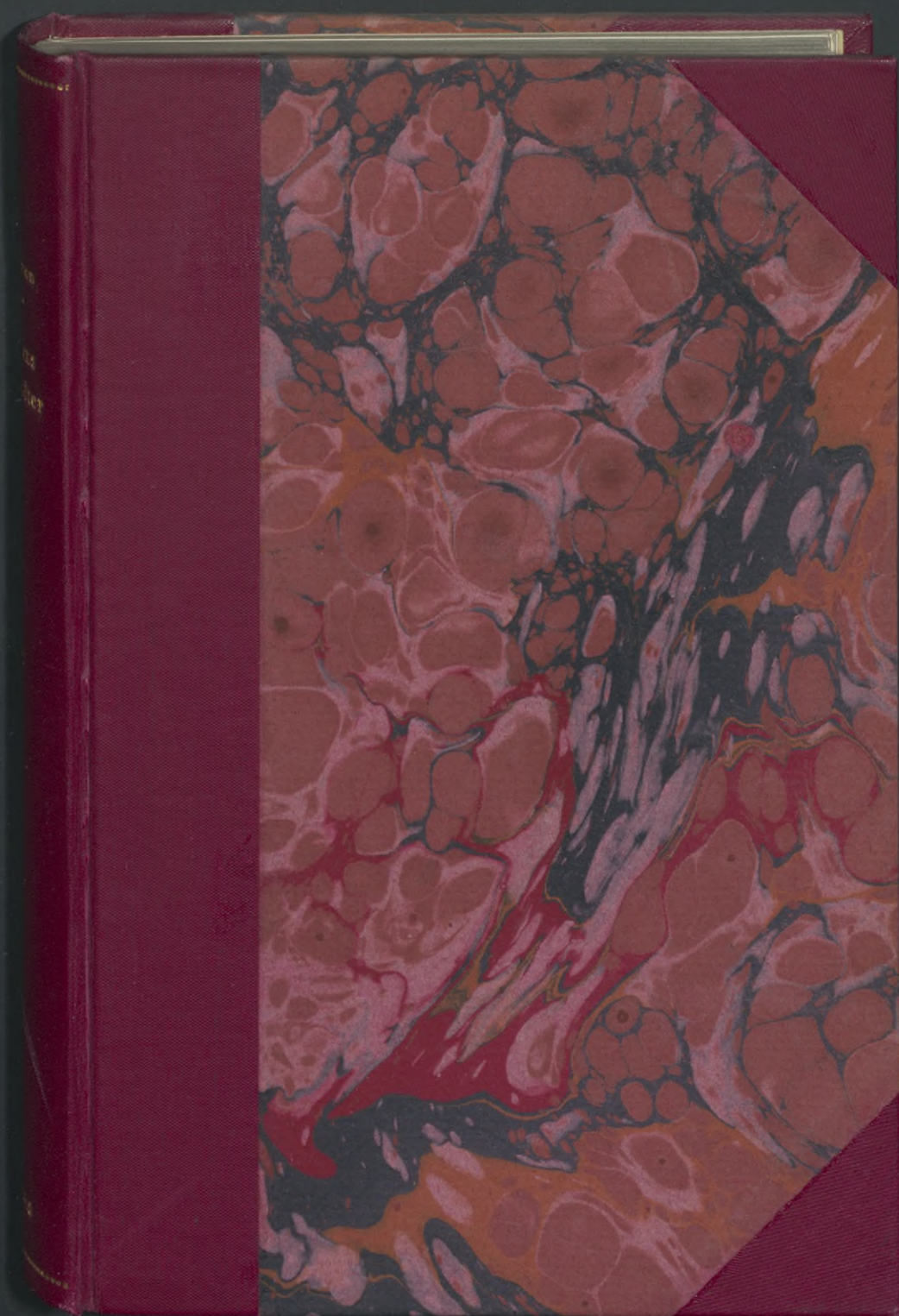

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

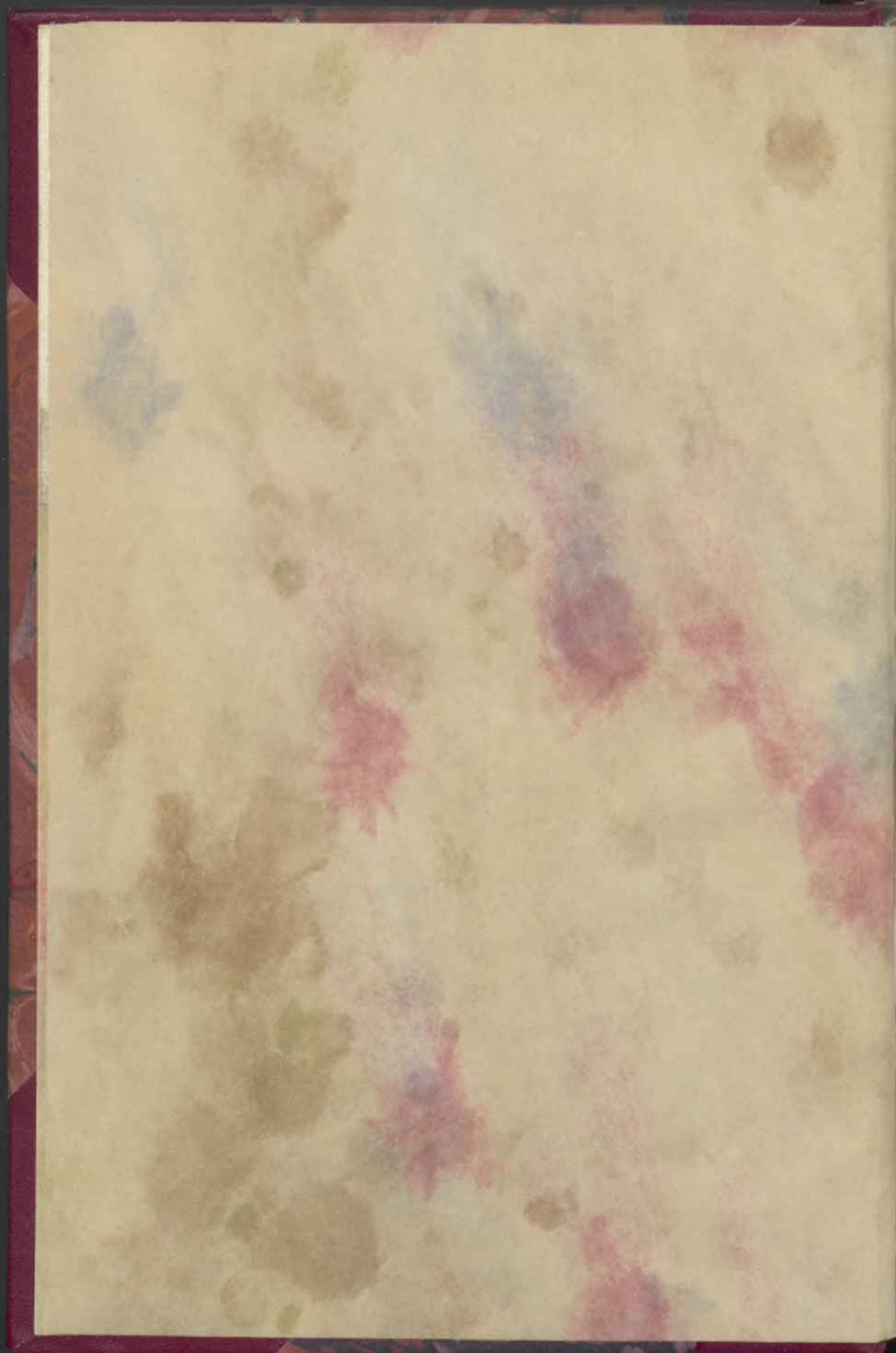

Allmänna Sektionen

Litt.
Sv.

A. Borin

FREDRIK PERSSON

TIDENS GESTALTER

(I)

LUND / C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

11
50

L. 28/667

FREDRIK PERSSON

TIDENS GESTALTER

ROMAN I TVÅ DELAR

FÖRSTA DELEN

LUND
C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

FRÖDING
TIDENS
GESTALTER

BERNARDINUS

FRÖDING

LUND 1919
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

I.

En fruktansvärd snöstorm jagar med buller och gny genom Edsdalen och omkring de otaliga gårdarna utefter Storstvattnet, vilka ligga svarta som sovande djur i midvinternatten.

Från norr komma de susande ilarna med isande köld i följe. Ty däruppe i storskogen, som till huvudsaklig del ännu är ödemark, ligger drivsnön mångdubbelt djupare än härnere i storbygden och där ha sjöar och tjärn alltsedan Michaeli varit täckta av fotstjocka isar.

Kittelflickare, hästskojare och annan farande fant, som nyss dragit genom dalen, sedan de bevistat den stora vintermarknaden på Grundset i Glomsdalen, hade berättat i gårdarna om snömasorna däruppe och om de igenyrda vägarna utefter riksdelet. Folk från Gränsbygden hade inte på länge nu bett om härbärke härnere, väl därför att ingen utan tvingande skäl frestade vägarna och snönätternas faror i en vinter så sträng som denna.

Ingen skorsten i bygden spyrt ut rök i natten och ljus glimtar inte ur ett enda fönster, vilket

annars allt som ofta är fallet. Grå och öde genom böljande snörök slingrar sig vägen utefter det tillfrusna Storstvattnet, förbi tysta gårdar fram emot Edskoga kyrka, som hög och mäktig ser ner över dalen, så som den gjort genom århundraden. Och i daldjupet ett stycke nedanför ligger Edsforsens bruk med sina otaliga byggnader på båda sidor om det mullrande fallet, som nu sedan flera år skummar i obunden frihet.

En ruggig kråka, som i stormnatten sökt skydd under en ladas takutsprång, lyfter huvudet plötsligt och stirrar ett ögonblick i riktning mot kyrkan. Men den lyfter omedelbart och flaxar genom snöröken in i en närbelägen talldunge.

En mörk gestalt hade för kråkblicken blivit synlig på vägen. En framåtböjd gubbe, som med långstav i hand mödosamt och en smula slingrande, arbetar sig fram genom storm och snö.

Han kom från kyrkan och nyss hade griftgårdsporten med gnisslande jämmer slutit sig bakom honom. Nu går han pustande och småpratande med sig själv emot prästgården, ur vars köksfönster en matt ljusstrimma letar sig ut i natten.

Gång efter annan stannar han, gnider isrusket ur ögonen och ser sig uppmärksamt omkring, precis som om han väntade någon. Men i nästa ögonblick har han fortsatt sin mödosamma vandring.

Allt mer fylles vägfåran av vinddriven snö och allt otydligare te sig skogarna och gårdarna utmed Storstvattnet.

Gubben viker av vägen till höger och kommer

in på prästgårdens tun. Stannar igen och söker med blicken genomtränga mörkret.

Ja ja, han suckar tungt och lutar sig fram över staven. Där nere utmed det milsvida vattnet, som nu låg tillfruset och täckt utav snö, men som i sommar och vår kunde gnistra så underbart i solljuset och som kunde le och locka som en förförisk kvinna, där lågo nu i nattlig stillhet dalens gårdar, dessa alla, som den gamle kände och vars folk han levat samman med i ett par mans-åldrar.

Edsdalen! Fagrare bygd fanns väl näppeligen när han själv var ung, när han missiverades hitupp för närmare femtio år sedan för att biträda sin far, gamle prosten Peter Piscator, som i femte led var dalens och socknens präst. Den gången myllrade vägarna av åkande och gående när klockorna varje välsignad söndag och hälg sjöngo i brummande moll över dalen och skogarna. Och då klang psalmen ljus och stark under de skumma murvalven.

Gubben rätade plötsligt på sig och hans händer knöto sig omkring staven som i vanmäktig upphetsning. Men nu vandrar dalfolket på främmande vägar, fjärran från kyrka och prästgård. Nu tjänas ej Gud utan Mammon och nu förgäter man fädernas odlargärning och deras ovanskliga bedrifter härhemma och ute. Ty nu sedan år tillbaka hade en ny tid med dess tillbedjan och värdesättning dragit in över socknens gränser.

Gubben står ännu ett ögonblick stel och rak däruppe å tunet under det stormen sliter i hans

vita hår. Men plötsligt sjunker han samman som om en ny och förintande erinring trängt sig på honom.

Jo, jo, nickade han, det var slut nu och förbil Han var en slagen man — han var vrakad nu och tillintetgjord — han, den sjätte i ordningen av en fräjdad prästsläkt, som predikat här, förvaltat nådemedlen, bestraffat och välsignat. Han, Jonas Piscator, var skymfligen avsatt, därför — att han ej längre var lämplig och bekväm för den nya tidens människor. Dessa Mammons barn och Belials!

Gubben stod länge framåtlutad som om han glömt allt omkring sig för sin jämmers skull. Stod frånvarande och tillintetgjord mitt i den susande snöröken som jagade fram över tunet, över taken och trädgårdens vresiga aplar. Men äntligen tog han sig samman; han rätade på sig och stod lyssnande stilla. Ryckte så mössan av sig, slog snön utav den och gick sedan bräcklig och böjd upp för trappan och in.

Sedan han långsamt och med möda befriat sig från de stelfrusna ytterplaggen, sjönk han uttrötad ner i sin armstol framför spiseln, där några halvsura bränder pyrde. Men blott för ett ögonblick förmådde han att hålla sig stilla. Oron därute i den stormpiskade natten jagade honom upp igen. Som ett innestängt djur började han att vandra — oavbrutet fram och tillbaka. Allt som oftast kunde han stanna och stå lyssnande stilla. Men åter började han att vandra utan ro i den grå skymningen.

Plötsligt går han bort till ett grönmålat hörn-skåp, letar fram en nyckel ur byxfickan och öppnar en dörr, tar ner en bukig flaska från en hylla; för den mot läpparna och dricker länge och med besked.

Ah! — Sannerligen, sannerligen, en dryck för gudar och för människor som lidit skeppsbrott! mumlar gubben och stryker sig med belåten min över läpparna, under det ögonen skina.

En drinkare han! — ingalunda, ingalunda — uppträtt en smula beskänkt på predikstolen en och annan söndag — medgives! Men förfallen han — nej!

Jonas Piscator sätter sig igen. Läger det ena benet över det andra och lutar pannan emot handen. Och han pratar stillsamt med sig själv under det att han sakta vaggar fram och tillbaka.

Så blev då detta slutet för gamle Piscator — han som kom hit till sitt folk så full av nit och med så ljus en tro. — Så var då ättens siste störtad; en Piscator, störtad av skenheliga och hycklare, som han inte kunde och inte fick avslöja för sitt ämbetes skull och för den fruktansvärda ed han svurit. — Mässfall — hm —, visserligen, en och annan gång hade han ej kunnat, ej heller velat predika. När kyrkan stod tom söndag efter söndag, när ingen enda hade behov längre av hans ord, av hans tröst och förmaningar! — Men ändå blev han anklagad, misstänkliggjord av sina fiender. — Och han, Jonas Piscator, var den ensamme — den som var inringad av tjutande hundar, som ingen barmhärtig-

het hade, och som icke kunde eller ville fatta hans bevekelsegrunder.

Den gamle prästen reste sig hastigt, gick fram till hörnskåpet igen och hämtade fram den buskiga flaskan, den han jämte ett dricksglas satte ifrån sig på ett litet bord framför vilstolen. Nej, nej han kunde inte undvara denna kosteliga stimulantia! Hade i det längsta kämpat emot, väl vetande att detta blev hans skam och andliga ruin. — Men kunde han annat — och fanns för den ensamme väl annat sällskap, för den förkrossade annan tröst?

Gubben strök håret från den fårade pannan och slätade över det tovigga skägget med sin darande hand.

Fyllde så med feberaktig hast glaset till randen, lyfte det långsamt, nickade framför sig och tömde det sedan i ett enda drag.

Kryper som eld genom ådrorna, mumlar han halvhögt, äkta vara, kyrkvin hälften och hälften finkel.

De små, gråa ögonen under buskiga bryn gå sökande genom rummet, snudda vid det breda furubordet, där papper och böcker ligga slängda om varandra i vild oordning, glida mot den långa soffan utefter långväggen, mot det gröna hörnskåpet, förbi de svarta fönstren som gapa ödsligt tomma i nattmörkret, och stanna äntligen vid porträtten av fäderna, som hänga i en rad utefter kortväggen, längst bort. Det flackande eldskenet från spisen låter ej annat än de mörka ramarna framträda,

men Jonas Piscator såg detta oaktat de tunga dragen av de ornatsklädda prästerna, dessa som han dagligen under otaliga år sett framför sig under arbete och vila.

Stränga män och vördiga herrar dessa hans berömda förfäder, Edskoga själasörjare under tider då allmogen fruktade Gud och kyrkan och med aktning, stundom med kärlek, sågo upp till sina präster. — — En av dessa blev biskop sedan, Anders Piscator, han som var vida berest och som i sin ungdom besökt den svarta skolan i Wittenberg.

Jonas Piscator fyller ånyo sitt glas, nickar mot fäderna och tömmer.

Mässvin hälften och hälften finkel, en underlig blandning, men något som värmer den frusne och som kommer den slagne att glömma —

Glömma han, nej!

Många flaskor och glas måste sannerligen tömmas och mången en natt måste han vaka innan glömskans ro och barmhärtighet kom som en Guds särskilda välsignelse till honom. Nu fick han vaka natt efter natt och först när hans själ var omstöcknad av detta välsignade vin, kunde han tänka på ro och sömn.

En fruktansvärd vindil skakar det gamla huset, och i trädgården och ute på tunet böja sig träden ödmjukt under sus och jämmer.

Prästen springer upp och står andlöst lyssnande, och hans blick blir stel och dunkel.

Uppe från storsalen, som stått tom och obobodd under en mansålder nästan, hade han nu när stor-

men med fördubblad kraft slog mot väggar och fönster hört dessa samma trippande steg, som han otaliga gånger förut hört — hennes steg i midnatten, sin hustrus steg. — Ty än fylldes prästgården av hennes väsen, fast hon varit död i nära trettio år.

Den gamle hade endast ett ögonblick stått handfallen; så hade han böjt sig ner, fattat glaset och druckit. Om han också handlade orätt och emot hennes vilja och anvisning, kunde han ej annat.

Katrina hans hustru kunde ej trösta som förr, men genom sin närvaro kunde hon påminna om den tid, som varit, om lyckans tid och drömmarnas.

Hon letar i kistorna som vanligt, nickar gubben under det att han andlöst lyssnar och följer det lätta bullret däruppe med uppmärksamhet.

Letar efter duktyg och bonader — Katrina Medius — som var sparsam och ordentlig till det yttersta; sysslar ännu efter döden med de ting, som under livet lågo hennes hjärta nära.

De grova gardinerna framför fönstren bölja åter och fram som spända segel i vinddraget och gång efter annan faller ett pappersblad ner ifrån bordet med ett rasslande ljud. Men Jonas Piscator sitter som förr och hans ögon ha så småningom fått glans och hans skrupna kinder färg och hans mun rör sig oavbrutet som om han med läpparna formade ord, som aldrig bli sagda.

Han sällskapade med de döda nu, såsom han natt efter natt hade gjort sedan hans nesa blivit såväl honom själv som envar annan uppenbar.

Hans farfar, biskopen, och hans fader, magister Peder, han som var strängare än någon annan präst, men den allmogen dock älskade, dessa två stego i stormnatten ner ur sina ramar och de närmade sig den ensamme och de talade ömsom vänligt, ömsom straffande till honom.

Och Jonas Piscator redogjorde nu som så ofta förut noga och samvetsgrant för sin ändade ämbetsgärning. Och han berättade om orsakerna till sitt djupa förfall. Se hans vördade fäder borde veta allt och han ville ingenting varken dölja eller förneka.

Stiftets chef hade en dag kommit till Edskoga för att granska böckerna och för att hålla förhör. Det ena klagomålet efter det andra hade nämligen inlupit, alla gående ut därpå att socknens präst försummade sin gärning och att han uppträtt berusad och i övrigt olämpligt. Och biskopen hade funnit alla klagomål berättigade. Att uppträda så som Jonas Piscator gjort var icke försvarligt. Han borde varnas först och sedan suspenderas. Och han blev både det ena och det andra.

Nej stiftets chef varken ville eller kunde väl fatta orsakerna till att en Herrens tjänare blivit missmodig och förtvivlad. Men fäderna, som varit präster häruppe i en annan tid, kunde granneligen fatta allt. De hade nickat förstående när han lågmält berättat om kraften som svek honom till sist när bygden blev förändrad och människorna desslikes och när ingen enda längre visade honom förtroende och kärlek. Men biktens börda hade han fått bära

som förr! All synd och all förbrytelse som folket begått hade han fått bära på nätter och dagar utan att klaga. Ty detta var hans plikt som präst.

Du är syndabocken, min son, hade farfadern viskat en gång, där han liten och jordgrå stått vid hans sida som en skugga i skymningen. Icke för dina egna, utan för folkets synder drives du ut i öknen för att hungra och törsta ihjäl. Men genom kärlekens hjälp skall du engång när tiden är inne stå upp ur din grift och din seger skall bli större än någon annans.

Om dessa nattliga syner och sammankomster voro verkliga eller blott inbillade hade Jonas Piscator aldrig gjort sig riktigt klart. Ett trodde han sig dock med visshet förstå, att hans fäder och kära som härskat här och befolkat den gamla prästgården genom sekler, än i denna dag höllo till här. Detta visste förresten så gott som alla i socknen. Och ej utan rädsla gick någon där förbi sedan mörkret brutit in.

Den gamle sitter timme efter timme i sitt rum, fast elden brunnit ner för länge sedan och kölden börjar isa hans lemmar.

Stormen och snödrevet tilltog allt mer. Som anfallande djur kastade sig vindstötarna emot det gamla huset, som fått stå och förfalla under många år och som gav efter i varje fog. Genom skorstenarna prässade sig ilarna i mullrande kast och rutorna skallrade oavbrutet.

Den gamle prästen satt länge och lyssnade till

detta. Och han påminde sig otaliga vintrars stormnätter häruppe, då han suttit som nu och lyssnat i sin bittra ensamhet. Dygn i sträck, hela veckor stundom, hade stormen rasat nu under de senaste åren sedan storskogen ej längre tog emot och gav skydd som den gjorde förr i tiden. Och våren kom senare år för år och hösten tidigare. Bygden hade blivit förvandlad på samma gång som bygdens folk förvandlades. — Av Herrens leende lustgård hade i hast blivit ett hemvist för hat och split och för allsköns oredlighet.

Prästen suckade tungt och reste sig på osäkra ben. En stund stod han uppmärksamt lyssnande. Så nickade han bekräftande framför sig:

Jo, jo — hans hustru sysslade däruppe ännu — i obefintliga kistor och skåp i den tomma storsalen.

Men så småningom blev det tyst; endast stormen prässade på och skakade prästgården alltjämt.

Folket ja, dalens folk, mumlade gubben, detta som vansläktats så gruvligt och som nu vandrade så fjärran från Guds vägar. Han skakade på huvudet och satte sig igen, fyllde ett glas och drack.

Men kanske han, som nu väntades vilken dag som hälst, skulle ha starkare skuldror än han själv hade haft — kunde bära tyngre bördor — — arbeta utan uppmuntran, utan kärlek, det han icke förmått.

Salomon Brede, du som är ung, mumlade gubben, må du snarligen komma trots storm och snö-

rök. Och må du lyckas att böja de genstridige under Guds ok!

Till långt efter midnatt brann ett osande talgljus i prästens rum och en konturlös skugga gled fram och tillbaka bakom gapande svarta fönster.

II.

När Edskoga första gången befolkades, kunde ingen med visshet avgöra.

Ett voro emellertid alla forskare och kulturkunniga eniga om: att de människor som förmodligen i hednisk tid kommit dragande hitupp, lockade av de oändliga villebrådsskogarna och de stora vattnen, där fisk kunde fångas i obegränsad mängd, följt dalgångarna med dess älvar och småvatten från söder. Och man trodde sig veta att deras fäder och stamfränder först av alla befolkat och brutit bygd på de stora slätterna i landskapets sydliga delar, dit de milsvida skogarna ej brett sig. Jordfynd och boplatser, som man stundom påträffade, tydde under alla förhållanden på att många århundraden förflutit sedan de första hacklanden brötos och de första hyddorna uppfördes på kullarna eller i backslutningarna på båda sidor om Storstattnet. Allmänt gängse var också den uppfattningen att Edskoga kyrka, som var ålderdomlig till form

och utseende än i denna dag, fast den under århundradenas lopp undergått många och genomgripande förändringar, ursprungligen varit en vida berömd offerkyrka, som uppförts ej långt från en helig källa.

Bönderna utmed Storstvattnet hade i alla tider varit burgna män, ty jorden var bördig och givmild och sällan klappade nöden på deras dörrar. Men rikedomerna gjorde bönderna styvsinta och ej sällan högmodiga. De gingo sina egna vägar såväl söcken som hälg och de böjde sig ogärna för någon. Allt emellanåt hände det även att de uppträdde onödigt utmanande när de i flock och följe ridande eller åkande besökte ting och marknader. Grannfolket i syd och väst sågo dem därför ej alltid med blida ögon. Och otaliga voro de blodiga slagsmål som med tiden utkämpades när man stötte samman, sedan det hembrända brännvinet fått verka.

Hederliga män och rättskaffens i handel och vandel voro de dock. Och på deras ord och löften kunde envar lita.

Allt emellanåt hade det hänt under årens lopp att nödställda sökt sig till Edskoga för att få spannmål och annat av de burgna bönderna, ty där voro sädesbingar och mjölkistor i regel fyllda. Och för det mesta blevo de hjälpta och sällan blev någon narrad på vikt eller mål. Ty att väga falskt eller att mäta felaktigt ansågs och hade i alla tider ansetts som en den grövsta dödssynd. Hade det emellertid hänt en eller annan gång att någon gjort sig

skyldig till en sådan förbrytelse, så gåvo sig grannarna ej tillfreds förrän missdådaren satt i kyrkstocken och tredubbelt hade ersatt den bedragne.

Sedan urminnes tider hade prästerna i Edskoga av bönderna betraktats som deras självskrivna hövdingar. Till dem vände sig alla med sina bekymmer timliga såväl som andliga och de böjde sig alltid för deras meningar. Men annan överhet ville de ej heller erkänna. Till tings för man sällan, ty av dyrköpt erfarenhet kände man sedan gammalt att lag och rätt fanns ej till för bonden och att domaren för det mesta var fal. I insocknes mål dömde man däremot själv. Med prästen som förman sutto socknens äldste och mest ansedda bönder varje söndag efter gudstjänstens slut till doms i sakristian. Och den dom som avkunnades funno alla rättfärdig.

Andra seder och förhållanden gjorde sig med tiden emellertid gällande. Av stor betydelse för dalens utveckling blev anläggandet av kopparverket vid Edsforsen.

Hit upp kommo en sommar främmande män som talade ett underligt mål. Dessa män buro på långskaftade hammare, bergborrar och annan redskap. De slogo sig ner i prästgården och företogo dag efter dag långa strövtåg i skogarna på båda sidor om Storstvattnet, sprängde berg och brände sten vid stora bål, utan att dalbönderna kunde utfundera vad detta skulle betyda. Året därpå tidigt på våren kommo dessa främlingar igen och i deras följe voro svartmuskiga karlar som utan att fråga bön-

derna om lov började spränga berg och forsla sten till en nyuppförd ugn vid Edsforsen.

Detta ville emellertid ingen stillatigande åse.

En hälgdag fram emot midsommar samlade sig bönderna efter gudstjänstens slut i en mäktig flock och drogo till ugnen, den de trots arbetarnas motstånd jämnade med jorden.

Några dagar senare kom emellertid den fruktade och på samma gång hatade överheten i skepnad av domhavande och länsman. Och bönderna, som alla fått strängelig befallning om att infinna sig i prästgården på bestämd dag och timme, fingo nu besked om att de handlat i uppenbar strid emot lag och föreskrift. Dock skulle det få vid det skedda bero utan särskild straffpåföljd för de skyldige, blott de alla som en ville biträda vid ugnens resning och högtidligen lova att aldrig för framtiden göra sig skyldiga till sådana farliga och vettlösa gärningar.

Innan bönderna dock böjde sig för ett domslut som detta, bådo de samfällt att få erfara prästens mening.

Om han fann domen rättfärdig, ville de stillatigande böja sig, annars icke!

Den gången var Andreas Piscators far, Erik, präst i dalen.

Jo domen var tvivelsutan icke allenast rättfärdig utan även osedvanligt mild, menade herr Erik, där han satt framför sitt tunga ekbord med sidenkalott på den blanka hjässan och med solskenet gnistrande i de hornbågade glasögonen. Malm hade envar efter

rikets lag rätt att bryta och bränna sedan vederbörlig anmälan om fyndet gjorts till bergskollegium, vilket utan tvivel här varit fallet. Dåraktigt och huvudlöst handlade därför den, som ville sätta sig upp emot lag och myndighet, men dubbelt orätt den som icke ville eller kunde fatta nyttan av en anläggning som denna. Hittills hade ju Edskoga varit att betrakta som en obygd närmast; sällan hade främmande kommit hit och om så någon gång skett, hade det varit ogärningsmän eller ur samhället utstötta som vandrat den mångmila vägen genom skogarna hitupp. Dessa malmbrytare voro däremot kristna människor, valloner som för sin tros skull hade måst lämna sitt fjärran fädernesland och sökt sig hitupp för att hederligen försörja sig och de sina.

Så talade Erik Piscator, där han satt vördig med fjäderpännen emellan fingrarna under det solljuset flöt in genom det blyblandade fönstret och sköljde som en gyllengul flod över golvet gro-piga plankor. Med handslag lovade nu bönderna såväl prästen som varandra att aldrig för framtiden varken öppet eller i smyg motarbeta det ny-anlagda kopparverket, vilket utan tvivel skulle bli till nytta för bygden.

Och i viss mån blev också detta fallet. Med kopparverket, som utvidgades allt mer år ifrån år, kom dalen och Edskoga i livligare förbindelse med kringliggande bygder. Främmande folk kom ofta hitupp, samfärdseln blev livligare även i dalen och under vintrarna gnisslade medar och pinglade bjäll-

ror utefter de blanknötta vägarna och över Stortvattnets is såväl natt som dag. Foror lastade med malm eller koppar ringlade sig emellan drivorna från och till Edsforsen och där vid det kokande fallet susade lågorna och steg den fräna och giftiga kopparröken oavbrutet mot himlen.

Hyttan invid Edsforsen och gruvorna inne i skogarna på båda sidor om dalen ägdes till en början av valloner. Men dessa överlät till sist såväl bruk som brytningsrätt till en viss Hammarin, som kom söderifrån och som blev stamfader för Hammarinerna i Edskoga.

Denne bruksägare var en driftig man och hans efterkommande voro lika driftiga som honom. Men alla voro hänsynsfulla gent emot dalfolket och aldrig hände det att någon av dem sökte få makt eller inflytande över de självsäkra odalbönderna däruppe. Endast undantagsvis befattade sig också dessa med kopparhyttan. Blevo de anmodade om att bränna kol eller uträtta körslor för Edsforsens räkning, betänkte de sig sällan länge, utan svarade i regel genast: nej!

Dalbönderna hade sitt att passa. Jorden skulle föda dem och de dalrar de kunde tjäna av Edsforsen aktade de föga. Jorden skulle plöjas och besås, säden skulle mäjas och bärgas. Nyodlingar skulle brytas och bruna myrar torrläggas; hus skulle timras, skog skulle fällas och nödvändiga handelsresor skulle företagas såväl sommar som vinter. Kopparverket intresserade dem inte, ej heller dess patroner. Men med arbetarna stodo de i regel på

god fot. Allt som oftast kunde det hända att dessa fingo hjälp av bönderna när nöden blev för stor. Ja det hade till och med hänt att en eller annan storbonde gått in på kontoret till patronen och slagit näven i bordet framför denne, såvida det blivit känt att han behandlat en eller annan arbetare på ett omänskligt sätt.

— — — — —
Ären gingo på detta sätt. Bönderna förblevo bönder och Edsforsen spydde ut giftig rök natt och dag.

Men plötsligt spred sig med en stormvinds fart den underrättelsen längs Edsdalen och över angränsande bygder att Edsforsen var dödsdömd. Brytvärd malm fanns ej längre i gruvorna. Vilken dag som hälst kunde bruket inställa all drift och kopparröken, den man så ofta förbannat, skulle ej längre med sunnanvinden komma drivande över dalens gårdar. Bönderna kände varken glädje eller sorg. Detta bruk som nu skulle stanna för alltid hade aldrig varit dem till gagn, fast ej heller till egentlig skada. Det hade uppstått utan deras medverkan och det skulle falla på grund av omständigheter som inte berörde dem. Men alla menade dock som så när man träffades vid kyrkan eller ute på vägarna i den inbrytande våren att luften skulle bli renare och lättare att inandas den dag kopparugnarerna upphörde att bolma vid Storstvattnets södra ända.

Den patron som nu regerade vid Edsforsen och som skulle bli den siste där var sonsons son till den förste Hammarin som kom hitupp till Edskoga.

Han var gammal nu och änkling och det förundrade ingen att han snarligen ville lämna bruket och bygden, sedan hans gärning häruppe var ändad. I huvudstaden bodde hans döttrar och där ville han för framtiden bosätta sig.

Frammot midsommar blåstes hyttorna ner vid Edsforsen och från de trånga gruvornas djup mullrade ej sprängskotten längre. En underlig stillhet bredde sig över dalen och dalens gårdar. Men bönderna omkring Storstvattnet, som nu i högsommaren speglade byar och skogar i förunderlig klarhet, gingo som förr med blicken riktad mot den jord, som gav och som alltid givit dem och deras fäder trygghet och bärgning utan att närmare lägga märke till förändringarna som skett.

En och annan av dem kunde väl ömka arbetarna, som i hast och helt oförmodat gjorts brödlösa; men då detta varken var deras skull eller jordens funno de ingen anledning att mera ingående syssla med en sak, som icke stod att ändra.

I slåttertiden lämnade den siste brukspatronen Edskoga utan att säga varken tack eller farväl till bygdens bönder. Men före sin avresa hade han besökt prästgården, efter vad en och annan visste att berätta om, och därvid hade han till socknens unge präst, Jonas Piscator, överlämnat flera tusen speciedalrar med anmodan om att dessa efter dennes förgottfinnande skulle lämpligen fördelas emellan de arbetare, som nu blivit brödlösa.

Detta för att ej socknen skulle behöva träda hjälpande emellan.

Fram emot Michaeli kom en ung man till Edsforsen.

Han kom en höstgrå dag när dimman låg kylig och tät över forsfallat och de utdöda hyttorna, kom körande i raphöna efter en blank och kråmande rashäst — och några timmar senare körde en mäktig fora med flyttsaker av alla slag upp genom den avlöfvade lindallén till herrgårdsbyggnaden.

Dalbönderna och det fåtal arbetare som ännu ej avflyttat förundrade sig storligen över detta. Men Jonas Piscator, som så gott som genast blev spord kunde berätta att den nykomne inte var någon annan än Edsforsen nye ägare.

Gamle patronen hade sålt bruk och gruvor genom en avlägsen släktings förmedling; detta hade prästen ryktesvis erfarit och han menade som så att de allesammans nu finge hålla sig avvaktande. Kanske denne nye man skulle bli till nytta och till välsignelse för bygden, kanske han skulle vålla ogagn — ingen visste detta, alldenstund han själv ingenting av vikt erfarit om denne främling. Men att på ett eller annat sätt visa honom misstroende eller rent av avvoghet, vore i hög grad förkastligt!

Detta menade den unge prästen, som nyss tillträtt ämbetet efter fadern, som dött i hög ålder, där han stod ute på prästgårdens tun, omgiven av nyfikna bönder, under det att han lät blicken glida ut över dalen och sjön.

Men när prästen åter blivit ensam gick han lutande in som om hans skuldror tyngts av en börda

och han sjönk med en suck ner i armstolen framför skrivbordet.

Varför skulle han väl i förtid skrämma dalbönderna och varför skulle han vältra stenar ivägen för den, som kanske kommit hit upp till ensamheten för att göra sig nyttig, börja ett nytt liv och genom redligt arbete söka sona sin ungdoms överträdelser. Och den möjligheten, fastän ringa, förefanns ju att han tagit miste.

Prästen satt med knäppta händer och med hakan stödd mot bröstet i djupt grubbel. Men så sprang han plötsligt upp och började mäta golvet med långa steg.

Nej, nej, han tog inte miste, denne främling var ingen främling för honom! Hade han inte så gott som dagligen under sin universitetsvistelse hört talas om denne man. Löjtnant Sevenius, Malte Sevenius, rucklaren och slagskämpen, spelaren och kvinnoförföraren, han som till sist efter en duell, där motståndaren fick bita i gräset, blev fångslad och avskedad ur tjänsten.

Hela staden talade om detta den gången!

Ingen duell, menade man, utan ett mord. En rival, som i det längsta nekade att slåss då han aldrig fört en värja, blev tvingad att möta upp, då han åter och åter utan ringaste anledning blev förfördelad och blodigt förorättad av löjtnant Sevenius och hans regementskamrater bland subalternerna.

Magister Urner kände prästen väl. Den fredligaste människa under himlen! En ung, närstynt

lärd, som delade sin tid mellan sina klassiker och poesien.

Alla hade hoppats så ofantligt mycket av denne man. Magister vid nyss fyllda 21 år, latinsk talare och latinsk poet.

Men, men, prästen sjunker samman igen i vilstolen framför bordet och lutar huvudet i händerna, vaggande överkroppen av och an — så kom ju olyckan, olyckan som ingen kan undfly.

Margit Burell var hökardotter och av alla ansedd icke allenast som en vacker och väluppfostrad flicka utan även som ett i ekonomiskt avseende synnerligen fördelaktigt parti, ity att fadern var rik, rådman i staden och Margit var enda barn. Henne lärde den blyge magistern känna och länge dröjde det ej förrän de unga blevo förlovade, sedan fadern hos rektor magnificus fått besked om att magister Urner inom kort kunde vänta att få en universitetsadjunktur.

Prästen rusar upp igen, överväldigad av sina minnen.

Men så kom ju fanen själv, rucklaren och falskspelaren Sevenius.

Han hade eftersträvat hökardottern, men blivit hånligen avvisad av såväl henne som fadern. Detta glömde han aldrig och icke ett ögonblick lät han gå obegagnat sedan förlovningen offentliggjorts att förfördela den, som Margit Burell föredragit framför honom.

Och slutet blev, det han åsyftat.

Två människors lycka och framtid grusades av

denne man — som Gud i sin obegripliga långmodighet ännu lät leva, lät andas, lät solen skina på — —

Den natten som följde brann ljus i prästgården och de som färdades där förbi kunde se en hop-sjunken gestalt som en skugga glida förbi fönstren med jämna mellanrum.

En man vars själ är sjuk, menade man och skakade på huvudet eller en som kämpar med sig själv i natten.

Söndagen därpå var prästen sig emellertid lik.

Hans ord voro lika milda och saktmodiga som annars, fast denne främling, som kommit till Edsforsen, bevistade gudstjänsten tillsammans med allt sitt folk.

En stor allmoge hade kommit tillstädes den dagen, fast vägarna voro upplösta och hart när oframkomliga på grund av det ihållande höst-rägnet. Alla ville ju se den nye ägaren av Edsforsen och att han skulle infinna sig vid gudstjänsten var uppenbart.

En gemen och nedlåtande herre, nickade bönderna och deras kvinnor emot varandra, där de i den genomträngande nordanstormen stodo i klungor ute på griftgården. Gick icke denne finklädde herreman från grupp till grupp och gav handslag till höger och vänster och pratade han ej vänskapligt med alla.

Men det underliga hade hänt att deras präst, som annars brukade underhålla sig med allt herrskapsfolk, som bevistade gudstjänsten, nu smugit sig in i sakristian och stängt dörren efter sig.

III.

Alla i Edskoga och i angränsande bygder förundrade sig storligen över det liv, som började levas vid Edsforsen.

En mäkta rik man måtte denne Malte Oveson vara som kunde hålla gillen så ofta, då mat av bästa slag fanns i överväldigande mängd och då vin och öl flödade.

Gäster, komna långväga ifrån, fanns så gott som alltid vid bruket numera och natt efter natt kunde de som hade sin väg där förbi höra danstramp och musik från de upplysta salarna. Vem denne nye herre väl kunde vara undrade man storligen över. En och annan menade som så att hans förtid var fläckad på ett eller annat sätt, eftersom han ogärna talade om varifrån han kommit och varmed han hitintills sysslat. Men de flesta menade som så, att han ingen var räkenskap skyldig och att hans uppträdande gent emot bönderna och andra, han under tiden kommit i beröring med, icke skulle varit sådant om hans samvete varit orent.

Mer än en gång hände det att bönder, som kommit i ett eller annat ärende till Edsforsen, blevo anmodade om att stanna kvar och deltaga i patronens måltider, något som aldrig förut hänt. Ty de forna patronerna hade hållit bönderna på avstånd och aldrig låtit dem komma längre än på kontoret.

Malte Oveson var visserligen ogift, men att han

hade ett och annat tillsammans med sina hushållerskor, vilka årligen skiftade, var en offentlig hemlighet. Detta väckte ju till en början ont blod, och man och man emellan brukades hårda ord. Men så småningom lät man vid saken bero.

Men kvinnorna, som mestadels voro från städerna eller andra bygder, hånades öppet av ungdomen när de bevistade danstillställningar och andra sammankomster.

Det underliga hade hänt att med den nye ägaren av Edsforsen hade lek och dans kommit till dalen. Förr hade ungdomen söndag efter söndag bevistat gudstjänsten och endast undantagsvis hade felorna lockat till logdans om söndagskvällarna. Nu blev det annat. Dansbanor byggdes snarligen både i överbygden och nere vid bruket och eftersom tiden gick, sågs ungdomen mera sällan vid kyrkan. Men varendaste söndagskväll och många söckenkvällar dess emellan sjöngo fiolerna ut över Storvattnet.

De gamla åkte väl som urgammalt skick krävde till kyrkan, men de gjorde det utan glädje, ty söndag efter söndag blev Jonas Piscators tunga allt mera bestraffande skarp och hans blick alltmera tungsint.

Han stod på stolen eller framför altaret och såg ut över halvtomma bänkrader och alla kunde förstå att hans hårda ord i främsta rummet gällde Edsforsen, som var på väg att andligen ödeläggas den bygd som hitintills varit en av de mest kyrksamma i provinsen.

Malte Oveson sågs ofta på vägarna längs Stor-

vattnet. Och hans uppmärksamhet var alltid riktad på skogarna, som i sommaren disigt blå och i vintern snötäckta, böljade mot synranden som stelnade havsdyningar. Dag efter dag red han så i djupa tankar och ofta hade han sällskap med sin inspektor, en bondson från Överbygden, som på grund av en misslyckad smuggling måst lämna bygden för en del år sedan, men som nu när saken blivit glömd och ny tullinspektor tillsatts, åter uppenbarat sig nemma.

Hans namn var Erik Björn och hans far hade en gång varit en både förmögen och ansedd man, men han dog utfattig, närmast på grund av sonens vidlyftighet.

Denne Erik Björn var en kraftig karl, axelbred och en smula rundryggad; han var starkare än någon annan utefter Storstvattnet och gällde desslikes för att vara både tilltagsen och slug. Hur han kommit i beröring med Edsforsens patron första dags, visste ingen, men länge dröjde det ej förrän han med sin hustru, som följt honom hitupp, flyttat in i inspektorsbostaden och började att befalla över stutare och drängar.

Patronen och spektoren avlade också allt emellanåt besök hos de mera förnämliga bland bönderna och alltid hade de varor av utsöktaste slag att fagna med.

Annat än hembränd finkel, menade gubbarna sedan de avsmakat flaskornas innehåll, rann som eld genom struparna och värmde så förunderligt. Och de harklade sig som sig bör, tackade och grnade illa.

Länge kunde det emellertid ej döljas att de båda männen haft annan avsikt med sina upprepade besök i bondgårdarna än att enbart traktera. Allt emellanåt blevo de nämligen överraskade av jägare och vedhuggare när de med anteckningsböcker i händerna och skramlande timmerklavar på skuldrorna gingo å böndernas skiften och synade skog.

De skiften som hörde under Edsforsen voro för länge sedan kalhuggna. Ty ved hade under årens lopp använts i stor utsträckning vid malmbrytningen och ugnarna vid hyttorna hade slukat oerhörda mängder av kol. Nu ville de tydligen värdera böndernas skogsbestånd och sedermera söka komma i besittning av dessa.

Att skogen hade något egentligt pänningvärde hade dalbönderna knappast tänkt på. Men nu fingo de snart erfara annat.

En dag flög det meddelandet utefter dalen, fortplantande sig från gård till gård, att Malte Oveson hade för avsikt att anlägga såg vid Edsforsen och att han ville uppköpa skog i obegränsad mängd. Ingen bonde skulle längre behöva slita i jorden som hitintills, ej heller motse skattebetalningen med ångslan, något som ju ofta varit fallet. Pänningar skulle rulla in i varendaste gård, hade patronen låtit hälsa genom sin inspektor; Edskoga skulle bli rikligen välsignat och med avund skulle andra bygders bönder betrakta välståndet, som skulle prägla gårdar och gårdsfolk utmed Storrattnet.

Att så utan vidare slå till och avsluta handel,

ville dock bönderna ogärna. De måste komma samman först och rådpläga och sedan ville de höra prästens mening som sed och bruk ju krävde sedan urminnes tider.

Men de unga, såväl söner som döttrar, menade som så att prästen under inga förhållanden fick blandas in i detta. Att han skulle avstyrka var tämligen säkert. Malte Oveson hade icke funnit nåd inför hans ögon. Domderade ej Jonas Piscator för glest besatta bänkrader söndag efter söndag emot patronen och emot det liv han förde i kättja och dryckenskap. Fast detta varken kom prästen eller bönderna vid.

Gubbarna funderade grundligt över detta de ungas tal och länge dröjde det ej förrän kärleken till den lockande pänningen segrade över försiktighet och gammal sed och i flock och följe drogo de en dag till Edsforsen, där kontrakt redan lågo färdiga.

Nej ingen av gubbarna hade då anat, knappast de unga heller, att skogen, som genom mansåldrar stått där till ingen nytta och som stundom fått ruttna ner, var så värdefull. Fem kronor tolften för de grövsta, hälften för mindre dimensioner, var vad Malte Oveson utan betänkande bjöd.

Den dagen sålde flertalet bönder utefter Storrattnet sina vidsträckta timmerskogor till Edsforsen och med fickorna fullproppade av sedlar och med skinnpungarna tunga av silver vände de i skymningen hem, storordiga och en smula vinglande.

Ty köpskål hade druckits, och aldrig hade de

sett patronen så gemen och förekommande som den dagen, fast hans inmurade kassaskåp blev helt och hållet länsat.

Om några månader stod den nya sågen färdig vid den kokande forsen. Många hyttor hade rivits ner, andra hade ändrats, slagghögar och varp hade använts till utfyllnader, och vad som nu i hast efterträtt det hundraåriga kopparverket, var en jättebyggnad med många ramar, kanttrissor och timmeruppfodringsverk, vars make ingen sett.

Under ett halvtjog år gnisslade sågbladens stältänder emot malmfur och gran, sjöngo klingorna såväl dag som natt och otaliga foror lastade med fyrskurna bjälkar, plank och bräder rörde sig på vägarna såväl sommar som vinter mot söder, till och från de stora utskeppningsorterna.

Sannerligen Malte Oveson hade, så som de unga från början anat och förutsagt, kommit med rörelse, livsglädje och rikedomar till den förut okända och innestängda dalen! Ingen kunde begripa, de unga då allraminst, hur man förut kunnat härda ut häruppe. Ogenomträngliga skogar, som stängde åt alla håll. Men nu kunde man då andas fritt sedan vidderna glesnat, sedan de flesta fall ner emot Storstvattnet lågo nakna som om de härjats av brand. Och nu var Edskoga bliven en storbygd, som ägde såväl gästgivargård med brännvinsförsäljning som handelsbod, där allt fanns att få: fina viner såväl som dyrbara tyger, tyska kramvaror och förgyllt porslin.

Till gästgivaregården begav sig bygdens ungdom

lördags- och söndagskvällar, män såväl som kvinnor, och där dansades i storsalen och superades i matsalen — och om ett eller annat ungt par ville vara samman över natten i all förtrolighet fanns rum att få till rimligt pris.

Erik Björn, den forne inspektoren vid Edsforsen, stod natt efter natt innanför disken och sålde såväl viner som kraftigare drycker, och i grådagningen när rummen så småningom tömdes kunde han med ett småleende kring de fylliga läpparna betrakta kassalådan, som var fylld av såväl sedlar som metall.

Han hade nämligen omedelbart efter det dalen välsignades med pänningar öppnat såväl handel som gästgivargård. Och år ifrån år hade såväl hans egen kroppshydda som hans affärsföretag svällt ut.

Nu var Erik Björn, näst efter patronen vid Edsforsen, dalens och socknens mäktigaste man. Ty den som förut blev betraktad som den förnämste: prästen Jonas Piscator, han blev numera för ingenting räknad.

Ej så underligt förresten! Jonas Piscator hade under årens lopp förfallit allt mer och mer. Och ingen, om man nu undantog gamlingar från fattighuset, mången gång förut välbärgade bönder, besökte kyrka och gudstjänst numera.

Med Jonas Piscators myndighet var det förbi; och ofta hände det till och med att dalens bönder sände sina konfirmationspliktiga barn till andra socknar för att erhålla nödig undervisning. Vid upprepade tillfällen blev det klagat till konsistorium och

biskop över prästens sätt att sköta sin syssla. Han erhöll också som önskat och förutsett var varning på varning.

Och till sist blev han suspenderad för dryckenskap ett år.

För att utöva ämbetet under denna tid kom till Edskoga en ung prästman, barnfödd uppe i Gränsbygden, och efter vad folk visste att berätta av gammal och ansedd bondeätt.

Hans namn var David Brede.

Det underliga hände nu att kyrkan åter fylldes söndag efter söndag, något som inte hänt på många år. En lång och spänstig man var denne unge präst, men hans blick var så underligt beslöjad. Sällan eller aldrig log han och en och annan menade som så, att han gick och bar på någon hemlig sorg.

Att denne Brede framför någon annan kom hitupp, berodde, efter vad man trodde sig veta, därpå att hans unga hustru kände patronen vid Edsforssen och att denne på hennes anmodan lade sig ut för honom hos biskopen.

Pastor Brede hade endast för några dagar sedan firat sitt bröllop när han tillsammans med sin hustru flyttade in i prästgårdens gamla adjunktsflygel. Att han älskade sin hustru uppriktigt och varmt det var alla uppenbart. Hon var emellertid av annan ått än han, efter vad det glunkades om.

Magdalena Brede skulle vara officersdotter och av gammal adel; men som fadern var död sedan många år tillbaka och släkten var fattig hade hon kommit i hus hos främmande i stiftsstadn och där

hade hon gjort såväl patronens som pastor Bredes bekantskap.

Fast bönderna i Edskoga på sätt och vis både aktade och sågo upp till sin unge präst, som alltid gick där grubblande och inbunden, kunde de dock ej annat än sins emellan mena som så att han, om ej annat så för föredömet skull, bort iakttaga återhållsamhet tills hans tid kom. Uppenbart var ju att barnet skulle komma tidigare än det borde om man tog hänsyn till dagen för vigseln. Men detta tal fördes ju i djupaste hemlighet och kom självfallet inte för prästens ej heller för hans hustrus öron.

En dag fram i april, ett halvår knappt efter prästfolkets inflyttning i adjunktsflygeln, föddes en son där. Och bönderna i dalen logo åter i mjugg och menade som så att man alltså ej misstagit sig.

Jojo, David Brede var väl man, han som alla andra, fast präst, och ingen ansåg sig ha rätt att klandra honom för en sådan saks skull.

Söndagen efter när folket samlats i klungor på kyrkvallen och griftgården, inväntande prästringningen, blev det plötsligt och oförmodat stor uppståndelse. Den gamle klockaren kom andtruten och tårögd och berättade att det åter måste bli mässfall i Edskoga, något som ju ej var så särdeles sällsynt under den tid Jonas Piscator tjänstgjorde. Pastor Brede var försvunnen och ingen, icke ens hans hustru, som låg i barnsäng, anade var han fanns!

Ännu ett par timmar dröjde man kvar vid kyrkan; möjligen skulle den saknade uppenbara sig.

Men pastor Brede kom icke levande till Edskoga kyrka mer.

Han var och förblev spårlöst försvunnen. Och först i slåttertiden, när vattnet var som varmast, hittades hans starkt upplösta kropp i Storvattnet invid stranden ett par stenkast ovanför forsen.

Hur den unge prästen omkommit visste ingen. Att han midnattes varit sedd på vägen ett stycke från prästgården, berättade en och annan, men av vad orsak han givit sig ut på isen, som var sönderfräckt av vatten och vårsol, kunde man ej fatta. Men ingen enda uttalade öppet den förmodan att han själv sökt döden, fast man i smyg sinsemellan viskade ett och annat, där man träffades.

Under den närmaste tiden vilade ett dovt allvar, något av det oförklarligas skräck över folket i dalen. Ty icke i mans minne hade något sådant hänt.

Men så småningom återgick man allmänt till sina gamla vanor och innan rågen skars gnällde fiolerna åter i gästgivaregårdens storsal.

Magdalena Brede, prästänkan, bodde ännu någon tid kvar i prästgården. Men hon visade sig aldrig för främmande. Och i sin sorg och fattigdom hade hon under denna tid ett trofast stöd i Malte Oveson, som besökte henne ofta och sörjde för hennes nödtorft.

Fram emot jul lämnade hon emellertid bygden och det glunkades om att hon drog till Gräns-

bygden, där Bredesläkten bodde och åtnjöt stort anseende.

— — —
Erik Björn blev år ifrån år en allt mäktigare man.

Till honom vände sig alltid dalbönderna för att mottaga råd och upplysningar när de voro tvehågsna, och han mottog så småningom i form av lån det som återstod av deras pänningar.

Rörelsen måste nämligen utvidgas. Filialer anlades i mera avlägsna delar av den vidsträckta socknen och massinköp av varor måste företagas. Men inte nog med detta! Öl- och svagdricksbryggeri anlades i gästgivaregårdens omedelbara närhet, ty att forsla varor som dessa miltals efter landsväg blev i längden både kostsam och besvärligt. Och allt som Erik Björn företog sig blev på det högsta gillat av bönderna.

Ungdomen hade så småningom tillvällat sig så gott som allt inflytande i Edskoga, och de gamla bönderna, som förut suttit som små hövdingar på sina urgamla ättegårdar, blevo snart husbönder endast till namnet.

Sönerna och dottrarna och deras äktvigda bestämde det väsentliga och på grund av oavbrutna påtryckningar och hotelser måste den ene bonden efter den andre giva allt ifrån sig och leva på nåder hos sina barn.

Tiden var sådan, menade de unga — gammaldags begrepp och värdesättning måste gå i graven samman med kyrksamhet och prästdyrkan. Nu hade

en ny och förunderlig tid kommit svepande som ett förnyande och befruktande vårrägn över jorden och allt det inestängda och unkna, som gjort tankarna tröga och luften häruppe mellan skogarna tung att andas, hade i hast fått giva rum för livsglädje, livsdyrkan och en obunden frihet, som intet hade gemensamt med det forna.

Visst hände det vid flerfaldiga tillfällen, att en och annan gamling, som gick där skumögd och överflödigt i ett larm, som både skrämde och pinade honom, skakade misslynt på huvudet när han såg dalens nya gårdar, som utmanande i sin prakt reste sig på de gamla tunen, där de rivna ättegårdarna stått i århundraden.

Ja allt emellanåt hade det också hänt att någon gamling förutsagt, det en olycka förr eller senare måste drabba dalen och dalens folk. Men hans mörka ord skrämde ingen och som regel drucknade de i larmet från Edsforsens verk och från skrattsalvorna och den genomträngande musiken från gästgivargårdens smyckade storsal.

IV.

Det är en strålande solskensdag strax före jul. Himlen är hög och skyfri och från norr kommer en bitande vind ner genom de stora gräns-

skogarna, som ännu stå i det närmaste oberörda, fast Edskoga är plundrad sedan år tillbaka.

Efter Storstvattnet och genom dalen sjunger vinden på sin färd mot söder, slår emot solgnistrande rutor i de färggranna gårdarna under sekelgamla björkar, rycker i takluckor och dörrar, virvlar upp snön, som ännu ligger där lös och mjäll mellan nytrampade stigar och nyplogade vägar sedan det fruktansvärda ovädet för några dagar sedan, detta som hart när hade avstängt bygden alldeles från beröring med andra bygder. På båda sidor om sjön ligga gårdarna, ej de gamla som rests för sekler sedan av pänningfattiga men detta oaktat rakryggade odalbönder, utan de nya, som det unga folket timrat sedan den nya tidens pänningöverflöd och förändrade vanor satt sin prägel på allt.

Främlingar, som numera i stort antal kommo till Edskoga, kunde ofta till böndernas odelade tillfredsställelse försäkra att de ingenstädes varken i in- eller utland sett så granna gårdar som här. Ljusblåa väggar under tak av zinkplåt eller kolsvart tjärpapp, gredelina fönsterkarmar och pärlgråa dörrar såväl inne som ute. Och verandorna sedan med glas i de grellaste färger, som kunde ses halvmilen, om ej mer, i klart väder! Men bygdens stolthet var dock tornen och de metallklädda huvarna, som lyste som silver i solskenet. Ingen gård fanns nu längre utmed Storstvattnet, som åtminstone inte hade en sådan tornhuv, de flesta flera, och alla buro de gnisslande väderflöjlar eller flaggstänger, var-

ifrån en, ja oftast flera dukar vajade i vinden så snart någon rimlig anledning gavs.

Att det inre skulle svara mot det yttre, var ju alldeles uppenbart. De stora rum med öppna spisar, som fäderna bebott och där de sökt vila efter slitet på åkern eller rödjningen, de hade utbytts mot små kamrar med järnugn, där den nya tidens bönder i ro och mak kunde läsa sina tidningar eller dryfta politik vid ett glas öl eller vin.

Om det hände någon gång att en eller annan främling frågade efter de gamla snidade möblerna, kistorna och skåpen, eller efter alla de husgerådsaker, som förfärdigats hemma under långa vinterkvällar vid pärtstickans eller tranlampans sken för sekler tillbaka stundom, ryckte man endast på axlarna och förklarade att de huggits till bränsle, möjligen sålts till någon kringresande jude för ett par kronor eller så, eller också skänkts bort till en eller annan skogstorpä, som inte hade tillfälle eller råd att som de hade, beställa eller köpa sina möbler och nödvändiga ting i staden.

Jo, Edskoga hade sannerligen blivit en ny och i alla avseenden rikt välsignad bygd sedan pänningen hållit sitt intåg där, samtidigt med att den mörka och skrämmande storskogen försvunnit, nu när Malte Oveson, den rike främlingen, den ingen ännu visste något närmare om, jagat bort den gamla tiden och lärt människorna att taga för sig vid livets dukade gästabudsbord.

En släde, förspänd med en raggig gästgivarhäst, glider i det isande nordandraget utefter skogs-

vägen upp emot Edskoga kyrka denna solblanka midvinterdag.

Bredvid skjutsgossen, som är svept in i ett hästtäcke så att endast den röda näsan tittar fram under ett par sömniga ögon, sitter en ung man, klädd i sliten överrock och med skinnmössan neddragen över öronen. Hans skarpa blick är hela tiden vaken och ingenting undgår hans uppmärksamhet.

Allt emellanåt har det hänt att släden under färden genom skogen fått vika åt sidan när en eller annan inpälsad storbonde uppe från Edsdalen kommit åkande med silverbeslagen piska i högsta hugg. På avstånd hade den emellertid knallat så utmanande skarpt att skjutspojken genast lämnat hela vägen fri, enligt gammal vana. Vid varje möte hade de båda tagit åt mössan och hälsat som bruk ju var på andra håll, men endast sällan blev hälsningen besvarad. En och annan gubbe, som höll sig fast på baksätet under den svindlande farten, kunde visserligen nicka och mumla fram ett: Guds fred emellan röksvärtade tandstumpar, men den unge, som skötte tömmarna, satt stel och styv med näsan högt lyftad.

Underligt folk, detta från Edskoga, kunde den unge mannen yttra, vänd emot gossen, det ser sanerligen ut som om folket häruppe förändrat sig mer sedan jag sist var här, än jag från början trott.

Men gossen som vakat natt efter natt för att kunna passa sina åligganden var alltför sömnig för att kunna svara.

Allt längre mot norr gled släden med den främ-

mande och fram i skymningen när västerhimlen glödde blodfärgad och himlen blev grön av köld under de böljande åsarna såg han såväl Storstvattnet som dalen med dess gårdar.

Den unge mannen ryckte till nästan förskräckt när landskapet vidgade sig. Så skakade han misslynt på huvudet och suckade djupt och tungt.

Att dalen blivit förändrad sedan han sist som ung gymnasist färdades här fram, det hade han ju erfarit av hembygdsfolk, som en och annan gång tagit vägen genom Edskoga. Men att förändringen var så stor, så genomgripande, det hade han dock ej trott eller ens velat tro.

Nu förstod han också bättre dalböndernas uppträdande. Här var inte allenast nya gårdar utan även nytt folk.

Och bland dessa skulle han verka, han den unge prästen Salomon Brede, som missiverats hitupp, sedan han själv gjort framställning härom, för att upprätta kyrkans sjunkna anseende, för att införa tukt bland folket, som glömt fädernas gärningar och fädernas beprisade enkelhet, för att i ämbetet avlösa gamle Jonas Piscator, som icke under en mansålder varit sin gärning vuxen.

Länge sitter den unge prästen hopsjunken i tungt grubbel och hans händer äro hårt knäppta som i bön. Men så ser han upp och grubblen har vikit ur hans starka blick och han famnar dalen och dess gårdar, i vars fönster de sista solreflexerna gnistra, med utmanande trovisshet.

Han ville segra — han skulle segra!

Vad Jonas Piscator och otaliga hans hjälpare under alla dessa år icke förmått, det skulle han förmå. Han skulle tukta de gudlöse med ordets brännande gissel; han skulle som en ny Messias predika bättring och bot och han skulle, om ock tusende hinder lade sig för hans fot, ideligen straffa, varna och hugsvala ända tills syndens mörker skingrats häruppe, och människorna sökte kyrka och gudstjänst som i fordom tid, då prästen var folkets hjälpare och dess aktade förare och hövding.

Ty vad de andra icke förmått, det skulle han — han Salomon Brede, den yngste telningen av Gränsbygdens mest aktade och ansedda bondeätt, han, vars fäder genom århundraden segrat över naturens försåt, som brutit bygd i ödemarken, som skapat storverk genom att lägga ofantliga vidder under plog i de ändlösa skogarna.

Lika så visst som att Gud stått hans fäder bi och aldrig låtit dem misslyckas i ett ärligt företag, lika så visst skulle Guds kraft bära hans arbete uppe. Och inom kort skulle han stå som segaren! Han själv ville liksom fäderna fullborda Guds, den allsmäktiges vilja. På grund av sin härstamning från denna ätt skulle hans verk icke misslyckas, ty till honom såg Gud med ett särskilt välbehag.

Och i dag när släden på gnisslande medar i den allt djupare skymningen gled mot norr, mot kyrka och prästgård, tänkte Salomon Brede som så ofta förut på sina fäder, men först och främst på sin egen far, David Brede — den förste av ätten som övergav plog och slaga, men som dog innan

han hunnit infria de stolta löften han givit. Om han hade fått leva och stannat häruppe, hade Edskoga helt visst varit en annan än nu. Men Gud fader hade förvisso någon särskild avsikt även med detta. Kanske fadern ej hade den kraft, den trons frimodighet, den andens eld, som var nödvändig för att kunna segerrikt bekämpa den gudlöshet, som kom med pänningtider och vällevnad. Eller möjligen hans död var menad som en varning, den där skulle åstadkomma bättring och väckelse.

Under långa sömnlösa nätter hade Salomon Brede grubblat över detta mörka och hemlighetsfulla som stod i förbindelse med faderns död.

En tid drömde han sovande och vaken om denne. Han tyckte sig så tydligt se honom framför sig: en blek man med underligt sjuka ögon — en grubblare, tyckte han, som gick och bar på all tillvarons sorg och jämmer. Allt emellanåt tyckte han sig tala till honom, men aldrig, aldrig fick han ett ord till svar. Och han trodde sig förstå och sade sig ofta att fadern ej med välbehag betraktade sin son.

Som späd hade Salomon Brede kommit upp till Gränsbygden tillsammans med sin mor, av vilken han endast hade ett dunkelt minne. Hon var utblottad på allt den gången. Som en vandrande tiggerska hade hon en kväll smugit sig in genom Bredgårdens grind. Men hon hade blivit både välkomnad och fägnad och erbjuden att stanna så länge hon ville.

Ingen i Gränsbygden hade sett modern le. Hon

gick drömmande omkring och talade sällan med någon — men alla menade som så att hon sörjde sin man så djupt att hon var nära att mista sitt förstånd.

Någon gång kunde det hända att hon alldeles försvann från bygden, och hon kunde vara borta både dagar och nätter. Men jägare och andra som brukade färdas genom skogarna utmed riksdelet, hade stundom det att berätta när de kommo hem igen, att de hade sett rök av nying vid något tjärn inne i ensamheten och att de även någon gång, när de listat sig försiktigt närmare sett den försvunna sitta på huk framför elden, samtalande med sig själv. Och de hade hört henne gråta och förebrå sig ett eller annat. Men ingen hade stört henne i hennes djupa sorg.

En natt försvann Magdalena Brede åter. Och hon kom aldrig igen. Sonen var den gången närmare fyra år.

Flera veckor efteråt kom emellertid en krämare söderifrån och denne som senast besökt Edskoga, berättade för vem som ville höra på att den försvunna sent en natt kommit till Edsdalens präst, Piscator, och bett att få tala med denne. Hon hade varit förvirrad och dödssjuk och hon hade bett om lov att få stanna.

Ett par dagar senare var hon död och hon hade jordats i djupaste stillhet.

Detta berättade denne vandrande krämare, där han satt i storstugorna med lådan uppslagen. Men lite var fann sig föranlåten att betvivla hans ord,

ty man menade som så att mycket kan tvinnas ihop av intet, blott det finnes utsikt att få göra sig märkvärdig och samtidigt göra goda affärer.

När gossen blev äldre, berättade visserligen Bredgårdsbonden, hans farbror, vad denne krämare sagt, men bad honom samtidigt om att icke ta detta för alldeles goda varor.

Sven Bladin var ej bygdekänd som något sanningsvittne, utan snarare som det motsatta, menade bonden.

Som halvvuxen hade Salomon Brede vid mer än ett tillfälle besökt Edskoga prästgård, ja predikat i kyrkan till och med. Men hur han än utfrågat Jonas Piscator hade han i detta fall mötts antingen med undanflykter eller av envis tystnad.

Endast vid ett tillfälle hade den gamle prästen direkt besvarat hans frågor.

Din mor har sökt mig, min son, hade han då sagt och hans skumma blick hade i hast klarnat, men endast i egenskap av präst — i egenskap av vigd man och biktfader.

Och med detta hade Salomon Brede låtit sig nöja.

Ty han visste redan då att bikten är helig och att ingen präst för sitt samvetes och sin salighets skull yppar för någon, det som blivit honom anförtrott under bikt.

Allt djupare breder sig skymningen och allt starkare blir det bitande nordandraget minut för minut.

Släden glider i små ryck utefter sjöstranden un-

der det ljusen ett efter ett tändas i dalens gårdar, som ligga där som vilande djurflockar under de glesa fallen, delvis bevuxna med björk och asp, delvis helt nakna, sedan en sista avverkning nyss ägt rum.

Jo, dalen var berövad sin rikedom nu, nickade den unge prästen framför sig under det blicken forskande gled ut över åsarna på båda sidor om sjön. Men inte nog med detta — den var berövad något större och mera betydelsefullt: det skydd emot storm och oväder, mot isande nordan och knakande frost som skogen i alla tider varit. Den tid torde ej vara avlägsen, då våren kom senare än fordom till dalen och sannolikt skulle rägnen i försommaren nu efter skogens ödeläggelse bli mera sparsamt. Ty erfarenheten talade för ett sådant antagande.

Denne patron Oveson vid Edsforsen hade lyckats över förväntan och hans lydiga redskap Erik Björn på samma sätt.

Men, prästen reste sig halvt i sätet och hans händer knöto sig krampaktigt — nu fick det äntligen bli slut på detta; nu fick han gripa ordnande, häjdande in. Bönderna i dalen måste åter göras seende, och de två som i första hand varit orsak till förnedringen och förfallet häruppe skulle dragas till ansvar, skulle anbringas vid skampålen, så som uppenbara missdådare fordomdags. Och de som blivit bedragna skulle vända dem ryggen i förakt, sedan de hånat dem och spottat dem i ansiktet.

Hästen, som pustande och täckt av rimfrost små-

sprungit framför släden, rycker plötsligt till och tvärstannar.

En högre st man med yvigt skägg, iförd päls, hade stigit ner från snökanten och ställt sig mitt i vägen. I nästa ögonblick hade han närmat sig släden och prästen hade i månskenet igenkänt patronen vid Edsforsen.

Om det var socknens nye präst? undrade patronen — pastor Brede?

Jo, nickade den tillfrågade ej litet överraskad över att bli så vänligt tilltalad av denne man, den han föreställt sig annorlunda och den han hatat så länge han kunde minnas tillbaka.

Välkommen till Edskoga, patronen tar av sig handsken och räcker fram handen, välkommen herr pastor.

Prästen stirrar på patronen ett ögonblick under tystnad och han svarar avmätt utan att låtsas se den framräckta handen:

Ni torde knappast ha någon anledning att hälsa mig välkommen, herr patron!

Utan att på något sätt visa överraskning eller vrede över prästens beteende, tar patronen på sig handsken igen, står ett ögonblick och ser prästen leende in i ansiktet. Och han undrade sedan varför prästen kunde hysa en sådan mening.

Denne dröjer med svaret, men så säger han fast:

Våra livsåskådningar falla knappast samman, herr patron. Jag har icke, detta bör jag säga er genast, kommit hit i samma avsikt som ni kom hit upp en gång!

Patronen går ännu närmare, böjer sig fram över släden och betraktar den unge mannen noga.

Vad vill ni säga med detta? frågar han, sedan denne uthärdat den stickande blicken.

Att jag skall göra er ställning otrygg från och med denna dag! genmäler Salomon Brede.

Patronen glider ett steg baklänges och han skrat-
tar kort.

Och ni tror att detta skall lyckas?

Jag tror inte — jag vet! svarar prästen skarpt.

I nästa ögonblick satte hästen sig självmant igång och släden gled vidare i det ljusa månskenet.

Men patronen stod länge kvar och stirrade efter den och gång efter annan mumlade han:

En karlaktarl — som en far kunde känna sig stolt över.

Klockan var närmare tio på kvällen när Salomon Brede ankom till Edskoga prästgård.

Ingen kom ut och tog emot; ingen hälsade prästen välkommen.

Ur ett litet igenisat fönster på ena gaveln trängde ett matt ljussken ut över den packade snön. Prästen steg ur och hjälpte skjutsgossen med kofferten.

Äntligen gnäller en dörr på rostiga hängslen och en gammal kvinna kommer fram emot släden.

Om det var den nye pastorn? undrade hon. Och när denne bejakade detta, gick den lilla rynkiga gumman fram och hälsade honom välkommen.

Prosten kunde tyvärr inte ta emot just nu,

menade hon lågmält; han hade ju sina små egenheter, särskilt om nätterna.

Utän att be om närmare upplysningar följde Salomon Brede den gamla kvinnan in.

Just när de två stodo i begrepp att gå in i matrummet längst fram i en lång kolmörk gång, öppnades en dörr plötsligt och ett lurvigt huvud tittade späjande ut.

Prästen stannar. Vänder sig sedan och sträcker fram handen med en hälsning.

Vem är du? frågar Jonas Piscator lågt.

Salomon Brede, svarar denne — om ej prosten väntade honom i kväll och drog känsel på honom?

Dig väntade jag knappast, genmäler gubben — utan någon helt annan.

Men, tillade han om en stund, du är ju välkommen till mitt hus och stig in ett ögonblick.

Inne i gammelprestens halvkalla kammare brann ett rykande tagljus på bordet, instucket i en tung järnstake. Och i den stora spiseln glödde resterna av en brasa. Vårna lågo i djupt mörker fast mån-skenet strömmade in genom de obetäckta fönstren.

Sitt, min son, säger gubben sedan han putsat ljuset med fingrarna. Själv slog han sig ner i armstolen framför spiseln vid sidan av ett litet bord, där flaskor och glas voro anbrakta, precis som om han väntat främmande folk och ville bjuda på förfriskningar.

Den unge prästen slog sig ner i närheten av dörren och han lät blicken glida över det halv-

mörka rummet som syntes dubbelt torftigt och dubbelt ödsligt nu i den flackande belysningen.

Länge sitter gubben hopsjunken och tyst, men så rätar han på sig, fyller ett glas och dricker. Fallor så åter tillbaka i sin förra ställning. Sitter med händerna knäppta över knäet liksom i djupt grubbel eller halvsömn.

Jag väntar främmande i natt, säger han äntligen och ser upp med flackande blick; gamla bekanta, som bruka hälsa på. Du mötte väl ingen?

Nej, Brede mötte ingen — utom patron Oveson.

Satan själv, nickar gubben och sjunker åter samman.

Sitter länge så utan att aktge på något omkring sig.

Ljuset är i det närmaste nerbrunnet nu; brasan är helt och hållet slocknad och en isande köld tränger ner genom den vida muröppningen och breder sig i rummet.

Plötsligt spritter gubben till och stirrar framför sig.

Hörde du —? frågar han viskande.

Den andre skakar på huvudet.

Hörde du inte — stämman är hes och ansträngd — hör du ej heller nu — slädgnissel och tramp av hovar ute på tunet.

Pastor Brede hade rest sig upp och han betraktade den gamle prästen med förvåning, blandad med skräck. Vad var nu detta; själv tyckte han sig också ha hört några besynnerliga ljud däruteifrån.

Kanske han dock misstagit sig; eller kanske skjutsghossen först nu lämnade prästgården.

Men därute låg tunet klart belyst av månen, som endast stundtals försvann bakom drivande skyar, och ingenting var att upptäcka. Mot den snöiga isen därnere och mot åsarna i öst tecknade sig de urgamla husen som kransade tunet — logar och foderlador, visthusbodas och stall lågo där mörka med isiga gavlar sedan snödrevet sist och kastade svarta slagskuggor ut över snön. Men allt var stilla och dött, ty boskap fanns ej i stallarna; hade ej funnits på många år.

Salomon Brede vänder sig hastigt, ty gammalprästen hade rest sig, stod där med vidöppen blick och lyssnade. Så går han hastigt mot fönstret, ställer sig bakom den andre och stirrar ut i natten.

Nu äro de här, säger han plötsligt, nu får du gå — detta är inte sällskap för dig! Hans röst är alltjämt låg och viskande.

Pastor Brede vill säga något, fråga, be om en förklaring, men kan inte få fram ett ord. Och halvt frånvarande efterkommer han den gamles befallning. Det sista han iakttagit när han vänder sig i dörröppningen och nickar godnatt är att gammalprästen står klart belyst av månen framför en gammaldags rakspegel och ordnar med omsorg sitt hår.

Den natten låg den nyss ankomne länge vaken i den kalla biskopskammaren, dit han blivit förd av den gamla hushållerskan, sedan han i hast intagit ett enkelt kvällsmål.

Hur han än vände sig och hur han än sökte göra sig kvitt tanken på det mottagande han fått och på den gamles underliga beteende, infann sig sömnen icke. Det föreföll honom stundom som om huset blivit levande, som om rummen befolkats av underliga skuggväsen, som tassade fram över golven, som togo varligt i dörrarna, som förde viskande överläggningar i fönstersmygarna.

Detta var kanske inbillning, menade prästen, där han låg ömsom frysande och ömsom svettig under fårskinnsfällan i den väggfasta slagbänken; en trött och överspänd hjärnas gyckelspel, men vad som inte var inbillning var gammalprästens röst som gång efter annan trängde genom de tunna trossbottnarna hitupp. Än var den viskande hes som nyss och än stark och klangfull som den tydliga varit i gamla dagar innan skammen och olyckan tryckt ner den gamle.

Fram emot morgonen tystnade emellertid rösten därnere och pastor Brede fick äntligen somna.

Men i drömmen förföljdes han av det gamla husets alla hemlighetsfulla ljud och väsen och när han vaknade fram i grådagningen låg han skälvande som om han ridits av maran, badande i svett.

V.

I Edskoga hade mässfall varit utlyst under de senaste söndagarna.

Prästbristen var stor och kännbar häruppe och endast undantagsvis hade gudstjänst hållits flera söndagar å rad; annars när präst från angränsande församlingar kunde anskaffas. Men få eller ingen fäste något egentligt avseende vid detta. Den tiden när allmogen i Edskoga söndag efter söndag, vinter såväl som sommar, mangrant infann sig vid kyrkan, var så avlägsen att endast de äldsta kunde berätta om den, så som man berättar om något halvt sagolikt. Ej underligt därför att både gamla och unga med ett visst intresse motsågo ankomsten av den nye prästen, denne Salomon Brede som de alla hört talas om och som till och med skulle vara född häruppe: i densamma gård, dit han nu flyttat.

Var man träffades, under arbetet, på vägarna eller vid handelsbodas och gästgivargården talade man om detta, och man undrade över hur en sådan ung och på samma gång oerfaren man skulle kunna förvalta det ämbete, som nu under årtionden blivit så alldeles försummat. En och annan gubbe eller gumma, som ej helt kunnat anpassa sig efter den nya tidens förhållanden, uttalade emellertid öppet den förhoppningen att kyrkan nu måtte bli flitigare besökt och att prästen som fordom skett måtte tagas på råd icke allenast i andliga utan även i världsliga frågor.

Men de unga logo och menade som så att i tider som dessa var kyrkan icke allenast obehörlig för folket utan till och med skadlig, då religionen och dess utövning icke längre var förenlig med ett upplyst och fördomsfritt folks andliga behov.

Den söndag strax före jul när den nye prästen predikade för första gången efter sin ankomst till Edskoga var kyrkan dock fylld till sista plats.

Tidigt på morgonen hade släde efter släde under gnissel och bjällerklang glidit mot kyrkan. Och svartklädda människor hade i grupper tagit samma väg. Såväl griftgård som kyrkovall myllrade av människor när prästringningen ekade över sjön, som låg där mjällvit i solglansen. Men när prästen blev synlig och hälsande gick in i sakristian, besvarade endast ett ringa fåtal hans hälsning.

Nej knappt en enda hade kommit hit för gudstjänstens skull, utan enbart av nyfikenhet. Och icke en utan många menade öppet som så att de ville göra denne nykomling livet så surt som möjligt.

Salomon Brede var visserligen av gammal och god bondeätt och på grund härav kände sig en och annan besläktad med honom på visst sätt; men genom sin ställning och sina förmodade kunskaper kände han sig utan tvivel flertalet överlägsen. Och detta kunde, fick inte tålas. Ingen fick vara förmer än bönderna i Edskoga! Den som visat sig äga större kunskaper än det stora flertalet, hade alltid lagts för hat. Och den som av en eller annan anledning icke ville eller kunde deltaga i de ungas gillen, blev, och hade nu under en mansålder bli-

vit, utsatt för oavbruten förföljelse. All självständighet av vad art den vara månne skulle obönhörligen bestraffas och slås ned. Rätt aktad och ansedd var endast den, som avgick med slutlig seger i de stora slagsmålen, som vid marknader och hälgar ägde rum emellan dalens ungdom och angränsande bygders. Den som kunde ståta med de flesta ärren efter knivar och blypiskar, men samtidigt fått ord om sig att kunna utdela de kraftigaste dråpslagen, den blev bygdens hjälte och för honom kröpo de svaga och ingen var så omsvärmad av kvinnor som han.

Nej ingen att nämna hade kommit för att lyssna till den unge prästens ord eller för att som fordorm skett deltaga i den allmänna psalmsången. Men några unga drängar, som på kyrkvallen omedelbart före gudstjänsten flitigt supit ur sina egna och storböndernas fickflaskor, hade lovat att på ett eller annat sätt störa gudstjänsten.

Detta hade ju hänt vid otaliga tillfällen förut när gudstjänst hållits och någon större menighet kommit tillstädes, men nu gällde det att på ett särskilt sätt göra denne nykomne klart att han var överflödig — i all synnerhet som han på sätt och vis kunde betraktas som en av deras egna.

När ingångspsalmen spelades, deltog till en början endast ett fåtal i sången, men redan vid andra värsen stämde flera in.

Prästen stod framför altaret och alla kunde märka att han var rörd. En hög och ståtlig man, medgav man gärna; en bred panna under mörkt

hår, och genomträngande ögon, som tycktes se var-
enda en i den stora församlingen. En och annan av
de äldsta tänkte ovillkorligen på far hans, David
Brede, den de alla kända, men som borttrycktes så
tidigt och oförmodat. Nej, någon yttre likhet stod
inte att upptäcka. Denne unge präst hade ej heller
sin fars undfallande väsen och vikande blick.

Jo, Salomon Brede var rörd intill tårar, där han
avbidande psalmens slut stod inför altaret. Aldrig
förr hade han genomströmmats av en sådan vördnad
för sitt kall, aldrig hade han känt ämbetets stor-
het och förpliktelse så som i dag. Här hade för
många år sedan hans fader stått söndag efter söndag;
dessa samma väggar hade återgivit hans röst
och denna samma orgel hade svarat. Och nu hade
det blivit honom, sonen, förunnat att tala till folket
häruppe, som icke på länge haft egen präst. Nu
hade man ur huse strömmat till kyrkan idag, mött
honom, den unge prästen, med välvilja och förståelse,
väl vetande att han som var en av deras egna
ville deras välfärd och att han, en ättling av en
urgammal och aktad bondesläkt, som i all sin färd
handlat redeligen och hägnats av Guds välsignelse,
besatt en kraft större än de flestas att tjäna kyrkan
och folket.

Psalmsången hade plötsligt förstummats, fast den
nyss vällde fram genom den solupplysta kyrkan,
stark och kraftig. Blott enstaka skälvande röster
blanda sig med en ljus och troviss kvinnostämma
uppe å läktaren. Prästens blick vidgas och den flackar
från man till man.

I nästa ögonblick bryter ett skärande skrän genom den svaga sången och orgelspelet. Nere vid dörren har skränet uppstått och nu breder det sig allt längre och längre fram emot koret. Orgeln förstummas nästan och allt vildare ljuda de falska tonerna.

Vad betydde detta — prästen bleknar långsamt och handen med mässboken darrar.

Aldrig hade psalm sjungits på ett sådant sätt; aldrig hade väl en gudstjänst blivit så skändligen störd.

I nästa ögonblick hade den falska sången upphört som på ett givet tecken och en dov stillhet härskade. Den klara sopranen, som beledsagade orgeln på läktaren och de darrande stämmorna nere från kyrkskeppet hade också tystnat.

Prästen står ett ögonblick som bedövad; allt detta är honom oförklarligt och han tycker att mässboken vill tynga ner honom, tvinga honom på knä, där han håller den mellan sina händer, som äro fuktiga av svett. Men endast en sekund varar detta tillstånd av förfärens slapphet. I nästa ögonblick är Salomon Brede åter sig själv, en som tror på sig själv och på sin uppgift och som inte skall, inte vill visa fruktan när Gud var med honom.

Och hans stämma skälver icke när han från altaret läser evangeliet.

Innan gudstjänsten är förbi har han dock förstått och sagt sig det själv åter och åter att han gruvligen misstagit sig på detta folk, till vilket han

kommit med ett sådant ljusst sinne och med en sådan jublande trovisshet.

Ty make till gudstjänst hade väl ingen präst varit med om. Och han bad till Gud om att han aldrig skulle behöva närvara vid och leda ännu en sådan.

Under den tid predikan pågått, ja även under altartjänsten hade oordningar av flerfaldiga slag förekommit. En hund hade blivit insläppt, som hela tiden gav skall så att prästen omöjligen kunde göra sig hörd. Men detta var dock en småsak. Gång efter annan hade hopkramade snöbullar och andra kastvapen slungats emot såväl predikstol som altare och när ofoget påtalats som sig borde i skarpa ordalag hade bullret och skrattet borta vid dörren fördubblats. Det oerhördaste torde dock detta vara att en hop drängar slagit sig ner under orgelläktaren och under prat och svordomar spelat kort.

När prästen blev detta varse hade han dock utan vidare avbrutit predikan och fordrat att dessa tämpelskändare omedelbart skulle avlägsnas, vilket också skett sedan såväl kyrkvaktaren som några bönder trätt emellan.

Efter gudstjänstens slut släpar sig Salomon Brede in i sakristian. Hans mening hade varit att stifta bekantskap med bönderna i dag; och han hade fått göra det, men Gudi klagat på ett helt annat sätt än han från början hade tänkt sig.

Den unge prästen sjunker samman vid bordet inne i den iskalla sakristian och lutar sitt värkande huvud i händerna.

Denna dag som han under så många år glatt sig till — den dag han för första gången i egenkap av präst skulle predika och sjunga mässan i det tämpel där hans fader tjänat! Otaliga nätter hade han under sina studieår legat och sysslat med den dagen! Fattigdomen, slitet, det trägna arbetet för att nödtorftligen kunna försörja sig intill den efterlängtnade dagen kom — allt blev så litet och betydelselöst när han tänkte på segern och dagens hänförelse. Och nu hade han vaknat, blivit väckt så hårdhänt att han kände sig förtumlad, lamad som av ett fruktansvärt klubbslag, avsett att omöjliggöra ett fortsatt arbete.

Länge satt Salomon Brede så. Kyrkan var tömd för längesedan, endast kyrkvaktaren smög sig liten och räddhågad fram och tillbaka mellan stolraderna väntande på att få stänga.

Men prästen kom inte, han satt som förr framåtlutad över bordet med huvudet i händerna.

Plötsligt spritter han till och ser förvirrad upp. En lätt hand hade lagts på hans skuldra och han såg en ung kvinna stå lutad över sig.

Han reser sig hastigt utan ett ord.

De två stå och betrakta varandra forskande. Denna kvinna kände prästen igen, fast han ej träffat henne personligen förut. Erika Björn, gästgivarens enda dotter.

Det var en smärt flicka på några och tjugo år, högbramad och rank. Hennes ljusa hår krusade sig lätt vid tinningarna och hennes ögon logo, fast de glänste på ett misstänkt sätt.

Goddag, pastor Brede, säger hon enkelt och fattar prästen hand — och välkommen hitupp till dalen igen.

Prästen kan ej på länge få fram ett ord.

Är jag då välkommen, säger han äntligen lågt, finns det då någon, som önskat mig hit?

Jag åtminstone, svarar den unga kvinnan leende, jag har tänkt på er så ofta — ja drömt om er till och med.

Prästen tyckte att han växte, att hans rygg raknade, att hopplösheten försvann och att solen över de böljande skogarna och de snöiga vidderna sken dubbelt starkare i detta ögonblick. Att en ung kvinna tänkt på honom, drömt om honom, som aldrig hitintills offrat kvinnan en tanke, föreföll honom hart när som ett under. Och han kunde inte fatta att han nyss varit nära att förtvivla.

Ett sådant mottagande, mumlar han och betraktar den unga kvinnan nästan skyggt.

Folket häruppe har nu engång blivit sådant, pastor Brede, svarar hon lågt och hennes ansikte blir med ens allvarligt, men vad som hänt idag behöver ej upprepas, lägger hon till.

Nej, nej, Salomon Brede blir i hast livlig och han liksom samlar sig till språng. Ögonen vidgas och ansiktet, nyss så blekt, blossar.

Nej, detta får ej upprepas, skall ej upprepas! ropar han nästan, under det händerna knyta sig krampaktigt.

Här måste en stark vilja gripa in, en mans vilja måste bli bestämmande. Kyrkans sak är Guds

egen sak och när jag kommit hit för att bryta bygd så som mina fäder en gång för mansåldrar sedan kommo över gränsen från Norge för att bryta bygd i ödemarken, så skall min arm ej domna, min vilja ej slappas, ty det jag föresatt mig är av Gud och ho kan motstå honom!

Salomon Brede vandrar fram och tillbaka inne i sakristian, fram och tillbaka under det att han andas tungt och flämtande.

Och Erika Björn står stel och allvarsam och följer honom oavbrutet med blicken, som så småningom mattas av tårar.

VI.

Det är en kväll på försommaren.

Vid Björnidet, som Edskoga gästgivaregård numera nämnes, hade som sedvanligt en hel del löst folk samlats och bland dessa befunno sig också åtskilliga bönder från dalen, mest yngre, som sökt sig hit för att finna passande sällskap och på samma gång läska sina torra strupar och spela kort.

Dalen ligger så vidunderligt vacker nu i den röda solbranden och Storzvattnet speglar bygder och skogar, där det ligger stålblankt mellan gröna stränder, där häggar och rönner stå snövita. Ur gårdarnas skorstenar ringlar sig röken lätt och blå och ur beteshagar och från sumpiga ängsmarker

drives den brokiga boskapen hem under klang av rostiga bjällror och getares gälla rop.

Vårarbetet är för länge sedan avslutat i dalen såväl som i angränsande bygder; säden är lagd i jorden och åkrarna ligga ljusgröna i fallen ner emot det vida vattnet med spirande brodd, som nu efter det välsignade rågnen ger löfte om rik avkastning. Sannerligen lite var, såväl husbönder som tjänare, kände behov av att slå sig lösa när det tunga arbetet var avslutat och några mindre slitsamma vecor kunde påräknas innan slåttern tog vid.

Allt fler och fler strömmade till — ungdom mest. Ty alla hade tid en lördagskväll.

Här kommo manhaftiga löskarlar och annan manlig ungdom i knarrande långstövlar och med brokiga sidendukar fladdrande som fanor under ny-rakade hakor. Ovanpå de granna västarna skramlade kedjor av nickel och talmi, gnistrande som renaste silver och guld i solfallet. Kvinnorna kommo efter, arm i arm, klädda i ljust och brokigt, utefter de dammiga vägarna eller nötta stigarna som slingrade sig ner emot storbygden från undangömda smågårdar och torp inne i ensamheten.

Inom kort var den rymliga skänkstugan fullproppad av ätande, supande och oavbrutet spottande gäster. Den som var inne i förhållandena skulle dock genast ha kunnat förstå att rikedom i bygden höll på att sina. Blott för ett par år sedan dracks endast vin och andra kostbara och främmande drycker; nu nöjde sig de flesta med brännvin och öl. Men ännu fanns det sedlar i de flottiga plån-

böckerna, fast inte som förut medan storskogen föll. Och ingen fann anledning att spara. Spara och leva i enkelhet som den galningen Brede menat nu söndag efter söndag, när han väsnats för ett halvtjog utfattiga bönder och fattighjon. Nej låt galningen gorma, menade bönderna och söpo varandra flitigt till, hans tid är väl snart förbi! Hm! — En sådan en som Brede, den de fått för sina synders skull, skulle komma till Edsdalen och lära folket andra seder. Själv kunde han ju spara, ty 800 riksdaler räckte ej långt ens i Edsdalen. Men alla ville de undanbe sig hans inblandning i deras angelägenheter! De hade passat sig själva hitintills och de skulle veta att göra det framdeles. Inga otidsenliga prästfasoner, menade en och annan storbonde och slog i bordet framför sig.

En högfärdig kanalje, denne Brede, menade man allmänt och man kom överens om att predikningar sådana som dessa, som under den senaste tiden hållits i Edskoga kyrka, hade väl aldrig förut hörts. Och man undrade nu som så ofta förut om denne Brede inte på sätt och vis kunde kallas förryckt.

Vad hade han till exempel med patronen på Edsforsen att skaffa? Hade han inte vid upprepade tillfällen och utan någon som helst giltig anledning hotat, ja närapå förbannat, denne man, som ju i viss mån åtminstone under den första tiden häruppe fört en mindre exemplarisk levnad, ity att hans oäkta barn voro många, men som nu sedan han blivit gammal mestadels lät kvinnorna gå ifred

och som mest sysslade med fullt hederliga af-färer.

Och gästgivaren sedan!

En galning, denne Brede, som utöste sin vrede över honom. Att han öppnat gästgivaregård och köpmanshandel desslikes kunde väl ej annat än räknas honom till förtjänst. Ingen kunde väl heller tro att bönderna häruppe fordomdags spottade i glaset, fast man ju brände hemma till husbehov den gången.

Bygdens materiella ödeläggelse, hade denne halvgalne präst vid upprepade tillfällen både enskilt och å predikstolen talat om.

En underlig ödeläggelse i sanning! Stod inte skogen här förut till ingen mans nytta; endast svedjor höggos då och då, som ringa eller intet avkastade. Nu var storskogen visserligen till huvudsaklig del avverkad, men husbyggnadsvirke och småskog fanns ännu i behåll och att tala om ödeläggelse i förbindelse med detta, som satt penningar i omlopp och som på kort tid av en undangömd och halvt föraktad fattigbygd skapat en av provinsens rikaste, var galmansprat om något var.

Bönderna hade så småningom tuggat ur munnen, petat tänderna med stålgaflarna, supit ur bottenskvättarna och de reste sig nu under stort slammer och högljudda rapningar för att omedelbart förfoga sig ut på den rymliga glasverandan, där kaffe, punsch och svarta cigarrer väntade.

Under tiden hade ungdomen emellertid ej varit overksam. Storsalen hade gjorts iordning för dans,

möblerna hade burits ut, spelmansbänken hade placerats i fonden och Svart-Arvid, bygdens förnämligaste speleman hade blivit efterskickad.

Denne Svart-Arvid var annars ej vidare välkänd i bygden; vid mer än ett tillfälle hade han slängt fiolen under danser och andra tillställningar och med liv och lust deltagit i slagsmål, icke skyende att begagna sig av kniv när detta kunde gagna. Men detta oaktat åtnjöt han ett visst anseende, främst för sin namnkunniga styrkas skull och för sin oförvägenhet, men även av den anledningen att han var son till Edsforsens patron.

Detta skulle i och för sig ha betytt mindre, ty icke få i bygden och i angränsande bygder kunde räkna sitt upphov från Edsforsen, men i detta fall hade patronen icke allenast erkänt faderskapet utan till och med lämnat sonen understöd vid mer än ett tillfälle.

Modern hade en gång varit piga vid Edsforsen, en svarthårig kvinna den gången, mjuk som en vidja och med en gnistrande brun tattarblick. Nu var hon till åren kommen och hade fått fristad på fattighuset sedan flera år tillbaka.

Natten fram ända till gryningen trådades dansen i gästgivaregårdens storsal. Med hojt och benkast och gälla rop svängde sig paren i skyar av damm och tobaksrök, och nattliga vandrare, som kommo där förbi, kunde stanna och skaka på huvudet. Annat var det förr menade en och annan gamling, där han stod stödd på staven och lyssnade till oväsendet som trängde sig ut i den ljusa sommarnatten. Då fanns ej Björnidet ej heller Björnen

och då dansade man hemma under lövade loft på logarna i sommaren. Den gången hölls gillen som varade veckan ut stundom, men allt vad som åtgick till gästernas förplägnad var av egen tillverkning och inte en daler togs av den anledningen ur kisteläddikan. Och dalens bönder voro den gången både självständiga och stolta, men varken så utstyrda eller så högfärdiga som nu.

Erik Björn har slutligen lämnat bestyren ute i skänkstugan och i angränsande serveringsrum till sina pigor för att som hans vana var få dricka ett glas tillsammans med sina ärade gäster, storbönderna, vilka även så småningom anlät.

Gästgivaren hade lagt på hullet under de senaste åren; av den kantige bonden hade blivit en rundmagad herreman, som endast undantagsvis talade böndernas språk och som dagligen gick med stärksaker kring hals och handleder. Men ingen varken kunde eller ville detta oaktat påstå att Björnen var högfärdig. Visst hade han sänt sin dotter i storskola och låtit henne få en annan och bättre uppfostran än böndernas döttrar i regel fingo, men när hon nu var hans enda dotter, fann ingen ett beteende som detta klandervärt. Förresten menade folket häruppe sinsemellan som så, att Björnen fått föga heder eller glädje av henne. Många lysande giftermålsanbud hade hon visserligen under de senaste åren mottagit — både av officerare, som varit här på mätning och provryttare, som kommit stinna i vargskinnspäls vintertider med väldiga koffertar. Men hon hade bestämt, ofta hånligt, avvisat dem alla.

En underlig kvinna, denna Erika Björn, menade man allmänt och skakade på huvudet. Var hon fått sina underliga griller ifrån, var svårt att säga, men hade hon inte nu tagit plats som lärarinna vid kyrkskolan sedan denne pastor Brede kommit hit — istället för att bli officers- eller provvryttarfru.

Och spelade hon inte sedan en tid tillbaka söndag efter söndag orgel i kyrkan för tomma väggar.

Fanen visste hur det hängde samman med detta!

Uppenbart torde vara att prästen och hon hade åtskilligt samman, som inte tålde att närmare skärskådas. Voro de två inte samman tidigt och sent, ute och inne, så som det föll sig; och hade hon inte flyttat hemifrån och slagit sig ner i skolstugan.

Detta talade bönderna om i viskande ton, angelägna om att Erik Björn, som slagit sig ner i en hörnsoffa tillsammans med ett par storbönder, ingenting skulle höra.

Ty alla visste ju att han talat sin dotter skarpt tillrätta och att han med oblida ögon såg hennes samvaro med prästen.

Det hade nämligen vid ett par tillfällen hänt att denne infunnit sig i Björnidet och i opassande ton och med en myndighet, som inte på något sätt överensstämde med hans ställning; fattig som han ju var, förebrått gästgivaren att han höll krog och danslokal öppen under gudstjänsten till och med.

Ja, han hade en gång gått så långt i oförsynt-
het att han rent av hotat denne med att anmäla
honom för myndigheterna. Underligt var det där-

för inte att Erik Björn kände sig föga trakterad av prästens besök och ej heller uraktlåtit att meddela honom detta.

Ja, en gång för inte så länge sedan lär han ha, efter vad det glunkades om, låtit denne Svart-Arvid, som för tillfället var till hands, utan vidare sparka ut prästen när han kom med sina obiligheter.

Dumheter, nickade ungbönderna emot varandra, där de sutto lågmält samtalande med fyllda glas och flaskor framför sig vid de skinande vita marmorborden, dumheter! Inbillade sig verkligen denne Salomon Brede att gästgivaregårdens tillkomst var anledningen till att kyrkan tömts. Då var han sannerligen enfaldigare än han hade lov att vara, studerad man som han ju var — enfaldigare än gamle Piscator till och med, som drog sig ur spelet i behaglig tid när han insåg, det hans kraft inte räckte till att häjda den nya tiden, som lik en våg bröt in över dalen och bygderna på båda sidor om sjön.

Nej att skaffa sig inflytande skulle aldrig lyckats varken för denne Brede eller någon annan präst. Kyrkans tid var oåterkalleligen förbi och prästernas desslikes, och de senare kunde sannerligen känna sig facksamma så länge bönderna utan att göra större invändningar ville sörja för deras underhåll. Den dag torde väl ej vara så synnerligen avlägsen, då kyrkan togs i bruk för något nyttigt ändamål och då prästerna fingo besked om att snarligen förfoga sig bort.

Detta menade bönderna där de sutto behagligt tillbakalutade i sina soffor i nattens halvsnymning under det dansen gick allt vildare inne i storsalen och under det hojt och gälla rop ekade emot åsarna på andra sidan om det ångande Storstovnet.

Men Erik Björn och hans sällskap, Dingsruden och Anton Mon, axelbreda och självsäkra bönder båda, som för länge sedan tillträtt fädernas urgamla ättegårdar sedan de givit föräldrarna undantag, de dryftade andra och för dem själva och för bygden mera betydelsefulla frågor.

Jo, menade Dingsruden, där han satt vid sidan av Anton Mon mitt emot Björnen med diger silversnusdosa emellan håriga fingrar, jag kan ej finna annat än du, Erik Björn, alltid stått på vår sida när vi någon enstaka gång kommit i delo med Edsforspatronen, och jag gillar på det högsta liksom min granne här ditt förslag.

Han tystnade, harklade sig grundligt och drack ur sitt glas.

Det torde inte, fortsatte han emellertid åter, råda det ringaste tvivel om att Malte Oveson tjänat grova pänningar på sina skogsaffärer och på sin sågverksrörelse — pänningar som vi själva kunnat tjäna om vi den gången varit så kloka som nu. Vad hade hindrat oss att själva avverka våra skogar och såga vårt timmer — men detta kan vi låta i alla, det är för sent nu att ångra!

Jo, jo, nickade de båda andra, nu var det försent.

Nu är ju timmerskogen fälld, och björk och

asp har slagit rot där den engång stått, men småskog finns ännu och den måste vi nu själva ta hand om.

Dingsruden ser över glasögonen på de båda andra, reser sig sedan halvt, fyller i glaset och skålar.

Ett sliperi, sade Björn, en fabrik där de mindre dimensionerna kunna förädlas till trämassa.

Ja, som sagt jag gillar ditt förslag, isynnerhet sedan du låtit oss förstå att patron Oveson har funderingar i samma riktning.

Om vi alla här i bygden, som ha pänningar, kredit och skuldfria gårdar, det vill säga de burgna, slå oss samman och satsa nödigt kapital, torde vi om få år allesamman vara dubbelt förmögna, ja många gånger rikare än nu.

Den kvällen och natten blev det beslutat att en trämassfabrik skulle anläggas och det så snart som möjligt och ingen plats ansågs lämpligare för detta ändamål än Laxforsen, som föll ut i Storstvattnet en fjärdingsväg ifrån gästgivaregården, på densammas ägor.

I ett gästrum fortsattes överläggningarna natten fram för att ingen utomstående skulle få nys om vad som var i görningen. Den ene bonden efter den andre blev tillkallad och han gav efter passande betänketid sin anslutning.

En och annan avrådde ju till en början.

Detta var nu något nytt för bygden och för bönderna häruppe. Och ingen kunde ju veta vilka summor ett så stort och omfattande företag skulle

komma att sluka innan det gav ett öre i avkastning. Men dessa invändningar blevo genast vederlagda av både Björnen och Dingsruden.

Just därför att detta var något nytt och oprövat, menade de båda och så småningom omfattades deras mening av många — just därför var planen dubbelt lockande. Allesamman skulle de bli patroner nu: ättlingar av bönder, som blivit ringaktade, stundom föraktade av herrskapsfolk.

Och inom kort skulle guldet utan arbete och ansträngning från deras sida i en aldrig sinande ström rulla in i deras kassaskåp och kistor.

Pänningen var ju allt i dessa tider; den rike blev aktad och firad om han ock var en skurk och skörlevnadsman som denne Malte Oveson till exempel. Men den som ingenting ägde blev översedd och ringaktad, kanske just därför att han inte besatt de egenskaper, som nödvändigtvis behövdes för att kunna skapa sig rikedom och anseende.

VII.

Salomon Brede ligger klarvaken i midnatten och stirrar oavbrutet ut i det silvervita månljuset som flyter över det öde tunet i Edskoga gamla prästgård.

Gång efter annan hade han slutit ögonen och sökt somna, men icke lyckats. Därute ligger sensommarnatten så vidunderligt stilla med drömmande

åsar som smälta samman med himlen långt borta. Genom dalen flyter som en evinnerlig orgelton susset från Edsforsen och från norr svarar Laxforsen i rogivande moll.

Utan att stiga upp ser prästen dalens gårdar, där de ligga utefter Storstattnet som sovande djur i flock under skogen. Här och där finnes ännu en och annan gammal ättegård med mossgrodda tak och med svarta väggar, men de flesta äro nybyggda, och utmanande i sin färggranna inbilskhed. Och runt gårdarna breda sig åkrarna i den gråa dimman — dessa åkrar som givit dalfolket dess bärning och rikedom genom århundraden, och som brutits i ödemarken en gång när dalen bebyggdes av ett folk så olik det nya.

Men allt längre och längre färdades den vakne i månnatten — efter sjön, genom skogarna som drömde i milsvid ensamhet och upp emot den fjärran Gränsbygden.

Nu låg Björnstattnet däruppe så förunderligt blankt i månskenet, kransat av öppna bygder och stängande skogar. Och nu stod kyrkan och drömde på sitt höga näs mellan ljusa björkar som en bauta över fädernas offervillighet och varma gudsfruktan. Den kyrkan kunde berätta förunderliga ting om ett folks tålmod och trägna slit nätter och dagar för en ärlig, fast knapp bärning. Och Bredegården sedan, som låg där vid sjön, mossig och urgammal med solspruckna väggar och torvtäckta tak, vad kunde ej den berätta för en nyare släkt — och vad kunde ej tunrönnen viska i nattvinden.

Jo, han om någon kunde vara stolt över sitt ursprung! Icke genom plundring, genom spel eller oärlig handel av någon art hade hans släkt förvärvat sig anseende och rikedomar, som en gång voro namnkunniga utefter riksgränsen, utan genom sin trohet mot jorden. Guds välsignelse hade i alla tider vilat över den ätten och över dess gärning, och därför skulle icke heller han, en Brede, ens för ett ögonblick misströsta.

En gång i en svag stund hade han gjort det — den dagen när han för första gången i egenkap av präst predikade här och blev mottagen som en bedragare.

Men aldrig sedan. Ty han var ren och hans uppgift var av Gud — och tillsist skulle han, så som han från början föresatt sig, böja de förvillade och de genstridige under kyrkans ok — under Guds ljuvliga ok!

Ännu hade han ej nått målet, och mången en tung arbetsdag förestod honom förvisso; men redan nu hade han trott sig förstå att det säde han sått ej helt fallit på hälleberget. Icke med ungdomlig oförvägenhet ville han gå fram som han en gång bestämt utan genom mildhet och saktmod ville han bereda Herren Gud väg.

Icke ett ögonblick skulle han förtröttnas, ty nu tvivlade han ej längre på en slutlig seger.

Prästen försökte att somna igen, men lyckades ej heller nu.

Nej efter en dag som denna var han allt för upprörd för att kunna få ro. För första gången

sedan han kom hitupp hade han i dag å ämbetets vägnar besökt Edsforsens ägare. Och då hade han sannerligen ej visat saktmod!

Ty denne man, denne bygdens ödeläggare, måste behandlas efter förtjänst. Patronen, den hänsynslöse, som dock sällan eller aldrig framträdde själv, men som detta oaktat undergrävde dalens välstånd med tillhjälp av den, som av en eller annan anledning kommit i beroende av honom, han måste oskadliggöras på samma sätt som man oskadliggör ett farligt rovdjur.

Prästen steg upp och klädde sig.

Han kände sig åter så upprörd att han måste ut, ut i den svala natten för att få lugn och hugsvalelse.

Vägen fram emot kyrkan låg askvit i månskenet och skarpa slagskuggor från hus och enstaka trädgrupper ritade svarta streck i det daggbundna dammet.

Jo, denne brottslige man, denne Malte Oveson hade sannerligen i dag fått erfara att Jonas Piscator inte längre var präst i Edskoga.

Under det prästen sakta med sänkt huvud gick mot söder utan att närmare göra sig reda varför, genomgick han i minnet än en gång detta som hänt i dag.

En halvgammal kvinna, den han endast obetydligt kände, hade idag kommit in i kaplansflygeln, där han bott sedan en tid — detta för att få bättre nattro — och denna kvinna bar ett spätt barn, det hon önskade få döpt.

Om hon var gift? hade han frågat där han satt med dopboken uppslagen.

Nej, hade kvinnan svarat, hon var inte det.

Vem hon då beblandat sig med?

Kvinnan hade lagt barnet ifrån sig, stått där skamsen och förvirrad, men i det längsta nekat att uppge vem som var barnets far.

Nu måste du tala, hade han själv sagt och han hade rest sig och gått befallande emot henne.

Du måste — annars döper jag ickel!

Då hade denna kvinna börjat gråta och mellan snyftningarna hade hon äntligen fått fram att hon ingen annan hade att skylla än patronen vid Edsförsen.

Patron Oveson — var hon då galen — en gråhårig gubbe!

Prästen hade till en början stått slagen, men i nästa ögonblick hade en våldsam vrede fått makt över honom.

Blev det då aldrig slut på denne mans skamlösa gärningar! Skulle denne usling, stapplande på gravens brädd, förföra kvinnor, fast han syndat under ett långt liv och bebördat denna och andra bygder med en talrik avkomma, som nästan utan undantag varit till men och skada för samfundet.

Men nu fick det vara slut! Hade han ej kommit hit med den föresatsen att införa tukt och ordning — och blev han inte så gott som dagligen påmind om en lösaktighet i seder, en moralisk förvildning, en förvirring i rättsuppfattningen man och man emellan, som var fruktansvärd. Nej, han ville

på allvar söka stävja det onda. Och gavs väl lägligare tillfälle än att nu med anledning av denna sista skändlighet gripa in!

En stund senare var han på väg mot Edsforsen, sedan han givit den förkrossade kvinnan det beskedet att han först ville döpa sedan barnfadern offentligen en söndag i kyrkan inför Gud och menigheten bekänt sin synd och lovat bot och bättring.

Edsforsens patron hade suttit vid sitt arbetsbord; suttit i nattrock med det gråa skägget flytande över bröstet när prästen utan att banka trätt brådslande in.

Gubben hade som hastigast sett upp, men fortsatt sitt arbete utan att besvara den komnes hälsning.

Prästen hade emellertid gått närmare och hans blick hade för ett ögonblick famnat det solfyllda rummet med dess dyrbara inredning, dess mjuka mattor, dess svällande divaner och inlagda praktmöbler.

Hör upp, hade han sagt — jag kommer till er i egenskap av själasörjare!

Nå, gör ni det, hade gubben förbindligt svarat, dock utan att resa sig upp. Se så, se så, sitt då ner, hade han tillagt och vinkat mot närmaste divan.

Men prästen hade ej satt sig utan i stället gått ett steg ännu närmare och fångat den andres blick.

Och med få ord hade han redogjort för sitt ärende.

Erkänner ni? hade han till sist frågat med bjudande röst, som en rannsakningsdomare.

Nu hade patronen äntligen rest sig och betraktat sin motståndare överlägset.

Angår allt detta er? hade han frågat och något som liknade ett leende hade glidit över hans drag.

Det illa dolda hånet hade fått prästen att mista besinningen.

Han hade låtit sin knutna hand falla tungt mot bordet och bett patronen besinna vem han var: dalens präst och själasörjaren, vars plikt det var att påtala och bestraffa all synds styggelse!

Patronen hade dock inte låtit överrumpla sig.

Jag erkänner icke er befogenhet, hade han yttrat och hans röst hade varit lugn och överlägsen som nyss. Ni torde begripa, fast ni är ung och oerfaren, att prästen ej längre är folkets förmyndare. Ni präster tåles och jagas ej — därför att detta är olagligt än så länge — men vänta ni, den dagen är inte så värst avlägsen.

Gubben hade hämtat andan ett ögonblick, men när hans motståndare ej kommit sig för att säga något ännu, hade han fortsatt med höjd röst:

Ni präster leva i den falska föreställningen att edert arbete är nyttigt och behövt. Så är förhållandet dock icke. Ni präster äro ohyra på samhällskroppen i våra dagar — ingenting annat!

Gubben tystnade för ett ögonblick, men tillade omedelbart, kort och skarpt:

De gamla gudarna ha stenats och människorna

tillbedja andra nu — förnuftets och njutningens gudar!

Änjo rådde stillhet en sekund. Flugorna surrade under det solbelysta taket och Edsforsen mullrade i skum därute. Så talar patronen igen:

Ni skall minnas ett: vi ha funnit tillfredsställelse i livet självt: i njutningen och i kampen för att kunna tillfredsställa vårt heliga behov efter njutning. Pänningen och njutningen är vårt a och o, begynnelsen och änden. Envar är sig själv närmast; vi leva blott denna gången; något hinsides tro vi ej på och sträva ej efter och människornas dom le vi blott åt. Detta är min och tusendens, ja millioners sedelag — en som är bättre än eder!

Patronen tystnade igen och mötte sin motståndares brännande blick utan vare sig vrede eller upphetsning. Ty det föreföll nästan som om han talat till ett oerfaret barn som lämpligen borde undervisas om livets sanna värden av en som var gammal och erfaren.

Vad han själv hade svarat erinrade prästen sig knappast nu när han i tankarna genomgick den flydda dagens upplevelse. Han erinrade sig blott att han talat sin fiende tillrätta, fördömt och förbannat med mörka och hårda ord och att han slutligen bett honom tänka på sin bittra dödsstund, då han slutligen skulle inse hur illa han handlat under ett långt och onyttigt liv.

Allt längre vandrade den unge prästen i det lekande månskenet. Vägen låg oändlig, grå och öde och ur Storstvattnet stego de vita dimmorna oav-

brutet och bredde sig som rökar från nerbrunna bål över dalen.

Men han gav ej akt på något omkring sig. Hela tiden tänkte han på detta som hänt honom i dag och han gick stapplande och böjd som under en fruktansvärd börda. Ty nu fattade han först på allvar hur törnbeströdd den väg var, på vilken han slagit in och hur svår och bekymmersam hans ställning var och allt framgent skulle bli i en tid så gudlös som denna.

Men sent omsider ljusnade hans ansikte och hans rygg rankades.

Den som for i Guds, den allsmäktiges, ärende och på hans vägar den hade intet att frukta!

Han skulle, han fick ej ens för ett ögonblick misströsta. Hans sak var Guds och som en Herrens profet skulle han tala till de vilseförda, ända tills att de åter böjde sig under Guds tuktan och levde i renhet och arbetsamhet som deras fäder gjort genom otaliga släktled.

Salomon Brede ser förvånad upp; i sina djupa tankar hade han kommit fram till griftgården och utan att närmare tänka häröver öppnade han porten och närmade sig kyrkan. Men plötsligt stannade han och lät blicken glida över kors och stenar och styrde sedan kosan emot faderns grav, som hittills legat här namnlös och försummad utan kors eller sten, som kunde berätta om att här låg pastor David Brede jordad, han som en gång stått på stolen och sjungit mässan i den samma kyrka, i vars skugga han sov.

Nu var det rotade ogräset emellertid avlägsnat och en sten var rest med namn och årtal.

Pastor Brede hade slagit sig ner i det dag-giga gräset, som klädde gravkullen och under det att hans blick famnade Storstvattnet och åsarna som brunno röda i soluppgången, medan österskyarna flammade i rosa och guld, sällskapade han nu som så ofta förut med denne far, som han aldrig sett, men den han trodde sig känna så väl. Och hela tiden tyckte han att denne samme var honom personligen nära; inbillade sig att han satt vid hans sida osynlig för alla, och att han talade milda och uppmuntrande ord till den, som han för länge, länge sedan sett som spääd.

Allt högre steg solen över de dimblå åsarna i öst och så småningom lättade dimman över det vida vattnet därnere och gården och gårdar återgåvos med klarhet i det svarta djupet.

Ur skorstenarna ringlade sig rökarna, som breddade ut sig och förtunnades till intet i den sommarstilla luften. På vägarna durade åkdon i moln av damm; storbönders giggjar och svartlackerade parvagnar, förspända med glänsande hästar, som fnyste och kråmade sig — och knarrande arbetsvagnar, på vars åkbräden sömniga drängar sutto med okammad lugg och med snusvalkar innanför utspända läppar.

Dalen hade vaknat till liv igen och ur fähusen släpptes ut råmande kreatursflockar, som försvunno mot beteshagar eller strandängar under det åkrarna så småningom började att myllra av beskäftigt skördefolk.

Prästen reste sig upp, stod länge betagen och lät blicken följa solljusets spel i daggpärlorna, i sjövattnet och i blanka fönster. Och nattens oro och missmod fördunstade som daggen.

Här var han född, fast hans tanke ofta gick till de mörka gränsskogarna, där hans fädernegård låg, och här ville han verka Guds stora och välsignade verk. Ty människorna behövde hans stöd i de olyckstider, som knappast skulle utebli.

Och den unga lärarinnan Erika Björn, henne, som han lärt sig hålla av, allt innerligare dag för dag, hon skulle tro på hans gärnings välsignelse lika fast som han själv trodde.

Den dag han kände sig övergiven av Gud och av människor hade hon kommit till honom, ljus och hoppfull och varje gång han sedan hade sett henne, utbytt tankar med henne eller blott befunnit sig i hennes närhet, hade han tyckt att en underlig kraft strömmat ut från henne. Aldrig hade hennes ord varit hårda och klandrande, aldrig hade hon dömt eller ännu mindre fördömt någon människa; och han visste och sade sig att hennes kärlek till far och hem icke var svalnad.

Kanske, mumlade den unge prästen, där han i den tidiga morgonen gick mot prästgården igen — kanske den, som han höll av och den han hoppades få hjälp utav, skulle bli en boja kring hans fot. Kanske hon skulle kunna hindra honom i att ränsa ut; men ännu ville han ej grubbla närmare över detta.

Hon var honom allt för kär, för outhärlig

för att han skulle kunna tänka sig möjligheten av att bryta med henne, offra henne och sin kärlek för kyrkans sak och för Guds.

VIII.

Till Edskoga och Björnidet hade en dag på förvintern kommit en flock arbetare, iförda mäktiga slokhattar, blårandiga blusar, mollskinnssbyxor och järnbeslagna skor, och dessa hade omedelbart, sedan de fått sina flaskor och bleckkannor fyllda med brännvin i gästgivargården, börjat uppföra bostäder åt sig i Laxforsens närhet av plank, granris och jord.

Utsocknes folk som färdades genom dalen undrade över detta, men de som bodde kring Storvattnet kunde stilla deras nyfikenhet med den upplysningen att de främmande karlarna kommit hit för att lägga grunden till den nya fabriken, som ett avsevärt antal storbönder i Edskoga beslutat sig för att bygga.

Den förberedande överläggningen i gästgivargården, då Dingsruden jämte en del andra bönder godkänt gästgivarens förslag att bilda ett bolag för planens snarliga förverkligande hade efterföljts av andra överläggningar. Och intresset för saken hade stegrats dag för dag.

Långväga ifrån kom folk, som ryktesvis erfarit vad som var i görningen, och bad för Guds

barmhärthighets skull om lov att få vara med, inskjuta pänningar till det omfång som Erik Björn fann för gott att bestämma och få aktiebrev utlämnade som gengäld. Men med uppenbar ovilja betraktade de närmastboende detta utbölingarnas försök att begagna sig av deras uppslag — och de gävo genast det beskedet att utsocknes folk ej skulle blanda sig i detta.

Dalbönderna voro pänningstarka nog, menade de, att själva bygga fabriken. Om ock ett flertal av dem för att kunna resa nödigt kapital måste ta banklån med inteckning i såväl jord som levande och döda inventarier, så tröstade man sig dock med att man inom få år kunde riskera att drunkna i guld och sedlar.

Otroligt stor var nämligen den utdelning, som andra fabriker lämnade. De vidunderligaste rykten bredde sig i bygderna om fattigfolk, som satsat sina sista styvror i företag som detta och som på grund av aktievärdets stegring eller enorm vinstutdelning nu sutto som mäktiga rikmän, omgivna av all den prakt, som kan köpas för pänningar.

Att Erik Björn blev företagets ledande kraft, den som mottog pänningarna och som anskaffade såväl arbetare, maskiner och redskap som allt annat som var nödvändigt för igångsättande av ett så stort företag, var självfallet. Han hade vidare blick än någon annan i dalen, han som sett mer än de flesta häruppe, och han skulle utan ringaste tvivel, menade man, på ett lyckligt och för bygden gagneligt sätt bringa det hela istånd och så småningom leda guld-

strömmen till allä, som hade varit förtänksamma nog att i tid försäkra sig om andelar.

Framemot jul började arbetet med jordschaktning och bergsprängning i och omkring Laxforsen.

Make till liv hade ingen hemföding förut sett. Väl erinrade sig en och annan gamling den tid när kopparmalm ännu sprängdes och bröts i de numera vattenfyllda gruvorna, men ett sådant skjutande och ett sådant borrhande, ett sådant sjungande och visslande dagen i ända, kände man inte till den gång.

Hyggligt folk förresten, dessa arbetare, som nu fyllde dalen med sång och hojt. Spendersamma voro de flesta och varenda hälg söps veckans avlöning samvetsgrannt upp. Drängar och mindre högdagna bönder sällade sig gärna till dessa främlingar och natt efter natt spelades kort och dansades det i gästgivargården.

Erik Björn visste nog vad han gjorde, mumlade en och annan hans vederdeloman i skägget när han i kvällen hörde sånger, danstramp och fiolmusik från danslokalen. Om detta företag möjligen skulle bli en missräkning för en eller annan, inte blir det Erik Björn som blir den lidande. Han tjäna sig en förmögenhet under dessa dagar.

Annandag jul utkämpades i Björnidet det första fullt officiella slagsmålet.

Svart-Arvid, som vid mer än ett tillfälle i djupaste hemlighet uträttat hemliga och ej alldeles riskfria ärenden för gästgivaren, hade själva julnatten lyckats komma över gränsen med ett par kluckande

brännvinskaggar, som han inköpt inne i Norge dagarna före jul och de han sedan i väntan på lägligt tillfälle gömt inne i gränsskogen på norsksidan.

Fast man länge påstått motsatsen, brände ingen i Edsdalen längre sitt brännvin själv. Visst och sannt var ju det att å vindar och loft fanns än i denna dag fullt användbara pannor av driven koppar och ypperliga destilleringsapparater, men endast ett fåtal av de allra äldsta kunde ännu den ädla konsten att begagna dessa apparater. Mången vetgirig ungdom hade vissériligen emot tobaksbussar och goda ord sökt förmå de kunniga att göra andra delaktiga av sin visdom, men försöken hade i allmänhet strandat. Så fanns ingen annan utväg än att på fullt lagligt sätt anskaffa den nektar som var oundgängligen nödvändig för att man på ett värdigt sätt skulle kunna fira den största av alla högtider. Och som oftast föll det sig bäst och billigast att hämta varan på andra sidan gränsen.

Jo, Svart-Arvid hade lyckats som vanligt. Han hade inväntat midnatten, stoppat mossen i bjällrorerna, bundit klutar om hästhovarna och obemärkt kommit förbi den fruktade tullmannens hus under det yrsnön susat över den svarta skogen på båda sidor om den gråvita gränsgatan.

Själva juldagens morgon när en eller annan efterbliven bonde körde till julottan, svängde en släde in på gästgivargårdens snöiga tun. Erik Björn var uppe redan, hade vankat mellan husen länge icke utan beklämning. Ty det kunde ju ha misslyckats, fast härådets flinkaste och mest erfarne man lett

den vådliga expeditionen. Med stor försiktighet blevo de tunga kaggarna rullade ner i källaren, där den högtidliga avtappningsceremonien omedelbart vidtog, sedan varan blivit avsmakad av såväl herre som dräng och befunnits vara så stark att den omedelbart måste blandas med vatten.

Annandag jul i skymningen myllrade vägarna fram emot Björnidet av hälgdagsklädda män. Alla voro till fots, ty storbönderna som gärna ville fara fram med bjällerklang och ljudliga pisksmällar sökte inte Björnidet en dag som denna. Fästen idag var för småfolk i allmänhet, tjänstehjon och rallare i synnerhet och dessa hade också med längtan nu under dagar och veckor motsett den stora dagen.

Bland de främmande arbetarna fanns en man, som intog en särställning och till vilken kamraterna sågo upp både när det söps och arbetades.

Man och man emellan kallades han Baronen, dels därför att han stundom, synnerligast under supgillen, kunde lägga sig till med förnäma manér, som tydde på att han en gång, fast för längesedan, umgåtts med annat folk än rallare, dels därför att ingen lyckats få reda på hans verkliga namn.

Denne man hade Erik Björn tagit till råds när det gällde att arrangera den stora julfästen, som icke allenast skulle bli synnerligen inbringande rent ekonomiskt sett för honom utan även knyta såväl främmande som hemfödingar ännu starkare till Björnidet.

De två hade fört många och långa överläggningar i enrum dagarna före jul och äntligen hade

de enats om att den beramade fästen skulle få prägeln av en stor familjemiddag, till vilken dock envar skulle få tillträde, som betalade en passande inträdesavgift.

Annandag jul voro väldiga långbord dukade i gästgivargårdens storsal och i angränsande rum. Från loften hängde otaliga ljuskronor, förfärdigade av träribbor, överklädda med papper i alla rägnbågens färger — och ljuslågorna fladdrade som lektioner av små stjärnor när dörrarna öppnades och de på förhand en smula knäsvaga gästerna började samlas.

Där sågs allt som Edskoga ägde av medellös ungdom: drängar från storgårdarna i tjocka doffelkavajer och brokiga yllehalsdukar virade omkring seniga halsar, torparynglingar och fattigbönder med snus innanför läpparna och talmikedjor utanpå solkiga helgdagsvästar och slutligen alla rallare, som på grund av sin klädedräkt, men ännu mer på grund av sitt språk i avsevärd grad skilde sig från bygdefolket. — Högtiden och fästen till ära hade de allesamman rakat sig och deras eljest rätt borstiga hakor skeno i kväll blanka i kapp med deras mäsingssnusdosor, som fått en extra fäjning och som allesamman voro välfyllda. Men i övrigt kunde ingen upptäcka några iögonenfallande förändringar hos dessa främlingar. De kantslitna mollskinsbyxorerna voro på i dag som annars om dagarna i arbetet nere vid forsen och de rispade blusarna ävenledes, och de väderbitna halsarna och håriga, rikt tatuerade bröstet saknade varje betäckning.

Rallare är rallare, nickade hemfolket emot varandra, där de efter värdens anvisning togo plats vid de välförsedda borden, där bredda smörgåsar lågo i staplar bredvid otaliga fyllda brännvinsflaskor, kransade av supglas och i brist på sådana: kaffekoppar.

Nej sannerligen någon enda kunde vänta sig annat av dessa, som omsatt hela sin avlöning vecka efter vecka i Björnidets krogstuga och som endast i mycket trängande fall kunde förmå sig till att inköpa ett klädesplagg.

Inom kort voro alla bänkade och den förberedande ätningen och den grundläggande supningen kunde omedelbart ta sin början.

Svart-Arvid och gästgivarens gårdsdräng hade åtagit sig upppassningen i kväll, ty den förre hade icke av flera skäl ansett det vara rådligt att låta pigorna komma i gästernas närhet, synnerligast sedan flaskorna blivit tömda.

Erik Björn visade sig icke i kväll.

Detta funno främlingarna egendomligt, och en och annan av dem talade i förtäckta ordalag om högfärdiga krögare, som knappast aktade en arbetare stort mer än ett ök; men dalbygdingarna, som visste att dottern firade julen hemma, funno hans frånvaro i kväll fullt förklarlig. Att Erik Björn var djupt fäst vid sitt enda barn visste de ju alla. Och detta, fast han vid mer än ett tillfälle fått lyssna till hennes förebråelser utan att våga motsäga henne.

Svart-Arvid, som var iförd glänsande ren natt-

kappa och fladdrande högröd sidenhalsduk, skötte emellertid serveringen, biträdd av gårdsdrängen, till allmän belåtenhet.

Rykande fat buros in, det ena efter det andra och länsades inom få ögonblick. Kokt och stekt i växlande mångfald, kraftiga rätter, starkt kryddade och starkt saltade — ity att ölet som bestods måste enligt överenskommelse betalas särskilt.

Både två timmar och tre sutto gästerna tillbords under det att tal och sång beredde nödig omväxling.

Baronen satt vid det längsta bordets kortända och alla funno att hedersplatsen inte gärna kunde beklädas av någon annan än honom. Hans långa profetskägg var omsorgsfullt kammat och benat i mitten; stärkkrage hade han kring halsen och vit halsduk hade han tagit på, vilket ingen annan än Baronen skulle ha vågat, såframt han inte velat tigga om stryk.

Men för Baronen gällde andra regler än för andra rallare och han kunde sitta vid bordsändan aktad som alltid, trots sin utmanande påklädning — och när han vid ett eller annat tillfälle behagade yttra något, blev han hörd under tystnad.

Varifrån denne man var kommen, visste ingen, men på grund av yttranden som han fällt trodde man sig veta att han haft en stormig förtid och att han uppehållit sig under årtal i utlandet, mest i Ryssland, samt att han på grund av en eller annan, troligen politisk, förseelse, blivit utvist och hemskickad under polisbevakning.

Detta allt gjorde att Baronen, om han nu var en verklig sådan eller inte, åtnjöt en aktning så stor bland kamraterna att ingen sak av vikt avgjordes utan att han först rådfrågades och ingenting genomfördes som ej fått hans gillande.

Hit till Edskoga hade han kommit med ränsel på ryggen tillsammans med ett par andra, som ingenting ägde, och genast från början hade han förstått att ingiva respekt, blott genom sitt sätt att tala och uppträda. Han bodde i en plankkoja tillsammans med några andra, även nu under den stränga midvintern och han delade liksom de andra brits med en kamrat. Inte på något sätt hade han velat intaga en undantagsställning, fast han på kamraternas enhälliga anmodan av arbetsledningen gjorts till förman för ett stensprängarlag.

Baronen gick för det mesta ensam utanför arbetet, och hans blick kunde stundom få en så underligt stickande glans.

Att han grubblade över något och att han gick och bar på någon tung sorg eller något dystert minne, voro alla överens om. Men aldrig hade han låtit undfalla sig något, som gav bekräftelse åt detta antagande.

När måltiden nu var i det närmaste slut och sorlet inne i storsalen var bedövande, eftersom alla flaskor för längesedan voro tömda och gästerna följaktligen mer eller mindre berusade, åskar Baronen plötsligt ljud genom att dunka i bordet.

Han hade rest sig vid bordsändan, hög och imponerande. Det svarta skägget, vari några en-

staka vita strån lyste som silverspånad, vällde ner över det blanka skjortbröset i ett böljande fall.

Nej alla kunde se att han inte var drucken.

Baronen hade aldrig varit drucken sedan han kom hit upp, fast han vid mer än ett tillfälle som den solidariske kamraten, han var och alltid visat sig vara, deltagit i fäster och dryckesgillen både i Björnidet och i barackerna.

Allt prat förstummades ögonblickligen och sorlet dog bort såväl i storsalen som i angränsande serveringsrum.

Baronen ville tala — han den store tigaren, som hitintills härskat över dem alla genom sin grubblande tystnad. Vid alla bord hade man rest sig och in i storsalen strömmade folk, ännu tuggande och sväljande, angelägna om att inte gå miste om ett enda ord.

Baronen står ett ögonblick liksom eftersinnande och hans brännande, men på samma gång inbundna blick, glider och glider provande och mönstrande ut över den tigande församlingen.

Så börjar han tala, sakta, långsamt och eftersinnande, men rösten får styrka, växer i välde minut efter minut och de grova händerna knyts.

Det är jul nu, säger han, den stora midvintersfästen, firad sedan otaliga sekler tillbaka.

Vi ha samlats här för att ett ögonblick glömma vår fattigdom, vi de hemlösa, vägarnas föraktade, vi, vars blod, vars svett och tårar göder och i alla tider har gött den jord, vari de rikes, de besuttnes säd gror.

Men icke för att minnas vårt armod och vår förnedring ha vi samlats här nu utan för att glömma. Nu när den rike njuter mer än någonsin, nu när ljuset stråla oss i möte från när och fjärran, nu ha också vi rätt att leva i ljuset om blott för några timmar. Men vi glömma ingenting, få ingenting glömma. Tiotusen gånger starkare än annars skola vi nu i stället erinra oss vår förnedring och de orättfärdigheter, som gjort oss till mindervärdiga människor.

Kamrater! I tusen år ha vi och våra trälände förfäder hållits utanför, hållits nere, trampats på — och om vi klagat, om vi knutit våra händer i upprorisk vrede, om vi vågat fordra vår rätt under himlen, fordrat mänsklig behandling, rätt att andas under solen som de besuttne — då ha vi sparkats till döds. Vi ha varit parian, som varit till för de rikes skull, ej för vår egen, som slitit våra skuldror och våra bröst till blods mot guldkvarnarnas stänger, men som aldrig själva fått se, ej blivit delaktiga av den gyllene mälden. Och detta därför att vi ej med knutna nävar, med sammanbitna tänder och med vildjurets blodsprängda blick gått bröstganges tillväga emot dem, som hållit oss nere i skam och trældom.

Talaren håller inne ett ögonblick och hans mörka blick gnistrar. Men omedelbart därpå fortsätter han igen sedan han fört handen över sin fuktiga panna:

Nu är det midvinter, kamrater, och solen, livet vänder åter, alla tillvarons goda och välsignelse-

bringande krafter väckas ånyo upp ur dödens sömn. Vår tusenåriga dödssömn bör även vara tilländalupen nu! Snart skall våren komma till sin sovande mänsklighet; ej som en solmättad bris, som far smeksamt fram över vidderna, utan som ett våldsam väder, som sopar ner allt fallfärdigt i samfundet, allt murket i tillvaron.

Talaren tystnade igen och han stod med slutna ögon liksom eftersinnande eller skådande underliga syner.

Så börjar han tala igen, viska med en ny hes röst.

Jag ser ett oändligt tåg av bleka, hålgöda, ut-hungrade människor, och jag hör trampet av mil-lioner fötter. Det kommer allt närmare, detta tåg, grupp vid grupp, män, kvinnor, barn — alla i pal-tor, alla utmattade efter en tusenårig hungervinters fasor, huvud vid huvud, millioner hotande ögon-par, ett hav av framstormande trälar, som äntligen efter århundradens ansträngningar förmått bryta sönder sina bojor. Proletärernas millionstarka armé, som ingen mänsklig makt kan häjda. Och jag ser dem blodigen hämnas alla de oförrätter, som begåtts emot dem själva och deras fäder — gårdar brinna och praktfulla städer, jag ser slottstorn och spiror ramla samman under det blodröda eldslågor och sotsvart rök stiger mot himlen. Nu är räkenska-pens dag, nu flyter herrarnas blod, nu ramla tro-ner, och världens mäktiga få skälvande höra sin dödsdom avkunnas. Sannerligen säger jag eder, utan

misskundsamhet skall trälfolket skipa rättfärdighet och jag säger: væ victis! — ve de besegrade!

De sista orden hade framslungats med fruktansvärd kraft och det föreföll åhörarna som om talaren vaknat ur ett halvt medvetslöst tillstånd, ty hans blick blev åter öppen och brännande vass som förut. Han vacklade åt sidan som om han vore färdig att falla, men stod åter upprest vid bordsändan med likvitt ansikte, över vilket blanka svettpärlor föllo.

Snart randas räkenskapens dag, den avgörande kampen emellan Gud och djävulen, sade han fattat och fast, världen blir kaos — men ur kaos växer en ny värld.

Och vändande sig direkt mot de andra, frågar han lågt:

Har ni förstått detta — och vill ni utan ett ögonblicks tvekan följa mig när jag kallar?

Ett ögonblick rådde en tryckande stillhet, blott avbruten av lågornas sus och bullret av vinden, som i den gråa kvällen svepte fram över de snöiga taken.

Men i nästa ögonblick hade alla rusat fram emot den bleke mannen vid bordet, armbågat sig fram, knuffat varandra åt sidan, angelägna om att med handslag lova honom obetingad hjälp. Glas och tallrikar föllo ner från borden, som i nästa ögonblick vräktes omkull; borddukar viftade som brokiga fanor i den dunstfyllda och upphettade luften; en fönsterruta splittrades — och upphetsningen steg oavbrutet utan att någon kunde förklara varför.

Alla ropade i munnen på varandra, stolar och

bänkar slungades mot fönstren så att glasskärvorna yrde över golven och över snön därute. Vinden trängde sig in genom de gapande fönsteröppningarna, och släckte de halvt nerbrunna ljusen hoptals.

Ingen lyssnade till annan, eder och hotelser korsade varandra, knytnävar höjdes och innan någon rätt hann göra klart för sig hur det hela börjat — var ett inbördes slagsmål i full gång.

Sedermåra framgick det emellertid att det varit de främmande som utan rimlig anledning överfallit hemfödingarna, men under slagsmålets gång åsidosattes all plan och ingen var vän med annan, utan såg endast idel fiender omkring sig.

Hur länge detta tumult pågått hade ingen kunnat göra sig klart när en ung kvinna plötsligt visade sig i dörröppningen in till storsalen, där flertalet ännu voro i rasande handgemäng.

Till en början betraktade hon skådespelet med både rädsla och uppenbar motvilja, men i nästa ögonblick gick hon utan att akta på omilda stötar och på de kastvapen, som susade genom luften, fram till Baronens, som stod vid ett splittrat fönster, obekymrad om det som försiggick i hans närhet, blickande ut över de snöiga vidderna och sjön, efter vars stränder ljusen strålade i gårdarnas fönster.

Det är Erika Björn som kommit, ensam utan fruktan, fast hennes far avrått och själv gömt sig undan. Hon går fram till Baronens, lägger sin hand på hans skuldra och får honom att vända sig om.

Vad betyder det här? frågar hon fast och möter den andres gnistrande blick.

Ingenting, svarar Baronen med en lätt axelryckning, några ungdomar, som hålla en ofarlig övning, ingenting annat!

Han ler vänligt i sitt svarta skägg. Ett ögonblick betraktar han den unga kvinnan, så bugar han sig lätt.

Fröken Björn kan jag förmoda — mitt namn är Urner.

Han fattar utan vidare hennes hand och trycker den under en förnyad bugning.

Den unga kvinnan står handfallen och förmår ingenting yttra.

Kan ni inte söka avstyra det här? säger hon äntligen i bedjande ton. Och hennes i hast skrämde ögon möta den andres, som le skalkaktigt under buskiga bryn.

Jag kan om jag vill, fröken Björn, svarar Baronen, men detta kan vara nyttigt. — Dock för er skull, — lägger han till efter en paus.

Han går ett par steg fram emot den kämpande grupp, som ännu ej fått nog, under det att andra redan avlägsnat sig för att ute i snön tvätta smutsen och blodet utav sig.

Nog nu! ryter han och stampar i golvet.

Mer behövdes inte; gruppen upplöstes omedelbart och med blodiga ansikten och stönande andedräkt, lutande och synbarligen förvirrade och skamsne avlägsna sig slagskämparna för att söka upp vänner eller forna vederdelomän ute på tunet.

När de två, som snarast möjligt lämna storsalen för att ge plats åt pigor och drängar, som kommit för att bringa reda i förvirringen härinne, passera de gråa grupperna, finna de dessa stå fredligt samtalande som om ingenting hänt ute i den upptrampade snön.

Hur detta kunde vara möjligt? undrade gästgivarens dotter, nyss färdiga att slita sönder varandra, nu samlade i all vänskaplighet.

Baronen dröjer med svaret.

Han går vid den unga kvinnans sida, så nära henne att hon för varje steg kommer i beröring med hans arm och skuldra.

Överallt i dalen på båda sidor om sjön skymta ljus och från norr kommer en bitande isvind svepande längs åsarna, som mera anas än ses i det förtätade kvällsmörkret.

Hur det kan vara möjligt, säger äntligen Baronen, ingenting är lättare begripligt. Dessa män, åtminstone dessa för dalfolket främmande, som jag känner och arbetar tillsammans med, kunna av en stark vilja, en som de blint tro på, eldas upp till fullkomlig besinningslöshet. De ha omedvetet drömt den starkes drömmar, vaggats av hans hat emot dessa som både föraktat dem och utbytt deras kraft — och på minsta vink skola de revoltera.

Baronen talade lågt och hans stämma hade fått en dov, ihålig klang.

Denna deras absoluta viljelöshet, denna deras fanatiska entusiasm är deras styrka och svaghet. De kunna ledas som vattubäckar, hypnotiseras av en

idé, gå genom eld och vatten för att nå ett mål. Och de kunna göras maktlösa genom att få tvivlet inympat i sina obefästade själar.

Baronen teg igen, gick framåtlutad och stirrade ner framför sig.

Så ser han plötsligt upp och betraktar sin följeslagarinna skarpt.

Det är den suggererade massans livsyttningar ni nyss blivit vittne till, säger han hastigt, massan, som snarligen skall erövra jorden med alla dess härligheter, sedan den i tusen år varit utestängd, erövra den just på grund av sin massa, sin animaliska styrka.

Och ve den som hållit massan i nöd och träl-dom när räakenskapens förfärliga dag kommer.

Dessa sista ord väste Baronen fram under det hans kropp kröp samman som till språng.

Åter gick han lutad med hakan stödd mot bröstet, gick länge som i djupa funderingar, men plötsligt stannade han.

Vad tror ni på? frågar han kärvt, ni som är ung.

Menar ni Gud — ja jag tror.

Den andre nickade.

Det är vackert att tro, säger han lågt, tro måste man, annars blir livet förbannat och outhärdligt. Men tro ej allenast utan låt tron driva eder till dåd, till handling, till kamp. Gör Guds vilja — gå hans ärenden, bli som jag hans straffande gissel, om ni också skall bli fredlös som jag — vanka från ort till ort som jag under årtal gjort för att

uppvigla och hjälpa, för att så upprorets säd i slöa sinnen.

Vill ni detta, kan ni få följa mig — annars inte!

Den underlige mannen hade talat väsende lågt som om han med ansträngning betvingade en storm i sitt inre. Grep så plötsligt sin följeslagarinnas hand, tryckte den hårt och vände sig om.

Några ögonblick senare hade han försvunnit under skogen som om han sopats bort av den isande vinden eller slukats av midvinternatten, som tätade allt mer under gråa, drivande skyar.

IX.

Arne Gullbrandson, Dingsruden gemenligen kallad, därför att han besatt och i en mansålder besuttit den urgamla gården med detta namn, som i över 200 år varit i släktens ägo, åker i den skumma vårnatten ifrån Edsforsen mot norr.

Han sitter framåtlutad i kariolsätet och låter den blanka rashästen, inköpt för ett halvår sedan på Grundset i Glomsdalen, sträcka ut av alla krafter. Ty Dingsruden hade uppehållit sig allt för länge hos patron Oveson i kväll och därhemma hade han främmande, som utan tvivel undrade över hans långa bortvaro.

Dingsruden var icke allenast en rik man, utan även högt ansedd. Få voro de företag i bygden,

som inte han tillsammans med Erik Björn startat, och den torpare, som inte vid högtidliga tillfällen titulerade honom patron, den blev bemött ovänligt och betraktad med oblida ögon.

Ingen ville väl heller påstå att Dingsruden var bonde rätt och slätt. Ett sådant hus som han, förde ingen utefter Storstvattnet. Hos honom togo alla in, som av en eller annan anledning undveko gästgivargården med dess nattliga tillställningar och svettiga bönder. Alla ämbets- och tjänstemän — häradshövding, kronofogde, lantmätare o. a. — som kommo hitupp å tjänstens vägnar voro välkomna å Dingsrud och där stodo bäddade sängar i präktigt inredda gästrum alltid redo att ge vila åt trötta kroppar och i matsalen där fanns mat och dryck i överflöd. Varje antydan av dessa om ersättning för mat och husrum upptog Arne Gullbrandson som en personlig förolämpning och på många år hade ingen som gästade honom ens vågat göra en antydan härom.

Men när han själv, vilket hände upprepade gånger under årets lopp, var ute och färdades, fordrade han som något alldeles självfallet att bli mottagen som en ärad och högligen hedrad gäst hos dem, som besökt honom.

Att han räknade patronen vid Edsforsen som sin personlige och mest intime vän var självfallet.

Tillsammans med honom kalasade han så gott som dagligen och ingen i bygden var ivrigare att ta denne i försvar och beteckna alla mer eller mindre otroliga historier om hans liv och färd som lögn

och förtal. Och att patronen å sin sida visste att uppskatta och vederbörligen belöna ett sådant brinnande nit och en sådan trofast och beprövad vänskap var alla uppenbart och Dingsruden lika så självfallet.

Vid mer än ett tillfälle hade det nämligen hänt att patron Oveson försträckt Arne Gullbrandson med större eller mindre pänningsummor. Merendels större. Men detta vållade den senare inga som hälst bekymmer. Långivaren hade nämligen lovat, och detta hade skett senast nu i kväll när ett större lån åter lyfts och vederbörligen kvitterats medelst inteckningsrevers, att han ej utan tvingande anledning skulle göra sig påmind, då en pänningplacering hos Dingsruden väl var att anse som fullt så solid och betryggande som i någon bankinrättning.

Nej, nej, Arne Gullbrandson log i sitt gråa skägg och nickade bekräftande gång efter annan framför sig — ingen fara hotade honom, hans gård eller hans verk vid Laxforsen från patronens sida! Visst och sant var ju det att patron Oveson med eller utan anledning förvärvat sig ett dåligt anseende, väl närmast på grund av sin ungdoms vilda liv och utsvävningar; men ingen hade haft anledning att beklaga sig över hans tillvägagångssätt gent emot sina gäldenärer. En offentlig hemlighet var ju den att det stora flertalet bönder i Edskoga ansökt denne patron om lån och att de även som regel fått dem. Men ingen hade erfarit att han gått hårdhänt tillväga, eller att någon fått gå från gård och grund för patronens skull.

Dingsruden gav vallacken en snärt av piskan, angelägen om att komma hem så fort som möjligt.

Satt inte den överste arbetschefen vid anläggningarna omkring Laxforsen, ingenjör Brun, därhemma och väntade honom — och hade han ej låtit antyda att han saknade nödiga medel till inköp av maskiner och verktyg.

Så blev då den vanliga förlagsgivaren anlitad och utan några nämnvärda invändningar hade han öppnat kassaskåpet. Och nu reste Dingsruden hem igen med ljusst sinne, med en smula av vin och wisky omtöcknad hjärna och med en välspäckad plånbok i bröstfickan. Sannerligen Gösta Brun, hans blivande måg och Laxforsfabrikens blivande chef skulle ha anledning att beklaga sig när han vänt sig direkt till huvudet — till honom, patron Gullbrandson, dalens förnämste jorddrott, och ej till denne Erik Björn, som väl inte saknade slughet och affärsbegåvning, men som på grund av sin samhällsställning i egenskap av krögare och på grund av ett ej alldeles förgätet föregående, varken var aktad eller representativ.

Men pänningar slukade denna anläggning, oerhörda summor, tusen efter tusen, tiotusen och åter tiotusen; krav ställdes på krav, det ena mera omfattande än det andra, och fanen i hälvete visste när det till sist skulle bottna!

Dingsruden knöt händerna fastare omkring tömarna och blicken hade fått ett svårmodigt uttryck. Men detta vek i nästa ögonblick för trots och harm.

Nu var det försent att vända om, nu gällde det att skaffa medel, om de så skulle fiskas upp ur röda hälvet; pänningar gick åt dagligen och stundligen, växlar skulle accepteras och borgensförbindelser anskaffas, vilket hittills ej stött på avsevärda hinder. Men det skulle gå, måste gå; hans egen, hela bygdens lycka eller olycka, framtida blomstring eller ruin berodde på detta om medel till fortsatt arbete, till fortsatta nyanskaffningar kunde åvägbringas för att planen ej skulle stranda.

Gubben reste sig halvt i åkstolen och såg sig forskande omkring i gråljuset.

Hans blick under buskiga ögonbryn gled allt längre och längre ut över de vilande nattvidderna, över skogarna, som täcktes av ett blått dis och över det stora vattnet i vars djup kyrkan speglade sig.

Här hade hans förfäder gått i armod och trældom, gråa män med gråa ansikten i århundraden. Och där på näset innanför den låga kullerstensmuren sovo de, sida vid sida, efter ett liv i slit, med många sorger och få glädjetillfällen, glömda, namnlösa, utan att ha efterlämnat sig något, som för en eftervärld kunde berätta om den insats de gjort.

Nej, nej ett liv sådant som dessa hans talrika förfäder levat var förvisso det meningslösaste av allt meningslöst. Och ett sådant liv varken ville eller kunde han leva.

Det gällde att hålla sig rak, att aldrig ens för ett ögonblick förlora målet ur sikte, detta mål, som en gång nått skulle bibringa honom fördubblad själv-

känsla och lära honom och många andra att fatta tillvarons värde.

Nej hans barn skulle sannerligen inte få anledning att beklaga sig varken över hårt arbete eller pänningbrist, detta som han själv som ung fått göra utan att dock uppnå det ringaste. Inte heller skulle någon av hans söner, dessa som han nu sedan flera år med stora uppoffringar hållit till lärdom, behöva leva bondens trälsamma liv. Såväl Erik, den älste som Gullbrand, hade ju önskat att sprida glans över en hitintills grå och glanslös släkt. Vid mer än ett tillfälle hade de både sinsemellan och till fadern talat om sin åstundan att bliva något riktigt stort och förnämt, utan att dock närmare angiva vad de tänkt sig.

Men en officer till exempel var väl både fin och förnämt! Aldrig glömde han själv och ej heller någon i hans hus de båda officerare, som under någon tid bodde å Dingsrud, dessa herrar som kartlade bygden och som förde en pust med sig av den stora världens lockelser och uppsluppenhet.

Ja, ja, mången klagade ju över deras uppträdande, främst gent emot kvinnorna och inte övergåvo de ju efter välförrättat värv bygden utan att lämna spår efter sig i form av små skrålande världsmedborgare här och där i fattigstugorna. Men detta var nu engång dylika herrars sätt; ja man kunde närapå säga rätt. Och att komma med högljudda och indignerade protester såsom denne deras gamle präst Jonas Piscator den gången gjorde, verkade närmast löjligt.

Jonas Piscator ja!

Dingsruden spratt till när hans tanke slog ner på denne, och hans drag mildrades och ett ljust leende, halvt medlidsamt, halvt spotskt bredde sig så småningom över desamma.

Herregud att bli så förfallen, så eländigt fattig, så föraktad! Kunde någon mänsklig olycka väl vara mera fruktansvärd än den som drabbat dalens gamle präst.

Men det underligaste var dock detta, sade sig Arne Gullbrandson när han åter efter ett välriktat piskrapp i skarpt trav durade fram i den ljumma vårnatten mot norr, mot den bebyggda dalen och kyrkan — det underligaste var dock detta att Jonas Piscator förfallit, blivit ett vrak, en narr, som en var ostraffat kunde spotta på och peka finger åt var han påträffades, utan att någon kunde påvisa några egentliga orsaker till detta sorgliga sakförhållande.

Hur brinnande i andan hade han ej varit den gången han först predikade i Edskoga kyrka sedan han blivit prästvigd. Ingen enda häruppe hade någonsin hört predikningar, som andats en sådan kraft, en sådan tro och orubblig hängivenhet. Men allt eftersom bygdens blomstring blev alltmer iögenfallande, vek kraften från den unge prästen. Bygdens välmåga, som skapade nya förhållanden och som fick dem alla att se tillvaron i ett annat ljus än fäderna, hade utan tvivel ofördelaktigt inverkat på Jonas Piscator. Han blev den ensamme, tigaren, drömmaren, den tungsinte grubblaren när

folket i dalen ej längre, liksom fäderna, bevistade gudstjänsten och bar samma aktning för sin själsörjare som fordom.

Och länge dröjde det ej förrän envar visste att han var hopplöst förfallen.

Ja, ja, Dingsruden nickade framför sig där han satt, som om han inför sig själv ville bekräfta något, gamle Piscator har som vi alla haft sitt tunga kors att bära, och Gud allena visste vem som från början lagt det korset på hans svaga skuldror. Ty svag var han, svagare än någon annan när kraften blev tagen från honom! Hur hade han inte nu under en mansålder, alltsedan hans hustru dog i barnsäng tillsammans med den nyfödde, sökt sin tröst, periodvis åtminstone, i flaska och glas istället för i bibel och psalmbok — som det ju anstod en präst. Hade han ej stängt sig inne dag efter dag och aldrig visat sig ute annat än i natten. Då kunde alla som händelsevis kommo prästgården förbi se en mörk gestalt driva fram och tillbaka på tunet emellan de svarta och öde husen. Och alla som sågo honom visste och sade sig att han gömde sig undan av fruktan för människorna och för den nya tiden, den han inte förstod.

Allt mera ensam blev Jonas Piscator dag för dag! Det nya släktet förstod honom inte, ville inte förstå eller fatta anledningen till att den starke och begåvade fallit och förnedrats. Men ett kom man överens om: att prästen måste falla på sina gärningar, hösta den lön han förtjänat. Ty Edskoga, provinsens rikaste bygd, fick sannerligen inte bli

vida beryktad på grund av prästens förargliga liv och leverne.

Ja — följdén blev den att Piscator blev försatt ur tjänstgöring, men icke lagligen avsatt. Han fick lov att bo kvar i prästgården och uppbära lönen delvis emot att hålla sig med ständig adjunkt.

Detta och annat som stod i förbindelse härmed tänkte Dingsruden på när han åkte upp igenom dalen i natten.

Men plötsligt ryckte han till.

Nej, nej, detta dugde sannerligen intel Raskare fart! Hästen fick ett svidande piskrapp och ryckte till så att åkdonet var nära att stjälpas. Sitta här och dröna och drömma om likgiltiga ting när han skulle hem — hem med alla dessa välsignade pänningar!

Allt hastigare snurra de blanka hjulen och allt rappare blir hästens hovslag. Fåglar som sitta på nattkvist utmed vägen med huvud under vinge fara skrämde upp och störta in i buskar och dungar.

Plötsligt skyggar hästen och vill kasta sig åt sidan! Dingsruden sitter och stirrar sömnig och tung av trakteringen vid Edsforsen.

En lutande gubbe med långstav i hand går mitt i vägen framför hästens huvud, döv och blind.

Se upp! vrålar Dingsruden — se upp för faen!

Men gubben står lamslagen och stirrar i dunklet och rör sig inte.

I nästa ögonblick hade den skrämde hästen gjort ännu ett kast, men inte åt sidan utan rakt emot

den som stängde vägen. Dingsruden kan ingenting iakttaga, men han vet detta oaktat vad som skett.

I nästa ögonblick rullar det ena hjulet över en mjuk kropp, något grått som ger efter, en mörk massa, som ligger mitt över körbanan — en människiska som stönar och som jämrar sig högt.

Dingsruden medgav gärna efteråt för sig själv, fast han aldrig skulle ha gjort det för någon annan, att han nog inte var så alldeles utan skuld i vad som skedde på landsvägen den natten. Nykter var han nog inte, gunås så visst, ty Malte Oveson hade varit särdeles spendersam och oupphörligt skålat med sin gäst. Och hade han blott haft kraft att tygla hästen, kunde olyckan möjligen ha undvikits.

Men nu i detta ögonblick stod hans förstånd fullkomligt stilla! Endast oklart kunde han fatta vad som hänt och tillfälle att åtgöra något yppade sig ej heller. Ty nu gällde det för honom i främsta rummet att frälsa sitt eget liv.

Hästen hade alldeles tagit makten ifrån honom. I vildaste sken rusade han fram efter den steniga vägen och efteråt förstod Dingsruden ävenledes att han endast som genom ett under räddats.

Med uppjudande av all sin kraft höll han sig emellertid kvar i kariolen, spände fötterna emot sidoskalmarna och höll med de seniga händerna fast i korgens sidostycken, så att blod prässades fram under naglarna.

Han ville leva, räddas, ville — fick ej dö!

Ty först nu började livet riktigt på fullaste allvar för honom! Först nu skulle han erfara rike-

domens glädje och den lycka, som följer med makt och inflytande. Och så skulle han dö, ömkligen omkomma utan att se frukterna av sitt arbete, nej!

I svindlande fart går dödsfärden upp genom den sovande dalen i vårnatten.

Hus och gårdar glida förbi som konturlösa skuggor; träd och buskar dyka upp som hotande vålnader; stå med utbredda armar som om de ville häjda, men dyka ner igen och försvinna. Från dike till dike svänges åkdonet, vacklar, rullar långa sträckor på ett hjul under det vallacken fortsätter i sträckt galopp, slungas högt i luften och faller i nästa ögonblick ner igen, så att gnistorna lysa mot vägens sten.

Då hör Dingsruden plötsligt en stämma i sin omedelbara närhet, en hes, viskande röst, den han ej känner igen.

Gud i din stora nåd och barmhärtighet — fräls mig — fräls mig.

Gång efter annan upprepades dessa ord, alltid desamma.

Gud i din stora nåd och barmhärtighet — fräls mig — fräls mig.

Han hör dessa ord så förunderligt klart genom åkdonets slamrande buller och hästens dånande hovslag.

Var han befann sig kunde han ej göra sig klart, men han trodde sig förstå att han var på väg mot hemmet sitt en skum natt, åkte vägen fram genom Edsdalen med den grinande döden i följe.

Och slutligen trodde han sig även, fast oklart, förstå att den som bad, den som med dödens skräck i rösten tiggde till Gud om misskund och räddning från en hotande olycka, som skulle kosta honom livet, inte gärna kunde vara någon annan än han själv. Fast han fann det egendomligt och hart när otroligt att den, som icke under en mansålder anropat Gud eller ens haft honom i tankarna nu plötsligt skulle erinra sig honom och till på köpet be honom om en tjänst.

Hur länge dödsfärden varat kunde Dingsrudens varken nu eller senare, när han i tankarna genomgick vad som hänt, göra klart för sig, men plötsligt lade han märke till att den oavbrutet bedjande rösten ej förnams längre och att farten saktat avsevärt.

Så ser han en svart kropp tumla där framme i det rykande vägdammet vid sidan av den skummande hästen — en människa, som med uppbyggande av all sin kraft söker häjda det vettskrämda djuret.

Till en början kan han ej fatta eller förstå hur detta hängde samman, men så småningom begriper han att han äntligen är räddad.

Räddad — han faller samman med hakan mot bröstet och med slappa armar, men inte ett ord, ej en tacksägelse kan han få fram.

Nu förmår vallacken ej mer, hans kraft är bruten och med utspärrade näsborrar och med den skälvande kroppen höljd av skum står han med

benen plantade i marken, framför det halvt söndersplittrade åkdonet.

Äntligen hör Dingsruden en röst invid sig, någon som säger något, frågar, och när han äntligen förmår att se upp igenkänner han sin räddare.

En arbetsklädd man med ett mäktigt skägg —
Baronen!

Detta var i sista ögonblicket, säger Baronen och hans röst är het och ansträngd — några minuter till och hjulen hade splittrats.

Jo, jo, nickar Dingsruden äntligen med gråtkvävd röst. Du har räddat mitt liv, jag nekar ej till det.

Så tiger han igen under det Baronen håller fast hästen.

Men så börjar han mödosamt treva i bröstfickan; får så småningom upp sin flottiga och välspäckade plånbok, öppnar den med darrande fingrar under det att den andre står och ser på, nyfiken och undrande vad detta skulle betyda.

Här! säger Dingsruden stolt och räcker Baronen en stor sedel.

Baronen tar emot den, synar den noga, vänder på den i det osäkra morgonljuset. Men så räcker han sedeln tillbaka till Dingsruden igen.

Nej, säger han leende, ditt liv är ej värt så mycket; behåll du dina rikedomar!

Dingsruden sitter ett ögonblick handfallen inför en sådan exempellös fräckhet, parad med ett sådant för en rallare obegripligt högmod.

Men när han äntligen fått samla sig och för-

mår yttra något, prässar han fram ett lågmält: Vet hut!

Kravlar sig ner ur åkdonet och utan att vidare bevärdiga den fräcke vare sig med en blick eller ett ord, fattar han sin häst vid tygeln och viker av vägen mot Dingsrud, den gamla odalmansgården, vars nyuppförda hus skina vita i den uppgående solen.

Några timmar senare blev Edskoga gamle präst, Jonas Piscator, funnen, där han låg till utseedet livlös på vägen.

Det var Erika Björn, lärarinnan vid kyrkskolan, som såg honom först och hon vidtog genast alla åtgärder för att få honom hem till prästgården.

Men för ingen berättade hon om fyndet hon samtidigt gjort — om den krossade vinflaskan, som låg mitt i vägen, denna, som gammelpästen ännu höll ömt omsluten av sina sargade händer — och den han antagligen under skydd av natten varit i sakristian och hämtat.

X.

Sedan en kortare tid tillbaka låg allt arbete nere vid Laxforsen.

Hur i verkligheten med saken förhöll sig, kunde ingen med bestämdhet säga, men man och man emel-

lan glunkades det om att bönderna i Edskoga, dessa som med sådan tillit till sin egen kraft och sina egna rikedomar planlagt och nu under lång tid drivit arbetet i och omkring forsen, nu voro kraftkraftlösa, urståndsatta att fullfölja det verk, de hoppats så mycket utav.

Runt omkring i bygderna talade man endast och uteslutande om detta.

Nu kan man se, menade bönderna i såväl Gränsbygden som i andra bygder, som ännu höllo sig till jorden och jordens gärning och som ogärna sysslade med ting, som de inte ingående kände till — nu kan man se hur det slutligen går när bönder vilja spela herrskapsfolk. Ha inte Edskoga bönder nu under många år, alltsedan deras skogar glesnat, deras gamla gårdar rivits ner och deras söner och döttrar sänts i lärdomsskolor för att så småningom lära sig att förakta och avsky det tunga arbetet, ansett sig för bättre och förmer än oss andra. Ha de ej vid mer än ett tillfälle både öppet och i smyg lett åt oss, åt våra klumpiga smorlädersstövlar och hemsydda vadmalsrockar, och ha de ej vid ting, häradsstämmor och marknader dragit sig för att umgås med oss, som varken lärt oss att värdera champagnevin eller att tala annat mål än det, våra fäder i ominneliga tider talat.

Men nu kom straffet, nästan som Gud faders eget; nu skulle de högmodiga få erfara att man ej ostraffat bryter med det gångna!

Så talade bönderna överallt där de träffades och ingen enda av dem hyste medlidande med dem

som genom okloka och oöverlagda handlingar förorsakat sin egen ruin. Ty att denna arbetsinställelse betydde ruin för många av Edskoga självägande bönder tog lite var för givet.

Hade inte de allra flesta av dem för att få banklån och lån hos denne fördömde patron Oveson vid Edsforsen, vilken utan ringaste tvivel med sin ödmjuka och underdånige tjänare, Erik Björn, som mellanhand planlagt och igångsatt detta företag, måst pantsätta sina gamla ättegårdar, sina skogar, allt vad de hitintills kunnat kalla sitt.

Förvisso ett Guds straff, nickade Gränsbygdsbönderna emot varandra, där de endräkteligen voro samman vid kyrka eller kvarn, snusande ur varandras djupa näverdosor. Ingenstädes har väl pänningöverflöd och strävan efter pänningar så ödelagt folket som i Edskoga. Rätt och heder fanns ej längre till därnere och den som på ett särskilt listigt sätt förstätt att narra en medmänniska, den blev av alla aktad dubbelt emot förr. Liksom i gångna tider folket därnere kunde yvas över sina bedrifter vid marknader och andra sammankomster, då blodet kommit i svallning och kniven satt löst, så yvdes man nu över varje vällyckat bedrägeri! Och den, som hade pänningar i överflöd, var av alla aktad och ansedd — om han ock förvärvat sig dessa samma pänningar genom oredlighet och allsköns svindel.

I Edskoga steg oron dag för dag. Rykten kommo och gingo. Än hade man det att berätta att Björnen och Dingsruden i förening lyckats resa

så mycket kapital att fabriken vid forsen, som var mer än halvfärdig och delvis inredd, skulle kunna sättas igång frampå hösten. Och än drog den under rättelsen genom bygden att arbetarna, som nu i hundratal gingo sysslolösa och som trots upprepade löften och försäkringar ej utfått sin senaste avlöning, stodo i begrepp att företaga sig ett eller annat. Men vad var man ej enig om. En del höllo före att de i sitt raseri skulle föröva härverk, slå sönder de nyanskaffade och dyrt betalda maskinerna, spränga dammar och husmurar med dynamit, sätta eld på skjul och baracker; men andra trodde sig ha hört att Baronens på det bestämdaste hade motsatt sig planer som dessa och att han i stället menat att man ännu en gång skulle underhandla med företagets ledare.

Endast vid utomordentliga tillfällen begagnar man sig av eld och dynamit, lär han vid flerfaldiga tillfällen ha yttrat till sina svältande och i hög grad upphetsade kamrater. När föreställningar tjäna till ingenting, när en rättsordning är otänkbar eller när man överallt mötes av desperation — då griper man till detta sista medel!

Men så långt hade det ännu ej gått, hade han menat, där han stått hög och rak emellan blusmän med fanatiska ögon och knutna nävar. Ännu kan ju skapas en ordning, som skall tillgodose våra berättigade anspråk och ingen enda av oss skall bli lidande.

Detta blev berättat i gårdarna runt kring Stortvattnet, där människorna gingo i ängslan under de

strålande sensommardagarna och där man plågas av onda drömmar under nätterna.

En enda var dock lugn och oberörd, och denne ende var gästgivaren Erik Björn.

Vid upprepade tillfällen lade såväl bönderna i dalen som arbetarna vid forsen märke till att han durade söderut i sin blanka gigg och ingen var i tvivel om vart det bar. Han stod tydligen i den livligaste förbindelse med patronen vid Edsforsen och lite var drog en suck av lättnad vid tanke på att denne kanske åter ville hjälpa som så ofta förut, träda räddande emellan med kapital och goda råd; kanske rent av förmå banker och enskilda lånegivare att åter bevilja kredit och således rädda anläggningen vid Laxforsen, som annars var dödsdömd.

Genom skriftlig kallelse, avfattad i officiella och högtidliga vändningar, detta för att ge alla en försmak av vad som väntade dem, blevo samtliga bönder i Edskoga, som hade andelar i anläggningen vid Laxforsen och desslikes stodo i skuld till Edsforsens herre, anmodade om att en viss dag i september och på bestämt klockslag infinna sig å dennes kontor för att deltaga i nödiga överläggningar med anledning av arbetsnedläggelsen.

Detta var ett par veckor efter densamma.

Dagen var solig och blank och över Storstattnet och längs dalen svepte en lätt nordanvind, som kom med påminnelse om att den långa och gråa vintern var i antågande. Att sommaren på allvar

nu var förbi, var man enig om, där man åkande eller gående hastade emot Edsforsen och man menade allmänt som så att somrarna blevo kortare år efter år.

De äldste kunde ännu erinra sig hur man i deras barndom långt fram i oktober kunde se gröna björkar och att äppelträden ännu i november buro sin frukt. Men nu som i dag: stodo ej björkar och lindar gula utefter vägarna och drog inte vinden iskall och genomträngande över gårdarna och efter stränderna, där vassen vaggade gul och brunten som framemot jul fordomdags.

Och man undrade alltjämt över: varför våren kom senare nu än förr och hösten tidigare — och varför jorden ej gav samma avkastning som fordomdags, fast ingen enda av bönderna hade uraktlåtit att vidtaga alla förbättringar vid åkerjordens behandling — ja t. o. m. sänt sina söner — de av dem vill säga som ej lämpade sig för något annat än bondens trälsamma gärning — till allehande kurser och föreläsningar.

En och annan av dem menade i dag som så ofta förut att skogen kanske ej längre gav samma skydd som förr i tiden och att rägnet i sommaren kanske stundom uteblev därför att vidderna till stor del lågo kala.

Men dessa meningar blevo genast nertystade, oftast med hån och gyckel.

Skog var skog och jord var jord, menade de förnuftiga, som aldrig gått och grubblat över annat än hur de bäst skulle kunna tillgodogöra sig sko-

gens rikedomar — nej endast den enfaldige kunde finna något orsakssammanhang emellan kalhuggna vidder och ändrad temperatur.

Ja, ja, hur som helst, vintern var i antågande och förråden voro i år ringare än de varit på länge. Brödsäden räckte väl ej vintern fram och utsäde fick man väl köpa som vanligt fram på våren.

Den tid var sannerligen bra avlägsen när bönderna i Edskoga själva kunde sörja för sin näring. För en mansålder sedan, kanske två, fanns säd i överflöd i bodar och å loft, och den gången körde man vinter efter vinter fora på fora, lastade med havre och råg till Kristiania, under det att man nu emot goda ord och dryg betalning fick finna sig i att skaffa hem mängder av malen och omalen spannmål.

Om detta och om allt annat som stod i samband härmed talade man i dag sinsemellan, där man i det klara solskenet och i den sjungande nordavinden närmade sig Edsforsen, vars mullrande orgelton så småningom fyllde den trånga dalen.

Redan på avstånd kunde man se det gamla brukets otaliga byggnader: de gamla hyttorna som ännu delvis fått stå kvar med sina konstfärdigt murade skorstenar, vars rökhättor stodo svarta mot de drivande septemberskyarna, magasinen med tillbommade ekdörrar och gallerförsedda fönster, arbetarbostäderna, ur vars skorstenar röken än i denna dag steg blå mot himlen, ladugårdar och stallar, foderlador och logar — och på behörigt avstånd, i

förnäm avskildhet, huvudbyggnaden i en vidsträckt parks svällande grönska.

Allt detta var ägnat att både imponera och stämma till allvar. Ty ingen av bönderna glömde ens för ett ögonblick ändamålet med denna vandring i dag och samtalet gled med tiden in på de frågor, som i dag skulle dryftas.

Sannerligen, de hade spelat ett högt spel!

Ingen enda ville förneka detta. Ofantliga summor hade de offrat och ännu skulle det dröja länge innan sliperiet avkastade ett kronans öre. Såvida de nu någonsin skulle se verket fullfört. Deras gårdar och skogsskiften voro överintecknade; vilken dag som helst kunde de bringas till tiggargraven om ej nödig kredit lämnades dem.

Men just detta skulle väl avgöras i dag. Alla samman voro i patron Ovesons våld och av hans nåd och barmhärtighet berodde allt.

Det hade sällan hänt att dessa bönder personligen besökt patronen. Erik Björn hade varit välvillig och omtänksam nog att anskaffa medel och utbytt undertecknade dokument, och icke utan nyfiket intresse gåvo de akt på all den yttre prakt och glans, som Edsforsens herre sedan många år omgivit sig med.

Jo, den måste vara bottenlöst rik som kunde anlägga en trädgård som denna. Här såg man dammar med guldfisk, vari underliga plantor skjöto upp, springvatten och vita marmorfigurer, där de snörräta vägarna stötte samman under prydnadsträd, som ingen ens kände till namnet.

Annat var här förut när de gamla hyttpatronerna bodde här. Den gången omfattade trädgård och park endast ett begränsat område alldeles nere vid stranden, där vattnet så som nu gick i skummande virvlar och där vita näckrosor under sommartiden gungade i de glidande spakvattnen. Men nu! Tiotals tunnland lågo beplantade med skuggande skog och förädlade fruktträd av alla slag och lite varstans voro små färggranna paviljonger uppförda, dit patronen och hans gäster kunde dra sig tillbaka under varma sommandagar.

Nu skar ej sågens gnisslande blad längre genom sekelgamla furor och granar här vid det kokande vattnet och kanttrissornas skärande surr trängde ej mer genom den nattliga stillheten.

Det hade blivit tyst vid Edsforsen under de senaste åren, sedan all storskog utefter Storvattnet fallit. Men att skogen givit rikedomar åt andra än åt dess ursprungliga ägare, var uppenbart, ty annan inkomstkälla hade Edsforsens herre väl näppeligen haft. Dock detta kom ej bönderna vid. De hade godvilligt avstått sin skog utan påtryckning från något håll och varit tacksamma till. Och hade de ej alla nu under en mansålder nästan njutit gott av de pänningar, som patronen tjänat.

Inne i det stora väntrummet utanför det egentliga kontoret samlade sig dalbönderna så småningom. Välklädda män allesamman i stadssydda kläder och glänsande linne, nytvättade och nyrakade och med silverbeslagna käppar i händerna. Men icke utan räddhåga betraktade de varandra, ty ingen kunde

veta om de ej vände fattigare härifrån än de kommit.

Patron Oveson låter vänta på sig. Han sitter tillsammans med Dingsruden och Erik Björn å det inre kontoret med högar av stämplade papper och lagfartshandlingar framför sig på skrivbordet.

De två andra sitta bredvid varandra i soffan ett stycke längre bort och betrakta den mäktige ej utan beundran.

En satans karl! tänker Dingsruden och tänder sin svarta cigarrstump väl för tionde gången under det att hans sömniga och osäkra blick irrar genom det solfyllda rummet för att till sist suga sig fast vid den gråskäggige gubben, som med sina begärliga klofingrar ordnar pappersbuntarna. En satans karl som kan komma med ett sådant förslag — i hans ålder och med ett sådant gammalmansskägg!

Men, Dingsruden blåser med belåten min ut en doftande blå röksky, när nu ingen annan utväg fanns. Visserligen blev det väl gråt och jämmer åtminstone till en början, men rikedomerna skulle väl göra sitt — och äran.

Ja, ja, gubben nickar där han sitter bakåtlutad med huvudet stött emot den höga soffryggen och med händerna knäppta kring knäna — offret måste bringas, såvida det nu kunde kallas ett offer att bli ärad och få åka i täckvagn — och kanske snarligen få ärva oerhörda rikedomar.

Nej han fick ej bli fattig — han Arne Gullbrandson till Dingsrud, dalens, ja socknens mest

ansedde bonde. Endast tanken på en sådan möjlighet fick honom att umgås med dödsplaner.

Dingsruden spottar segt på den mjuka mattan, torkar sig med handen kring munnen, där saliven dreglar och repar eld på ännu en tändsticka.

Ja, nu hade han givit sin hand och sitt högtidliga jaord och han skulle sannerligen visa att han var karl att hålla vad han lovat! Inga onda drömmar skulle längre störa hans sömn, något som under den senaste tiden ofta inträffat. Nu skulle han i dubbel måtto känna sig som dalens förnämste, icke allenast på grund av sina fina släktförbindelser utan även på grund av sin trygga ställning.

Erik Björn sitter med det ena benet kastat över det andra och med sina svullna händer knäppta kring en ej mindre svullen mage och han röker långsamt under det att han tänker.

Om han handlat rätt eller inte, kunde väl vara delade meningar om — hm — men när han nu ej kunnat annat. När Malte Oveson redan från första dagen fått övertaget, böjt ner honom som en stark hand böjer ner en svag telning, gjort honom ofri både på grund av lån och gemensamma affärer, som väl knappast tålde att komma till allmänhetens kännedom. När han nu och under alla dessa otaliga år ej kunnat motsäga den som var född att härskas, att leva sitt eget liv, oanfäktad av småaktig hänsyn gent emot andra — så fanns ingenting annat än att tjäna. Men patron Oveson hade ju rikligen belönat; för varje plan, som av honom brakts till verkställighet hade han fått mottaga ej allenast

erkännande utan även belöning i form av klingande valuta. Och aldrig hade patronen vid ett enda tillfälle låtit honom förstå att han var slaven, som utan att göra invändningar hade att verkställa sin herres befallningar. En sådan som Malte Ove-son kunde man tjäna utan att känna sig nerbruten och förödmjukad.

De båda männen ryckte plötsligt till och reste sig samtidigt.

Patronen hade stigit upp ur sin bekväma skinnstol, ej utan ansträngning och de båda kunde ej annat än att lägga märke till hur gammal och bräcklig denne gubbe i verkligheten var och med vilken svårighet han rörde sig.

Ja, säger han långsamt under det att de vassa ögonen söka Dingsruden och borra sig in i hans — så är saken avgjord, min käre Arne Gullbrandson, och du har från och med denna dag om saken för-löper regelrätt ingenting att frukta.

Patronen talar som om någon överenskommelse nyss träffats rörande en eller annan affär, och icke ett leende krusar hans rynkiga ansikte.

Han samlar sina stämplade och sigillprydda papper samman, ordnar dem omsorgsfullt och mumlar något i skägget.

Går sedan en smula haltande före de båda andra ut.

Bönderna resa sig vördnadsfullt när den mäktige träder in, och han nickar vänligt emot dem, dock utan att yttra något.

Sitt, säger han dock om en stund i det han

låter den stålgråa blicken bakom de hornbågade glasögonen, som gnistra i solljuset, glida över den väntande klungan — sitt, mina vänner!

Men bönderna satte sig icke. De stodo som förut, en smula framåtlutade med händerna krampaktigt slutna kring käppkryckorna. Av tonfallet kunde de förstå att patronen, som hade deras väl och ve i sina händer, var misslynt med ett eller annat och att det därför först och främst gällde att genom undfallenhet och takt försöka att få honom mildare stämd.

Han sätter sig. Putsar glasögonen, länge och omsorgsfullt. Ordnar ånyo sina papper. Tager fram andra ur pulpetens lådor och fack. Men gör allt detta under olycksbådande tystnad. Och bönderna, som stodo där i räddhåga, kunde ej annat än att verkställa jämförelser emellan denne barske herre och den, de under årens lopp lånat pänningar av. Förut uppsluppet skämt och förtroliga handtryckningar fast de kommit i akt och mening att läsa hans kassaskåp — nu trumpna miner och gnistrande ögonkast. Nej, detta bådade sannerligen inte gott!

Äntligen reser sig patronen, långsamt och med synbart besvär. — Hur fanen har ni ställt er! säger han högljutt och knackar samtidigt i pulpeten — är der er mening att ödelägga, inte allenast er själva utan även mig, som vilken dag som helst kan riskera att få inställa mina betalningar för er skull.

Han tystnar igen, men håller blicken oavvänt riktad mot de tigande och handfallna bönderna — en ond, skarp och hotande blick!

Ingen har mod att säga något, alla kände de sig förintade inför denne man.

Jag tar mig äntligen friheten fråga eder, börjar gubben ånyo, där han står framåtlutad emot bönderna med händerna vilande mot pulpetskivan, fråga eder hur ni använt de medel, jag i min enfald lånat eder. Nu ligger det stora arbete nere, som ni påbörjat utan tvivel med tanke på att skapa er stora rikedomar. Bankerna neka alla som en vidare kredit! Arbetarna hota i sin desperation med härverk. Själva stå ni med tomma händer och tomma hjärnor, urståndsatta att företaga er något, mycket mindre avvärja en katastrof, som hotar att ödelägga hela bygden! Detta allt är följderna av ett kortsynt tillvägagångssätt, ett obegripligt lättsinne — och inte en dag längre vill jag tveka att omedelbart få ut mitt tillgodohavande. Jag måste rädda vad som ännu kan räddas — min på förhand osäkra ekonomiska ställning tillåter mig icke att göra några större förluster. Detta bleve min säkra ruin!

Patronen hade under det han talat listat sig fram emot de lamslagna bönderna, gått hopkrupen med knutna händer som färdig till språng och hans blick hade gnistrat under sammandragna bryn. Han stod nu alldeles framme vid skranket, som delade kontoret i två hälfter.

Har ni pänningar? frågar han utmanande.

Nej, blev det äntligen svaret inne i klungan — patronen borde då kunna förstå att de inga pänningar hade — nu när såväl han själv som banker och andra förlagsgivare inte ville ge kredit längre.

Patronen vänder sig och går med samma glidande, ljudlösa steg fram emot pulpeten. Börjar långsamt utan brådska bläddra i sina papper. Nickar bekräftande framför sig gång efter annan.

Bönderna stå och följa alla hans rörelser, ge akt på hans skiftande minspel, men yttra ingenting, varken till honom eller till varandra.

Ja, säger gubben äntligen och sätter sig tungt i sin knarrande skruvstol; hade jag anat detta — hade jag ens för ett ögonblick misstänkt att ändan skulle bli sådan, hade inte ett öre kommit er och edra fördömda anläggningar tillgodo. Nå!

Dingsruden och Erik Björn, som hela tiden stått för inköpen, ha idag, om jag ej misstar mig på er egen anmodan, låtit mig få en inblick i ställningen.

Patronen bläddrar febrilt i sina papper och mumlar i skägget.

Den är långt ifrån lysande, hopplös väl snarare. Ingen enda av er kan kallas självägande bonde längre; allt som ni äger är överintecknat. Skuld, skuld! Och annan tillgång kan jag ej se än en halvfärdig fabriksanläggning, den där sannerligen inte skall hjälpa er.

Patronen reser sig igen och hans ögon bli i hast mildare, hans drag vekna. Han låter blicken flacka från den ene till den andre — tunga, tigande bönder, som med räddhåga vänta på ett avgörande.

Så frågar han hastigt:

Finns någon här som vill påstå att jag någonsin varit hård och ohjälpsam?

Länge är det stilla. Men så höres enstaka röster här och där i hopen.

Nej, ingen hade väl anledning att klaga på patronen, menade man, alltid hade han med glädje stått till tjänst när en eller annan av dem varit i behov av råd och hjälp.

Gubbens ansikte ljusnar allt mer och ett leende glider slutligen över de fårade dragen.

Nej, han skulle mena det — ingen har gått ohulpen från honom, goda råd hade han gratis givit och aldrig hade han tvekat att hjälpa när nöden varit som störst.

Bönderna räta äntligen ryggarna; de sänkta hakorna höjas och en suck av lättnad och befrielse halkar över deras läppar. Så skulle ändock en utväg kunna skaffas; patronen hade tydligen ändrat mening. Och räddning ur detta svåra trångmål skulle knappast utebli.

Ingen vill mera ogärna än jag förorsaka bygdens ruin, hederliga, arbetsamma bönders ekonomiska förödmjukelse. Hm. — Jag skall, jag vill rädda er om ni med förtroende vill motta min utsträckta hand!

Om de ville — ingen skymtade i ögonblicket annan räddning än den patronen godhetsfullt ville förläna dem, nu när allt, allt höll på att ramla samman omkring dem. Bäst var att bita ihop tänderna och låtsas tro på den gamle rävens vackra tal, ty när de nu en gång böjt sig under hans ok, var det hopplöst att bli fria igen utan svåra uppoffringar.

Vad patronen då ärnade företaga sig?

Gubben gnider sig i skägget och plirar över glasögonen.

Jag vill lösa er från flertalet av edra förbindelser och förpliktelser, sade han långsamt, på det att ingen enda skulle gå miste om hans tillbud — med andra ord: jag vill övertaga er anläggning, då jag själv ser mig i stånd till att fullföra den och driva fabriken. Men endast på vissa villkor gör jag detta. Hör nu noga efter.

Bönderna hade skockat sig samman alldeles invid avbalkningen och stodo andäktigt lyssnande i spänd väntan.

För det första: Jag vill endast betala en mindre summa för de arbeten, som utförts vid Laxforsen; det vill säga förlusten måste drabba eder, ej mig, då jag icke varken tillrätt eller direkt understött detta edert tilltag.

För det andra: Ni måste förplikta eder till att till mig försälja all den skog, ni ännu ha kvar, denna som är oundgängligen nödvändig för fabriakens drift.

För det tredje: Kontant betalning av något slag finner jag ingen anledning att erlægga, utan gälla de pantreverser ni efter avslutad överenskommelse återfå som fullgod betalning.

Gubben satte sig tungt och tillade efter en paus:

På dessa villkor övertager jag Laxforsen, på dessa villkor vill jag rädda edra gårdar och er själva från total ruin — men ej på andra!

Hela den dagen till långt fram på natten fördes förhandlingar vid Edsforsen.

En och annan av de mera självständiga bland bönderna gjorde gång efter annan invändningar. Detta var visserligen en avveckling, men en avveckling som i alla fall betydde betingelselös underkastelse och ruin. Lika gärna då låta allt det de ägde gå under klubban.

Men Dingsruden, som den dagen fick mottaga otaliga bevis på böndernas misstro och förakt, manade åter och åter till underkastelse.

Här fanns ej annan utväg! Patronen var sanneligen ej sinnad till att släppa efter, ens ett tum, då ju ingen kunde förneka att han var i sin goda rätt. Om kort tid skulle de alla bli jagade från sina gamla släktgårdar, då pänningar omöjligen kunde anskaffas.

Tänk på detta, manade Arne Gullbrandson där han stod bredbent och säker, men med något fuktigt i ögonvrån, tänk på fäderna och på deras arbete just för att odla bygden och bygga dessa våra gårdar, som, om vi motsätta oss, skulle övergå till andra, utsocknes folk, uppkomlingar kanske, som sedan med spe och förakt skulle bemöta oss som ej längre ägde något.

Slutet på den långvariga överläggningen blev också detta, att alla som en böjde sig inför det oundvikliga, så som man böjer sig inför det oblida ödet, för Guds vilja och beslut.

Men när bönderna i den månklara septembernatten åkande eller gående drogo mot norr, mot

sina gårdar utefter det sovande Storstvattnet, knöto de sina händer och emellan kvävda snyftningar utstötte de mörka hotelser och förbannelser emot den, som icke dragit sig för att plundra dem in på bara kroppen, därför att han nogsammt kände deras jämmer och skriande nöd.

XI.

Under våren och sommaren, som nu var tillända, hade folket i Edskoga oftare haft sina tankar riktade mot prästgården än som fallet varit på mycket länge.

Därinne i sitt sovrum låg gamle Piscator för döden; hade legat så under veckor och månader, alltsedan den dag på våren, då han hittades blodig och medvetlös på vägen, ett par stenkast från kyrkan.

Vid mer än ett tillfälle hade det hänt att gammalt folk, vithåriga gubbar och rynkiga gummor, som fordomdags under hans krafts och myndighets tid sökt honom för att inhämta råd, lätta sina samveten eller i templet under välsignade söndagar med andakt lyssnat till hans ord och mässa, listat sig in i hans sovrum, ja ända fram till sängen för att få se honom än en gång och för att få trycka hans slappa hand till avsked.

Ty ingen enda trodde annat än att Jonas Pis-

cator skulle dö. Så svårt som han blivit skadad, fanns intet hopp om tillfrisknande. För det mesta var den sjuke medvetlös, låg där med sitt infallna ansikte och vita hår på rygg med händerna knäppta över bröstet under det andedräkten gick tung och stönande. Men allt emellanåt hände det dock att han kunde öppna ögonen och nicka emot dem som sökte honom.

Salomon Brede satt så ofta som hans syssla gav honom tid härtill vid den sjukes säng och natt efter natt vakade Erika Björn över honom.

Den första tiden låg den gamle prästen i brännande feber.

Läkaren, som blev tillkallad gång efter annan, kunde ingenting uträtta.

För gammal och på förhand förstörd, nickade han emot Brede och den unga lärarinnan — Jonas Piscator är uppbränd av finkel och andra farliga gifter, menade doktor Erling, där han stod vid sängstommen och vände silversnusdosan mellan sina svampiga händer. Ingen möjlighet att rädda honom, nej, synnerligast som väl ett eller annat ädlare organ blivit skadat!

Doktorn hade i regel bråttom, tog sällan av sig överrocken, undersökte endast flyktigt den sjuke och talade ständigt i trött och uppretad ton om dessa förbannade resor han titt och tätt måste företaga utan att hans närvaro kunde anses vara av behovet påkallad. Men så var det alltid: sända bud, sända bud, tvinga en ut i ur och skur natt som dag på eländiga landsvägar för att blott kon-

statera en lättare förkylning, eller förbinda ett sårat finger! Bönderna häruppe i Edskoga, som förr aldrig besvärade läkare, kunde numera aldrig kureras ens en den allra obetydligaste diarré med örter och bär som förr var brukligt, utan alltid skulle läkare eftersändas.

Doktor Erling kunde bli vältalig på samma gång som bitter när han talade om detta.

Högfärdigt bondpack, som fått för mycket skogsmedel emellan klorna, kunde han mumla och skaka på huvudet så att snuset yrde ur hans yviga mustascher ner på det solkiga skjortbröset.

Ja, ja i ett fall som detta, kunde han dock en smula lugnad medgiva, var hans närvaro ju påkallad. Ett i hög grad allvarligt fall, som dessvärre var och förblev hopplöst.

När gubben Piscator, som en gång var min studentkamrat och vän, men som sedan gled ifrån mig och alla andra, givit upp andan, yttrade han varenda gång han var på visit i prästgården — så sänd mig bud. Jag skall ofördröjligen sedan, om nu detta av en eller annan anledning är av behovet och omständigheterna påkallat, utfärda dödsattest.

Detta yttrade han varenda gång. Och lika så ofta uttryckte han en missnöjd förvåning över att den sjuke ej ville dö. När han nu i alla fall skulle dö, måste dö. När nu han, doktor Erling, provinsialläkaren, förklarat att varje hopp om räddning var absolut utesluten. Så skulle Jonas Piscator dö — huruvida han nu ville eller inte!

Men det såg sannerligen ut som om gammal-

prästen skulle repa sig; gäcka provinsialläkarens förutsägelser i alla fall.

Under den första tiden låg han så gott som i oavbruten yrsel. Och med förfäran kunde Erika Björn sitta vid sidan av sängen i de ljusa vårnätterna när månen sken blank över dalen och skuggorna från de gamla husen bredde sig blåa över det spirande tunet, sitta sammansjunken och lyssna till den sjukes osammanhängande fantasier.

Det var uppenbart att han trodde sig vara omgiven av folk, han fordom hade umgåtts med, levande och döda, som nu i natten befolkade huset och de den dödssjuka samtalade med. Gång efter annan kunde han resa sig upp, sitta med uppspärade ögon under det månskenet som en blek silverstrimma flöt över hans dödsbleka ansikte.

Så mycket dunkelt och underligt blev talat under dessa nätter. Det föreföll den unga sköterskan att ett helt liv i dess mångfaldiga skiftningar, i lycka och motgång passerade förbi den sjuke. Namn blevo uttalade och tilldragelser berörda, som på ett eller annat sätt gripit in i hans liv, format hans öde och lagt sig som en tung börda över hans vakna dagar och marterfyllda nätter.

Och så småningom under det timmarna runno och månljuset långsamt gled fram över det gropiga golvet, tyckte den unga kvinnan att huset befolkades, icke i den febersjukes omtöcknade fantasi allenast, utan även i hennes. Så tydligt tyckte hon sig förnimma trippande steg från de tomma rummen däruppe, som stått där dammiga och obebodda

allt sedan den olycksdag när husets unga fru under verop utandade i barnsäng för en mansålder sedan. Möbler, som ej funnos och ej funnits på många år, blevo flyttade, släpade över det sviktande golvet, lådor blevo öppnade och åter stängda och steg kunde höras därute i den knarrande trappan.

Med återhållen andedräkt och dunkande pulsar kunde hon höra detta, uppfatta varje besynnerligt ljud, som kunde tyda på osynliga och oförklarliga maktens spel i den gamla prästgården, där så mycket underligt under årens lopp väl hade hänt och där så många fruktansvärda hemligheter väl uppenbarats för dessa gamla myndiga, men på samma gång förlåtande präster, som bott här och härskat över Edskoga, av folk som handlat orättfärdigt genom tiderna.

Men när det stundom kunde ruska i dörrvredet som om någon utestängd ville in, kunde den unga kvinnan resa sig, stå tillintetgjord med drivande svett över ansiktet och oavvänt stirra mot dörren.

Gud var barmhärtig, kunde hon vid sådana tillfällen prätta fram, håll din beskyddande hand över mig och använd allt ont som lever och uppenbarar sig i natten.

Under otaliga nätter ilade hon vettskrämd över tunet till adjunktsflygeln där Brede bodde.

Nu måste han stiga upp och komma för Guds barmhärtighets skull. Hon förmådde ej mer, kunde ej hålla ut så bittert, bittert allena!

Därinne i det flackande skenet från ett rykande

ljus låg en döende, en som kände sig omgiven av skuggor, de han samtalade med, de han bestraffade för deras gruvliga synders skull, men de han stundom ock skänkte förlåtelse i kyrkans och Guds välsignade namn. Nej hon kunde ej längre vara ensam. Och hennes ängsligt bedjande röst kunde stundom kvävas av gråt.

Aldrig hade det hänt att Salomon Brede sagt nej, fast han stundom känt sig lamad och utmatad av dagarnas arbete och nätternas grubbel över hur han bäst skulle tjäna kyrkan i en tid som denna och i en sådan bygd. Alltid steg han upp och följde. Och tätt tryckta intill varandra sutto de båda sedan timme efter timme. Ty hos varandra ville de söka hjälp och skydd emot dessa irrande och rolösa skuggor som fyllde det tysta huset.

Nej, menade Brede mer än en gång där han satt lyssnande stilla i det gråa nattljuset — det var barnsligt att förneka tillvaron av makter, vars beskaffenhet inte kunde förklaras av vem som helst!

Enfald skulle väl de flesta mena — en uppskrämd fantasi, som leder den trötte in på vilse vägar.

Men det var inte så! Allt detta som stundom kunde förnimmas här i den uråldriga prästgården som legat här under skogen i sekler och dit människor i tusental gått böjda och förtvivalade under sin tunga syndabörda, men från vilken de vänt lättade åter, allt detta var ej foster av en uppskrämd inbillning. Det var och det måste vara något annat!

Och det kunde ju tänkas att alla dessa som varit bundna vid gården, dessa underliga präster

i många led, än i denna dag i osynlig måtto vakade över och sällskapade med den, som i en mansålder snart varit mera ensam än någon annan människa. Ty han var ju den siste av en fräjdad prästsläkt, som stammade härifrån, och som så långt minne och tradition räckte varit verksam här i dalen.

Jonas Piscator samtalade ofta med sin hustru under dessa nätter.

Hans röst, som annars var så sträv, blev så förunderligt mjuk när han stundom tackade henne för hennes omvårdnad om honom som låg slagen och hjälplös.

De unga, som vakade, kunde nicka emot varandra. De slöto sig ännu närmare intill varandra och tryckte hårt varandras händer. Här i halvskymningen under långa nätter i ängslan och vaka vid en döendes läger hade de funnit varandra, förstått att ingen kan leva ensam, som ej vill ta skada till sin själ. Den som ej söker människors sällskap, söker i sin hjälplöshet de dödas och tillsammans med dem finner han ersättning för de levandes, som varit honom förmenat, eller det han av en eller annan anledning förkastat.

Jo, Erika Björn hade lovat den unge prästen att hon ville hjälpa honom i hans kamp, ty hon kände människorna häruppe långt bättre än han och hon skulle utan tvivel med stilla saktmod bereda vägen för den som i ungdomlig hänförelse för Guds sak och för kyrkans måste fram utan att akta på hinder och försåt.

Du skall läka de sår med varsamma händer,

som jag på Guds befallning måste tillfoga detta folk, som nu vandrar så vilse i sin självrättfärdighet fjärran från Guds vägar.

Detta kunde den unge prästen halvt drömmande yttra när de två sutto bredvid varandra och den sjuke för ett ögonblick fått ro. Du har ett ljusare sinne än jag. Du är av ett annat folk kommen, har ej de stora skogarnas skrämmande svärmod i själen som jag; tillhör ej Brede-ätten, som burit på mången en tung börda, men som ändock nått målet, därför att den som jag vandrat på den allsmäktiges vägar och under hans särskilda beskydd.

Mer än en gång kunde det hända att Salomon Brede talade om framtiden, om det, som en gång oundvikligen måste komma.

Bygden komme förr eller senare att störta samman, menade han.

Det som nu skedde var början till slutet! Om få år skulle fattigdomen vara en lika påträngande gäst i dalens gårdar som rikedom och lättsinnet nu. Ty ostraffat förkastar man ej fädernas lärdomar och glömmet deras varningar. Men i hans makt stod det ej att avvända den fruktansvärda olycka, som skulle drabba bygden. Hans ord, hans varningar söndag efter söndag i kyrkan hade få eller ingen lyssnat till och med spe hade hans personliga hänvändelser som regel mottagits.

Så låt frukten mogna, brukade han säga, armodets frukt och underkastelsens. Det är väl Guds mening att så skall ske, eftersom han ej finner

anledning till att ingripa! Han har väl sin särskilda avsikt med detta, som han låter övergå sitt folk häruppe.

Nej icke ett ögonblick tvivlade den unge prästen på att han var den rätte, den som genom sin andes gåvor var mäktig att böja de orättfärdiga under kyrkans ok. Men hans tid var ej kommen än; fattigdomens och jämmerns isiga vindar måste först blåsa utefter Storstvattnet, innan folket kunde erinra sig att värme och skydd fanns att få innanför kyrkans murar.

Det underliga skedde, detta som väl ingen enda tänkt sig, att Jonas Piscator så småningom blev bättre.

Efter en tid lämnade febern honom helt och han började känna igen sin omgivning.

Han kunde sitta stödd emot kuddar, upprest i sängen flera timmar i sträck under det rullgardinerna voro uppfällda. Och med ett nyvaknat barns förundrade blick kunde han följa de ungas rörelser eller betrakta solstrålarnas lek på golvtiljorna. Blev han någon gång tillfrågad hur och under vilka omständigheter den olycka hänt, som nära nog kostat honom livet, skakade han blott på huvudet och log ett matt leende.

Nej han kunde omöjligen erinra sig något om detta; varför han varit ute så sent; hur han blivit trampad och lemlästad och minst av allt kunde han giva besked om vem som genom sin hänsynslöshet vållat hans olycka. Allt intill den dag, han på fullaste allvar kom till medvetande igen, var

glömt, utplånat ur hans minne som om det aldrig varit. Som något dunkelt och oklart kunde han dock erinra sig att en kvinna stått eller suttit vid hans säng; lutat sig över honom och med lätta händer ordnat hans kuddar eller strukit honom varsamt över hår och panna. Att denna kvinna inte gärna kunde vara någon annan än hans hustru, vilken nu som alltid annars kommit till honom när hans sorg och nöd var som störst, detta var han förvissad om. Andra dunkla hågkomster döko också för ett ögonblick upp för att åter försvinna. Utan tvivel hade många sökt honom medan han låg medvetslös, människor som talat till honom eller om honom, skuggvarelser, som han numera ej kunde erinra sig något närmare om.

Nu hade emellertid döden, som så länge legat på lur i nattskumma vrår, på allvar fått rymma den gamla prästgården. Nu sken solen varm och mild över dalen och över Storstvattnet, som för länge sedan kastat isen, och nu drog genom dalen, upp emot de blåa gränsskogarna, som kröntes av skälvande solrök, en arommättad högsommarvind, som prasslade i tunrönnen och i de gamla almarna utanför fönstren och som sveptes in genom vidöppna dörrar och fläktade omkring den sjukes säng.

Detta är livet, som vänder åter, kunde gubben viska, jag känner doft av hägg och apelblom och jag känner hur skogarna och vattnen hälsa mig.

Herre Gud att jag, den ovärdigaste av alla Guds ovärdiga varelser, har blivit förunnad denna namnlösa lycka. Blivit förunnad att än en gång

skåda Gud ansikte mot ansikte, hans naturs härlighet, hans outtömmeliga kärlek till alla, som kräla i synd och villfarelse under hans himmel.

Med knäppta händer och med tårad blick kunde den gamle viska detta under det att han oavvänt lyssnade till vindspelet därute och betagen gav akt på solljuset och skuggorna som gledo fram och tillbaka över golv och väggar.

Har du lagt märke till, min dotter, yttrade gubben en dag till sin sköterska när han länge suttit försjunken i grubbel, har du lagt märke till hur stilla det har blivit här i huset?

Jo, Erika Björn hade lagt märke till detta, hon nickade mot den gamle och log, fast hon inte riktigt förstod vad han menade.

Aldrig hör jag tassande steg härinne längre och ingen enda av mina gamla vänner, dessa som hitintills under alla dessa år besökt mig och hållit mig med sällskap när jag höll på att förtvivla i min ensamhet, ingen enda av dessa besöker mig längre. Natt efter natt har jag leget vaken och väntat att få höra de gamla välkända ljuden: vagnsbuller på tunet, steg som närmade sig, dörrar som öppnats eller höra min hustru vara sysselsatt häruppe som vanligt — men ingenting har jag hört — ingenting.

Men jag börjar förstå, ana ett visst sammanhang. Kärleken, de levandes kärlek, har kommit till mig. Jag går ej med dödstankar längre; hör ej i mina öron dessa oavbrutna uppmaningar att själv göra slut på ett meningslöst liv, som jag förut hörde.

Min hustru, mina vänner, mina avsomnade fäder behöva ej längre vaka över mig nu när livets vidunderlighet har omfamnat mig, när människokärlekens vederkvickande majrägn har fallit och oavbrutet faller ner i min förtorkade själ.

Så kunde Jonas Piscator tala och hans stämning var så ljus och så präglad av skälvande tacksamhet.

När sommaren stod i sin fullaste fägring omkring midsommar fick den sjuke första gången komma ut.

Han blev anbrakt i en korgstol under den skuggiga tunrönnen och härifrån kunde han utan ansträngning se dalen och sjön och dalens gårdar, som lågo solskimrande på näsen eller i sluttningarna under skogen.

Är hade förflutit, hur många visste ingen, sedan Jonas Piscator utan tvingande nödvändighet visade sig ute medan sol var på himlen. Nu kunde han omöjligen fatta detta, lika så litet som han kunde fatta att han under hela denna tid avskytt människorna som man avskyr slemmiga kryp.

Varje dag infann sig pastor Brede hos Jonas Piscator och de två kunde i timvis sitta och dryfta angelägenheter, som berörde kyrkan och det kyrkliga arbetet.

Detta var något nytt. Före sin sjukdom hade den senare aldrig velat tala om dessa ting. Alltid hade han ställt sig oförstående.

Jag känner mig ej som präst längre, hade han i regel yttrat; detta är ting, som jag inte begriper.

Men nu — allt kunde han utan svårighet minnas; hans blick kunde lysa när han talade om sin första tjänstetid häruppe och påminde sig folkets kyrksamhet den gången, dess ärlighet, dess arbetsamhet och stora offervillighet.

Mer än en gång kunde det också hända att han uttalade den förhoppningen att än en gång få predika, få stå ansikte till ansikte med sin församling och få lyssna till orgelackorden, som fyllde hans kyrka, för att till sist som en suck förtona under de höga valven.

Jag är en annan, kunde han leende säga vänd emot den unge prästen; min förnedringstid är slut och min tröstlösa vandring i öknen är äntligen tilländalupen. Och jag tackar näst Gud dig och den du håller kär för vad som skett.

Ty ni två kommo till den slagne och sargade med medlidandets, men främst med kärlekens levande vatten, och detta har vederkvickt mig, ja omskapat mig, så att jag åter fått mod att leva och att låta solen skina på mig.

XII.

Över Storstvattnet och Edsdalen ligger dimman grå och tung.

Under disiga oktoberdagar har den som en bolmande rök vältrat sig upp ur vattnen och de bruna

myrarna, som lågo gömda inne i skogarna. Brett ut sig sedan och glidit fram över vidderna, som nu under många och långa dagar piskats av isande slagregn och ilska vindar från norr. Svävat vidare och vidare under en jämngrå himmel tills den nått dalen och där förenat sig med de förtätade vattenångorna över Storstövatnet och från de skummande forsarna i söder och norr.

Hösten hade på allvar kommit nu, sedan brittsommardagarnas solvärme jagats bort av isvindarna från gränsskogarna.

För länge sedan var all säd bärgad i bygden och på logarna bullrade från grådagningen ända till skymningen tröskverken, som numera drevos med ångkraft, så som fallet ju var i andra storbygder.

I början av oktober under en veckas tid fick emellertid allt arbete ligga nere i Edskoga. Den stora höstmärknaden, som pågick i tre dagar, inträffade nu — och ingen enda vuxen, som ej av sjukdom var förhindrad, uraktlät att bevista densamma.

Veckor, ja månader i förväg hade man talat om den beramade marknadsresan och om ting, som hängde samman med denna. I drängstugorna hade man nu kväll efter kväll efter arbetets slut i djupaste hemlighet sysslat med tillverkning av tunga blydaggar. Ty en höstmärknad utan slagsmål betraktades sedan ålder som otänkbar. Och mången en manlig ungdom kunde med stolthet visa fram ärr, som minde om ärorika och blodiga sådana.

Årslöner och förskott blevo samvetsgrannt upp-

burna av drängar såväl som pigor, ty på marknaden måste man göra inköp för den stundande vintern. Där fick man av pratsamma judar, som i stor myckenhet brukade infinna sig under dessa dagar, väl vetande att pänningar fanns det gott om i alla bygder omkring marknadsplatsen, förskaffa sig emot oblyg betalning kläder och skodon och allt vad man annars behövde. Den tid var nämligen så gott som glömd när en eller annan utövare av det vällovliga skraddar- eller skomakarämbetet drog från gård till gård i Edskoga.

Bygden var i det närmaste folktom nu under dessa dimtunga oktoberdagar medan den stora marknaden pågick. Endast de sjuka och de urgamla som endast undantagsvis lämnade ugnsvrån måste finna sig i att försaka marknadsplatsens otaliga fröjder och ståndens lockande härligheter.

Genom den kvävande dimman glider en kvinna som en konturlös skugga utefter Storstattnet mot söder. Vägen är öde och gårdarna, som oklart skymta, ligga som utdöda i dag. Allt är så tryckande stilla; ej en fågel kvittrar i de avlövade björkarna; ej en stämma kan höras varken när eller fjärran; inga hjul bullra och inga hovslag dåna som annars om dagarna. Och över allt ligger den gråa dimman i tungt och tryckande välde.

Det är uppenbart att denna kvinna ej för nöjes skull givit sig ut en dag som denna. Ansiktet är ungt och kinderna runda — hon ser ut att vara en tjugo år gott och väl. Allt emellanåt skakar hon på huvudet och mumlar något.

Anej, hon kunde inte detta! En man som denne, en beryktad åldring, den hon undvikit under alla dessa år. Nej, nej, det måste finnas någon väg omkring, någon räddning för den som blivit utsedd till offer.

Hon stannade gång efter annan; stod lyssnande stilla och sökte genomtränga dimman med sin skrämde blick. Men allt var dödens stillhet och förföljande steg hördes inte på vägen.

Åjo — hon kunde så väl förstå — förstod allt utan svårighet! Att lämna släktgården, att bli utfattig, hemlös var väl det svåraste av allt för den som var så stolt som hennes far. Och han hade ju bett, ej befallt — tiggat henne om räddning — bett henne offra sig för hans och för gårdens skull. Men att beblanda sig med denne, föda honom barn, som hans önskan ju var för att ej alla hans rikedomar skulle förfaras, vara hans trälinna och slutligen hans tåliga sköterska — nej, nej hon kunde inte!

Och att detta förfärliga skulle komma just nu — nu när hon kände sig dragen till en annan man. Icke till denne läspande ingenjör Brun, som ända intill för kort tid sedan uppvaktat henne dag efter dag — och, ja varför inte medgiva det — natt efter natt. Anej, den som begagnade sig av så lumpna medel och vars avsikter voro så tydliga, den ville hon ej kännas vid! Ty hon, Margareta Dingsrud — den unga kvinnan stannade plötsligt och rätade sig stolt och nästan uppmanande som om hon ej varit ensam, där hon befann sig på

vägen, svept in i den gråa dimman — hon, som kände sitt eget och ättens värde, lät varken locka sig eller behandla sig oanständigt! Hon var inte som flertalet andra kvinnor i bygden; ej lättfärdig som de; hade ej något att dölja ej heller något att skämmas för.

Åter gled Dingsrudsbondens unga dotter sakta, en smula framåtböjd i den skumma öktoberdagen mot söder.

För ett ögonblick glömde hon anledningen till varför hon idag, när hon så gott som var ensam hemma på gården, begivit sig ut. Hon sysslade oavbrutet med detta nya, nästan förunderliga, som hade hänt henne — sammanträffandet med denne underlige man — Baronen, den alla i bygden talade om. Och som visste att omgiva sig med en nästan oigenomtränglig mystik.

Hennes liv, som ända intill den senaste tiden varit så fattigt på upplevelser, fast hon under årtal varit borta från hemmet under sin skoltid och även sedan, hade med ens blivit rikare, sedan hon fått blicka in i en själ, så olik alla andras; fått bliva delaktig av tankar, som endast kunde tänkas av de få utvalda. Hur hon först träffat samman med denne man, visste hon knappast. De hade glidit emot varandra en dag, så som två kroppar glida samman, utsatta för ömsesidig dragningskraft — —

Sedan dess hade de träffats öppet, så som kamrater träffas — kamrater som ha gemensamma angelägenheter att dryfta.

Han hade talat och hon hade lyssnat — betagen stundom och stundom förfärad.

Denne man var ej människa, hade hon stundom sagt sig, utan en idé förkroppsligad. En omstörningens idé, en förlösningens, en frigörelsens. Miljoner fattigas oklara syner och blodröda drömmar samlade sig och återspeglade sig i en stark och flammande människosjäl! Ingen kunde lida så som han, ingen kunde hata mera våldsamt, ty han hade sett livet från dess svarta avigsida och hört sukarna från folkens hälveten.

Detta hade han sagt henne, när de suttit samman. Jag drömmer de förorättades drömmar, dessa som knota i lönn, som knyta händerna kring sina verktyg, men som ej ha mod att slå till, därför att de ännu känna sig för svaga. Men jag drömmer icke allenast! Jag överväger och jag rådgör mig med makter och viljor, som uppenbaras för mig i min grubblande ensamhet. Och en gång när tiden är mogen slår jag till —!

Detta var något nytt för henne, något som hon omöjliga kunde fatta — ännu åtminstone. Men hon hade alltjämt känt sig betagen, kanske mer av oklarheten i denne underlige mans tankegång än av de glimtar av ljus som en och annan gång kunde stråla henne i möte.

Om hon älskade denne man? Hon hade frågat sig detta mer än en gång, men hon hade alltid svarat: nej!

Och än i denna stund kunde hon med övertygelse svara detsamma.

Det inflytande, han övade på henne, var av ett annat slag. Hon var kanske vad man kallar förhäxad, viljelös och kuvad under hans själs styrka. Och med glädje, utan ett ögonblicks tvekan, skulle hon kunna uppfylla alla hans befallningar.

Den unga kvinnan såg plötsligt upp.

Dimman hade för ett ögonblick lättat. Dalen hade vidgat sig; åsarna på båda sidor om vattnet kunde skimras som sotgråa streck genom det för-tunnade diset — och kort efter bröt solen fram.

Där låg nu dalen, hennes egen och fädernas underbara dal, dit hon alltid längtat när hon varit borta, låg härjad av slagregn och tidig frost med avlödade träd i det sparsamma solljuset under drivande dimmor.

Plötsligt stannade hon och tog sig till huvudet. Skulle hon vända om? Kunde väl den hon gått att träffa hjälpa, stödja och ge råd? Hon vände sig halvt. Men i samma ögonblick gled solen bakom gråa skyar och dimman tätade ånyo. Vattnet försvann, gårdarna och åsarna och de odlade sluttningarna. Allt dränktes i den våta dimman — och vägen, nyss ljus och solbelyst, låg där tröstlös ödslig i sin tomma ensamhet.

Nej hon fick ej vända — fick ej, utan måste fram! När hon sett dalen skimra och ljuset stråla genom dimman hade hon för ett ögonblick känt sig stark och självsäker. Men nu var det förbi. Nej hon måste vidare — måste fram nu när hon var ensam och ingen frågade efter henne.

Någon måste hon bikta sig för, beklaga sig

för, rådgöra och söka hjälp hos. Och vem skulle hon vända sig till om inte till den som var visare än någon annan och som genom ett långt liv i seger, i kamp och förnedring samlat en erfarenhet större än någon annans? Till vem — om ej till den gamle prästen!

Som så otaligt många före henne, måste hon besöka dalens präst, som under en mansålder hjälpt och hugsvalat alla, stadda i nöd och dödlig vanda.

Jonas Piscator sitter ensam i sitt rum och framför honom ligger bibeln uppslagen.

Med det krokiga fingret följer han långsamt raderna och han läser halvt mumlande åter och åter dessa ord i Salomo Predikares 4 kapitel: Och ytterligare såg jag på alla de våldsgärningar, som förövas under solen. Jag såg förtryckta fälla tårar, och ingen fanns, som tröstade dem; jag såg dem lida övervåld av sina förtryckares hand och ingen fanns, som tröstade dem. Då prisade jag de döde, som redan fått dö, lyckliga framför de levande, som ännu leva, men lycklig framför båda prisade jag den, som ännu icke hade kommit till, den som hade sluppit att se vad ont som göres under solen.

Prästen såg upp och suckade tungt.

Förvisso, mumlade han, förvisso — för snöd vinnings skull trampa människorna ner varandra i vägarnas slam och gyttja — under sin jakt efter guld begå de dagligen och stundligen gruvliga gärningar, som ropa till himlen. Men var är räddningen — var?

Den gamle blev med ens så orolig; han tyckte plötsligt att han såg tillvarons jämmer skarpare än förut och i hans öron genljödo, tyckte han, millioner människors kvävda ångestrop.

Han steg upp och började vandra fram och tillbaka, men ro fick han inte; ställde sig vid fönstret och lät sin skumma blick glida över tunet och vidare tills dimman stängde.

Här, just här på samma ställe hade han stått otaliga gånger under ett långt liv, i ljusa sommark dagar och i mörka vinternätter; hade sett solen skina över dalen och hört vinden bullra över taken. Och alltid hade han grubblat över detta: varför fred och rättfärdighet ej ledde människornas handlingar — utan split, kiv, avund, ondska — —

Den gamle spratt till och vände sig hastigt om. Någon hade knackat, sakta och tveksamt.

I nästa ögonblick gled dörren upp med gnäll och knarr på rostiga gångjärn och en ung kvinna steg in, neg djupt och blev stående, skygg och försagd.

Gubben närmade sig och betraktade den komne uppmärksamt, men han kände henne inte, kände överhuvudtaget ingen enda av de unga i Edskoga.

Då sade hon sitt namn. Och om en stund sitt ärende.

Stilla och utan känsloutbrott berättade hon om det förslag, som gjorts fadern, Arne Gullbrandson, av Edsforsens patron.

Denne ville, ja fordrade, att fadern skulle för- må sin dotter till äktenskap med honom. Jag bör-

jar åldras, hade han menat, och känner ej det fria livets lockelser som förr — och jag måste skaffa mig legitima avkomlingar. Din dotter passar mig bättre än någon annan och henne vill jag äga.

Så hade Edsforsens patron menat. Och han hade vid mer än ett tillfälle låtit förstå att om fadern ej gav sitt ja och samtycke, fick han finna sig i att utan skonsamhet bli jagad från sin gård.

Ty sedan länge var han helt och hållet beroende av denne man.

Den gamle prästen satt uppmärksam och lyssnade och icke en muskel rörde sig i hans infallna ansikte.

När den unga kvinnan slutat, är det länge tyst, endast ett urs långsamma knäppningar i ett angränsande rum kan höras — långsamma, dova, likom dröjande knäppningar, som ej störa utan snarare fördjupa den ångestmättade stillheten.

Gubben reser sig halvt, men faller samman igen.

Han sitter som om han lyssnade efter något; fjärran toner, som rullade fram genom dimman, halvt glömda minnen och hågkomster, som trängde sig på honom.

Nej, nej, detta fick icke ske, icke denna skändlighet —

Han ville säga något, men förmådde det inte. Och åter kom denna oförklarliga ångest, som nyss böjt ner honom, igen. Denna ångest, som i mörka ögonblick under dagar och nätter under hans ensamhets och förnedrings tid, kommit honom till att misströsta om Guds makt i världen.

Men i nästa ögonblick kände han sig stark igen.

Varför slår ej Gud, den allsmäktige, denne man, denne rövare och ogärningsman med päst och blindhet — varför låter den, som makten har i himlen, och på jorden, denne man leva och framhärda i sin synd!

Länge sitter Jonas Piscator tyst med händerna knäppta, men så ser han upp och möter flickans ängsliga blick.

Och nu ville du höra mitt råd?

Jo, hon ville det.

Du skall främst lyda Gud, min dotter, säger han stilla, detta är inte hans vilja. Du måste neka.

Margareta Dingsrud förändrar icke en min; sitter som förr med händerna knäppta i knä.

Men gården, mumlar hon äntligen, ättegården — som skall gå från min far, från släkten.

Prästen svarar ingenting på länge; det ser ut som om hans tankar äro långt borta.

Så reser han sig äntligen och går ett par slag fram och tillbaka på golvet.

Denne man skall snarligen dö, säger han om en stund med dov, profetisk röst under det blicken mörknar — beblanda dig icke med honom! Som en förödande päst är den ande, han utspyr, och fördärvet gror i hans fotspår! En dag, kanske snarare än någon tror, skall Gud sända sin ängel och slå honom som han fordom slog sina fiender!

Gubben tystnar igen. Går ännu ett par slag upp och ner på det knarrande golvet, men sjunker så trött och synbart upprörd ner i sin vilstol. Hans

ansikte är dödsblekt och stora svett droppar glida oupphörligt ner för hans kinder och panna.

Den dagen sutto de två — den gamle prästen och den unga kvinnan — timme efter timme i förtroligt samtal. Ingen störde dem, ty pastor Brede var bortrest och någon annan än han och hans trolovade besökte den gamle prästen sällan. Och mycket blev därunder uppenbarat, som skulle tjäna den unga kvinnan till vägledning, nu när hon hade att välja emellan sig själv eller traditionen — emellan friheten eller fädernas urgamla ättegård.

— — — —

I den sena kvällen gick en lutande kvinna mot norr, gick sakta med sänkt huvud. En blek kvinna, som allt emellanåt torkade bort en glidande tår.

Och allt tätare blev dimman. Jorden försvann och himlen; åsarnas konturer kunde ej längre skönjas; vattnet kluckade emot strandens mossiga stenaar, men sjön var ett enda dävet, oigenomträngligt töcken.

Kall och genomträngande, mättad av all höstens stank och förruttelse, låg dimman över dalen — dödens förebud, fyllande alla förföljda, grubblande, räddhågade med kvävande tankar på glömska och förintelse.

XIII.

En dag fram i maj hade den stora fabriken vid Laxforsen satts igång.

Långt borta ifrån hade folk under den senaste tiden kommit för att ta allt detta nya i betraktande. Uppe från bygderna vid riksdelet och från andra bygder runt om Edskoga, hade man flocktals dragit ner efter vägar och skogsstigar i den inbrytande våren. Kommit för att se undret, detta man nu så länge hade talat om man och man emellan: anläggningen vid den skummande forsen, som i det närmaste utarmat bönderna utmed Storstvattnet.

Nej ingen hade sett något liknande! Detta var man genast överens om.

Där vattnet fordom gick fritt och obundet i stänk och kok över blankslitna stenar och där laxen gick gyllenblank emot strömmen och snappade mygg och annat flygfä i sommardagarnas solfall, där funnos nu mäktiga murar av sten och cement, dammar, som ledde vattnet ner emot rörformiga trummor, som böjde sig över de kala stupen.

Och alldeles nere vid sjöstranden var fabriken byggd.

Där var skogen fälld och bergen bortsprängda och där stodo nu otaliga byggnader, större och mindre, alla för sitt bestämda ändamål.

Stockar kapades och kvistar borrades bort, veden kokades under timmar i ofantliga ångkittlar, under utvecklande av en lukt så kvävande från att

den — när vinden låg på och luften var låg — kunde förpästa dalen fullständigt, ja angränsande bygder till och med. Under takens talrika luckor bullrade tunga maskiner, som formade trämassan i mäktiga skivor, som sedan skulle förädlas vidare.

Ofantliga summor hade helt visst en anläggning som denna slukat, detta voro alla överens om. Men att Edsforsens patron, som ju fullbordat verket och som nu med stränghet ledde den stora driften, detta oaktat skulle hösta ofantlig vinst var alla uppenbart. Han kunde se längre än bönderna, som av obetänksamhet givit sig i kast med anläggningen; och när man tog hänsyn till att dessa för att ej göras alldeles utfattiga fått finna sig i att sälja honom sin skog för en spottstyver, så kunde ingen betvivla att patron Oveson efter denna dag skulle bli allt mera mäktig.

Jo, jo — nu började lite var ju fatta att denne skälm allt ifrån början med sin lydige tjänare Erik Björn som mellanhand planerat det hela. Öppet vågade ingen, åtminstone ingen i dalen, antyda något sådant. Men i tysthet menade man som så, att han, som satt sig före att utarma bygden för att tillfredsställa sitt för varje år allt mer stegrade vinstbegär, genom gästgivaren låtit övertala bönderna att företaga ett så obetänksamt steg. Detta för att han själv — när de ej förmådde mer, och då de genom lån till anläggningens fullföljande helt och hållet kommit i hans våld — utan ansträngning och nämnvärda utgifter skulle kunna tillgodogöra sig deras arbete.

Det såg ut som om folket i Edskoga nu vaknat ur en lång sömn; äntligen kommit till insikt om att de under alla dessa år, alltsedan patron Oveson kom till Edsforsen, varit föremål för hans utpräsningar. När dessa fordomdags självsäkra bönder trott sig handla fullt i överensstämmelse med sin egen fördel och utan annans inblandning, hade de endast, fast omedvetet, fullgjort hans befallningar och tillskyndat honom fördelar. Men nu var det för sent att ångra!

Bygden var till huvudsaklig del i den starkes våld. Och att nu öppet göra honom förebråelser, skulle endast ha gjort de förödmjukade böndernas ställning ännu svårare. Allesamman hade de även under den senaste tiden lagt märke till att Edsforsens patron i sitt uppträdande gent emot bygdens folk blivit en annan. Den hjärtevinnande vänlighet, med vilken han hitintills uppträtt — hans leenden, hans skämt och hans kamratliga förtrolighet, detta allt, som bönderna så högt vetat att uppskatta, just därför att Edsforsens gamla patroner i alla tider med högmod sett ner på dem, detta fanns ej längre.

Nu gick ej patron Oveson omkring i gårdarna och hälsade på som förut. Drack ej längre tillsammans med bönderna, och var ej längre den oöverträfflige skåltalaren vid deras familjefäster. Han visade sig mera sällan nu. De som av en eller anledning sökte honom, fingo oftast vända hem med oförrättat ärende — eller blevo hänvisade till förvaltaren eller inspektorerna.

Själv ville han vara i fred! lät han hälsa. Och fingo bönderna en eller annan gång tillåtelse till att personligen sammanträffa med honom, var han alltid kort och barsk; bjöd ingen sitta; trakterade aldrig; var häftig stundom och kunde brusa upp i vredesmod vid minsta anledning.

Herren till Edsforsen, till Laxforsen — till hela bygden, kunde man ju säga, hade nått dit han ville nå.

Ingenting fanns mer att sträva efter; ingenting att vinna.

Allt hade så småningom övergått till den, som kände människornas svagheter och som för sina egna syften på ett planmässigt sätt vetat att begagna sig av desamma.

Vartill skulle nedlåtenhet, vänlighet och kamratligt umgänge numera tjäna?

Nu när målet var nått — nu när han, han allena var och för framtiden skulle bli Edskoga-bygdens herre och härskare.

— — — — —
Till Laxforsen hade under vårens lopp anlänt en mängd yrkeskunniga arbetare från skilda delar av landet.

Det stora flertalet av dessa voro gifta — medelålders män med skarpt markerade anletsdrag, sammanböjda av årens tunga arbete och svältkost, ordfattiga, med inbunden blick och tunga rörelser.

Dag efter dag, under det solen bröt isarna på vattnen i dalen, under det alar och viden knoppades och svalorna vände åter för att söka upp sina gamla

bon under gårdarnas takåsar, drogo dessa främlingar upp efter Storstvattnet mot det nybyggda bruket. Deras bostäder väntade dem. Långa, nytimrade kaseraner, täckta med skinande rött tegel, lågo där på ett stenkasts avstånd från arbetsplatsen, lågo i strandslutningen med svarta fönster, som gapade tomma ut mot vattnet och de gyttjiga omgivningarna.

Endast ett ringa fåtal av dem, som först kommo hit, stannade kvar vid Laxforsen.

De flesta av dem voro fria fåglar: jordschaktare och bergsprängare, som drogo land och rike omkring med ränsel och i regel urdrucken brännvinskagge på ryggen. Men en och annan hade dock på anmodan stannat. Och bland dessa befann sig Baronen.

Vad som föranlett denne, den friaste av alla frie, att underordna sig ett regelbundet arbetes tvång, kunde ingen förklara. Och själv hade han ej velat ge sina bortdragande kamrater besked. Endast dunkelt hade han vid ett par tillfällen låtit antyda att han hade en särskild mission att fylla häruppe, och att han säkerligen med det snaraste skulle sälla sig till dem, blott detta uppdrag han fått var verkställt.

Vilket uppdrag? hade de mollskinnsklädda och lindrigt nyktra flyttfåglarna frågat, när de en solig april morgon stodo färdiga att bryta upp med några blanka silverslantar skramlande i byxfickorna och med slokhattarna käckt på nacken.

Ett som är mig givet av Gud fader själv, gen-

mälde Baronén lågt och hans blick blev mörk och beslöjad.

Ingen enda log åt detta. Baronén vågade ingen häna, om han också öppet vågade tala om Gud, det ingen annan vågat.

Ty hans gudsfruktan var av ett särskilt slag, väl i släkt med, kanske byggd upp på, hans vissa tro på rättens seger i världen, på de fattigas frigörelse, på ett salighetens rike, som i tidens fullbordan skulle ompänna jorden och låta alla bli delaktiga av dess välsignelser.

En och annan av kamraterna menade dock som så att Baronén för en kvinnas skull inte förmådde slita sig från dalen.

Lite var hade nämligen lagt märke till att en ung kvinna allt emellanåt sökt upp honom sedan mörkret fallit, en som han sedan på någon undan gömd plats sällskapat med, ofta till långt fram på natten.

Vem denna kvinna var, visste man emellertid ej säkert. En sak var man dock fullt överens om: att Baronén även härvidlag var något för sig. Vad alla de andra, så snart tillfälle gavs, utan samvetsförebärrelser tilläto sig gent emot bygdens kvinnor — som blevo allt lättfärdigare dag för dag — det hade Baronén helt säkert ej tillåtit sig, vare sig emot denna sin mystiska väninna eller emot någon annan kvinna häruppe. Vid mer än ett tillfälle hade han också låtit förstå att ingen kvinna fick hindra honom i att fullfölja den uppgift, som han fått sig anförtrödd.

För mig, hade han menat, finns ej kvinnan till annat än som kamrat i kampen. En kvinnas leende har aldrig lockat mig och skall aldrig göra det. Ty om detta tilläventyrs skedde, skulle nog jag som så mången annan före mig förlora målet ur sikte — bli en träl under henne och under mina väckta lustar.

— — — — —

En dag fram på våren ryktades det underliga i bygden att Dingsrudens dotter Margareta skulle förlovas och snarligen giftas med Edsforsens patron. Till en början blev detta uppfattat som ett dåligt skämt. Ingen människa ansåg detta vara möjligt. Men ryktet höll i sig, ty sagesmannen var en så närstående person som Dingsruden själv, som var nära att rämna av högfärd.

Ja, ja, det var väl här som så ofta annars den stora rikedom som lockade och det var väl utsikten att få sitta som patronessa vid Edsforsen och sedan änka som fält utslaget, menade man sins- emellan. Ånej, lastgammal kunde han väl knap- past bli, den gamle beryktade bocken. Fast fanken visste! Än i dag vid fyllda 70 år visade han ej iögonenfallande tecken till större skröplighet.

Så småningom försonade man sig också med tanken på detta som skulle ske. Ja mer än en av de unga kvinnorna där i bygden kunde ej annat än att i djupaste hemlighet avundas den, som hade att motse en sådan av glans och rikedom utmärkt framtid.

Atskilligt hade man emellertid att berätta sins-

emellan när man träffades till kaffekalas och andra enklare fästligheter runt om i gårdarna.

Pigorna på Dingsrud hade ju reda på åtskilligt som stod i nära samband med detta uppseendeväckande rykte. Och de hade ingenting emot att delgiva andra vad de genom att lyssna vid dörarna erfarit.

Margareta Dingsrud hade ej utan vidare, så blev det sagt, gått in på detta. Hon hade tvärt emot kämpat emot i det längsta.

Gråtit dag och natt, berättade man; bett ömsom så bevekande att de som lyssnat fått tårar i ögonen; men också när detta ej hjälpt hotat med att försvinna för alltid.

Jag vill intel hade hon vid upprepade tillfällen ropat och hela hennes kropp hade darrat av upphetsning. Livet mitt kan jag offra för gården och släkten. Det är kanske min plikt, men ingen kan tvinga mig till att offra mig åt denne man, som jag avskytt just för hans utsvävningars skull alltsedan jag lärde mig att tänka självständigt.

Mitt barn, mitt barn, sökte då fadern lugna — mer än en tös i bygden skall komma att avundas dig, när detta blir kungjort . . . Tänk på rikedommen och det sorgfria och behagliga liv, du kommer att föra. Och tänk kanske främst på äran — äran, min dotter.

Dingsrudens röst kunde stundom darra av undertryckt rörelse när han nämnde ordet: ära. Ty ingen i bygden hade så som han i alla tider hållit på sitt anseende och på släktens ära.

Ingen kvinna i Edskoga har i mans minne nått dit du når, när du väl som patronessa drager in till Edsforsen. Tänk på detta, mitt barn, och visa ej i din ungdomliga obetänksamhet bort en lycka, som du först framdeles kan lära dig att uppskatta helt och fullt.

Slutet på dessa uppträden och överläggningar blev också, något som envar ju på förhand kunnat förutse, att dottern gav efter.

— — — —

Förlovningen blev bekantgjord under en finare middag vid Edsforsen. Ty så hade patronen bestämt.

Dingsruden, vilken naturligtvis var närvarande, frackklädd och guldknappad, hade fått i uppdrag att meddela nyheten, som ingen nyhet var för de inbjudna gästerna. Och i skummande champanj dracks de ungas skål under jubel och skratt och opassande antydningar. Ty lite var hade druckit skarpt. Men Dingsruden, som oavbrutet skålat med sin blivande måg, vilken dagen till ära låtit färga såväl hår som skägg, han var dock värst däran. Men det betänkligaste var: att han fyllnade till allt mer. Till sist blev han alldeles desperat.

När dans fram på kvällen vidtog, gav han sig till att solo dansa in på paren och lyckades sparka omkull det ena efter det andra.

Detta väckte emellertid förtrytelse.

Dingsruden blev tillrättavisad först av patronen själv och sedan högst egenhändigt utkastad av den-

samme, då han kommit med ovet och glåpord och givit patronen synnerligen fula namn.

Om en stund kom han emellertid raglande in igen. Knöt nävarna under näsan på denne och framställde den enligt gästernas mening tämligen onödiga frågan: om patronen visste vem han var?

Jo, patronen visste då det! Visste att Dingsruden var en utfattig, men högfärdig kanalje, som aldrig fått lära sig veta hut!

Utfattig! Dingsruden kröp ihop och grep fatt i patronen. En sådan förnärmelse kunde han inte tåla. Sa du utfattig, din eländige blodsugare!

Gubben, som var bygdekänd för sitt dåliga ölsinne, darrade av upphetsning.

För ett ögonblick glömde han alldeles anledningen till varför han kommit hit. Han tyckte att detta var ett vanligt gille av den välkända sorten vid Edsforsen — ett av dessa som enligt gammal tradition nödvändigtvis skulle sluta med slagsmål.

Bondkanalje! Sa du bondkanalje! Dingsruden grep ännu fastare tag i patronen. Oklart tycktes han erinra sig att denne hans vederdeloman, som här i allas närvaro slungat hånsord i ansiktet på honom, gjort honom större skada än någon annan människa, han kände. Men därför var det också både hans rätt och plikt att slå ner honom!

I nästa ögonblick hade Dingsruden krupit samman till språng; kastat sig emot den andre och med kraft drivit sin knutna hand i ansiktet på honom.

Patronen vacklar en sekund, men samlar sig åter och blir i hast nykter.

Kastar sig över Dingsruden, spänner krokben för honom och slår honom i golvet, där han håller honom kvar, tills de andra kommit till hjälp. Under tiden driver blodet över hans mun och skägg och faller i tunga droppar ner över den uppläckta västen.

Margreta står ett stycke längre bort och följer med förfärade blickar denna våldsamma kraftmätning, och hennes ansikte är vitt som ett lärft.

Men när de andra äro i färd med att övermanna hennes far, förmår hon ej uthärda längre.

Hon vänder sig hastigt och rusar ut — utan tanke på annat än att snarast komma bort från denna fäst, från detta förbannade hus, det hon alltid betraktat med fruktan.

Rusar genom skumma korridorer och förstugor, men hittar i sin upphetsning ej ut.

På avstånd hör hon ännu larmet från de kämpande och från andra berusade människor — stämmor, som brottas, som korsa varandra; gälla och mullrande om varandra, som tränga emot henne där hon med dunkande pulsar söker en utväg att komma ut och bort.

Korridorerna förefalla henne ändlösa i sin skymning. Men plötsligt får hon syn på ett öppet fönster, som rycker i sina stormhakar, när vindern prässar på, där den sveper fram emellan de svarta parkträden, som stå vackert skurna emot den ljusa vårhimlen.

Hon svänger sig upp och hoppar ner och ut och hamnar i nästa ögonblick på en fuktig gräsmatta, där hon blir liggande framstupa med blödande händer och ansikte — —

Men här får hon ej stanna; hon får ej hindras, hon måste vidare i natten, bort härifrån för att aldrig, aldrig återvända!

Redan tycker hon sig höra hetsiga röster därinne från huset, ur vars höga fönster ljuset väller ut över planer och grusade gångar — stämmor, som ropa hennes namn, som fråga, som smälta samman i ett oredigt muller och virrvarr. Fötter, som trampa i de långa korridorerna — förföljare, som äro tätt inpå henne.

Nej hon ville ej låta gripa sig!

Hon reser sig stönande och står, skälvande i alla lemmar. Smyger sig sedan in i den djupa slagskugga, som det höga huset kastar över planerna; trevar sig fram mellan träd och täta buskar och kommer ner till vattnet, som nu i den tidiga våren går i kokande skum emellan mossiga stenar och över blankslitna kummel.

Frälst, viskar hon mellan darrande läppar, undkommen — och överväldigad av detta under faller hon på knä i det klibbiga gräset, men kan inte få fram ett ord.

Reser sig igen, står länge lyssnande med ansiktet vänt emot huset. Så rycker hon plötsligt till och hukar sig samman.

Margret! hade någon ropat däruppe. Det var

patronen själv, som ropade, som var efter henne, som ville hindra henne i att fly!

Ater och åter blev det kallat och allt närmare kom rösten, tyckte hon.

Darrande hade hon förstuckit sig bakom en buske. Till höger om henne gick forsen vild och fradgande.

Jo, jo, hon skulle dö, ville dö som hon beslutat; ty att leva samman med denne förfärlige man ville och kunde hon inte. Men inte nu, inte i detta ögonblick ville hon söka döden och glömskan. Först måste hon underrätta den, som hon kände sig dragen till, om anledningen till det steg, hon måste taga. Han skulle ej tro att hon i förtvivlan och skam sökt döden.

Den unga kvinnan reser sig upp och med ens bli hennes rörelser säkra.

Hon banar sig väg genom buskarna, kommer in på en stig och sätter på språng, följande stranden inemot skogen.

Hela tiden tycker hon sig höra en stämma, som ropar, en som ömsom bedjande, ömsom hotande kallar på henne. Och hon tycker sig så tydligt genom det framstormande vattnets fräsande kok och storforsens då hör förföljande steg — larmande tramp av många fötter som närma sig mer och mer.

Gud hjälp mig, stönar hon gång efter annan, hjälp mig i din stora obegripliga nåd — och låt mig ej komma i denne förfärlige mans våld.

Men svar får hon inte; blott buskar och grenar viska stilla och dovt ett och annat i nattvinden, som

alltjämt sveper fram genom den drömmande dalen under det månen glider stor och blank mellan drivande vita skyar.

XIV.

Över dalen svävar klockklangen i rungande moll denna strålände söndag. Storstvattnet gnistrar i solbranden och från söder sveper en lätt vind över skogarna på båda sidor om sjön.

Ingen människa kunde dock erinra sig att storklockan brummat så mörkt som i dag, trots sommar och sol. Som skärande verop i gråt och kvidan banade sig varje kläppslag över gårdarna, ut över de gröna strandängarna och över åkrarna, där rågen böljade med späda ax i blåsten.

Dödslockor, viskade man emot varandra i stelnat allvar, där man sökte sig fram emot kyrkan, åkande eller gående utefter de rykande vägarna i dag. Denna underliga klang hade förut förnummits. Än i denna dag besatt storklockan en förunderlig kraft. Ty ingen var som den. Genom århundraden hade storklockan varit dalfolkets väckare, den som ringt folket samman att gripa sina vapen och freda sina hem när fiendehorder under brand och plundring närmade sig Edskoga. Av storklockans klang kunde dalfolket nu som deras fäder fordom sluta sig till om en eller annan olycka skulle drabba

dem, eller om något osedvanligt i en när framtid skulle inträffa.

Så hade det alltid varit.

Innan Storstvattnet krävde sitt årliga offer, kunde gammalt folk höra klockan under hälgsmålsringningen brumma dovare än annars. Och före stora farsoter eller andra olyckor av ej alldagligt slag, skulle det ha hänt att den i midnatten rörts, fast ingen människa hållit i repet.

Före den stora koleraepidemien, som för gott och väl en mansålder sedan borttryckte nära en femtedel av dalens befolkning, skulle Jonas Piscator, som den gången var ung, ha hört dessa underliga klämt natt efter natt.

Något osedvanligt lär väl hända, menade de gamla även i dag, något dödsfall, som kan få betydelse för dalen och för folket eller någon olycka.

De talade om detta sinsemellan, angelägna om att de unga, som i dag sökt sig till kyrkan även de, ingenting skulle uppfatta. Ty de unga hånlogo endast åt de gamlas tro. Ingen av dessa kunde höra att storklockan hade annan klang i dag än annars, lika så litet som de kunde eller ville erkänna det berättigade i de gamlas tro på varsel och andra obegripliga ting.

Men gubbarna och gummorna, som levat längst, och som vuxit upp i en annan tid än denna, de hade alltfort sina meningar för sig, fast de nogsamnt aktade sig för att meddela dem åt tvivlare och hädare.

Vad hade nu föranlett folket i Edskoga, både

unga och gamla, att denna söndag i så osedvanligt stort antal samlas vid kyrkan? Varför stod Björn-
idet tomt denna välsignade sommarsöndag och var-
för gnällde ej fioler och drillade ej dragspel på
vägarna som annars alltid var fallet?

En högtidlig begravning skulle äga rum i dag
och envar kände sig så godt som förpliktad till
att bevista densamma.

Ty den döda kände ju alla i dalen — Marga-
reta Dingsrud, den mest livsglada av bygdens unga
kvinnor, hon som för några dagar sedan flutit upp
i Storstvattnet ett stycke utanför Laxforsen.

Måhända varslade storklockan ej död och olycka
i dag, menade en och annan. Den tolkade kanske
endast allas sorg och djupa beklämning över detta
hart när obegripliga som hänt.

Hur vid olyckan tillgått, visste ingen med be-
stämdhet.

En rasande storm, allt för vanlig under för-
sommaren häruppe, hade svept genom dalen. Stor-
tvattnet hade legat där skumpiskat i flera dagar
och nätter; ingen hade vågat sig ut, ty ännu hade
ej sjön krävt sitt årliga offer.

Över himlen hade skyarna jagat varandra, dykt
upp över den disiga horisonten, kommit allt när-
mare och slitits sönder, för att åter samlas; rullat
över vidderna i allt mörkare kolonner, piskade av
vindarna, som i sin våldsamt vält tunens gamla
rönnar nere i dalen och rivit bort tak och skorste-
nar överallt — —

Under en av dessa stormnätter hade folk, som

befunnit sig ute, trott sig höra nödrop från sjön. Men i nästa ögonblick hade allt åter varit tyst.

Inbillning, hade man menat — ingen är väl så oförnuftig att han vågar livet i ett kok som detta.

Ett par dagar senare ryktades emellertid att Dingsrudens dotter försvunnit.

En och annan satte visserligen detta försvinnande i förbindelse med de nödrop, man trott sig höra, men de flesta menade som så att hon säkerligen än fanns i livet.

Margareta hade nu alltid haft sina meningar för sig. Icke utan tvingande nödvändighet hade hon böjt sig för faderns eller någon annans vilja. Det var nära till hands att antaga att hon rymt. Visst var det hedersamt att bli patronessa, bli rik och avundad av många. Men Malte Oveson hade knappast kvinnotycke längre. Och om ett par veckor eller så skulle ju bröllopet firas.

Nej, Margareta fanns säkerligen i livet, menade man allmänt, där man dryftade saken, men om hon någonsin mer visade sig i bygden, var nog ovisst.

Så flöt ett lik upp i sjön!

En kvinna, vars ansikte var sönderslaget och vars kläder hängde i trasor.

Den som hittade liket var ingen annan än Baron.

Allt sedan Margareta försvann hade han gått underligt upphetsad omkring. Detta hade hans kamrater vid bruket ej kunnat undgå att lägga märke till. Han hade ej deltagit i arbetet under dessa

dagar, nekat att uträtta något, vilket dock hänt förut, utan att ledningen vågat företaga sig något.

Men utefter sjöstränderna hade han hållit sig både natt och dag. Gått och spejat och mumlat för sig själv. Stått lyssnande stilla stundom, men åter börjat sin rolösa vandring, vars ändamål ingen kunde fatta.

Tidigt en morgon innan dagskiftet börjat, hade han kommit upp emot bruket, sviktande under en tung börda. Och denna börda befanns vara ett lik. En drunknad kvinna.

Han hade gått långsamt uppför strandslutningen utan att aktgiva på något omkring sig.

Hopvis hade arbetarna strömmat till för att ta den döda i betraktande. Men Baronen hade hållit dem på avstånd.

Han hade fallit på knä i det daggvåta gräset vid sidan av den döda; legat orörlig länge som om han bett. Men äntligen hade han rest sig och vinkat de andra till sig.

Det är Margareta Dingsrud, hade han sagt och hans röst hade varit så dov och klanglös — det är henne jag gått och väntat på, dag och natt under den senaste tiden. Ty hon hade bett mig taga vara på sig, lade han nästan viskande till.

En och annan arbetare blottade stilla sitt huvud; gick närmare och betraktade den döda. Hennes blick var stirrande vidöppen och tycktes vilja påkalla hjälp. En mörk, förtvivlad blick, som ännu efter döden uttryckte förfäran över livets meningslöshet.

Detta talade kyrkallmogen om i dag, när den förolyckade skulle jordas under prakt och ståt, blev det sagt.

Patron Oveson, hennes trolovade, skulle bekosta begravningen och allt folk i Edskoga och i angränsande bygder hade blivit anmodat om att närvara.

På griftgården myllrade det av människor. Ej i mans minne hade så mycket folk samlats omkring Edskoga kyrka som denna söndag. Lite var hade på känn att något osedvanligt skulle ske i samband med denna begravning.

För första gången på många år skulle Jonas Piscator predika. Den som varit till hån, till skam och begabbelse skulle åter som fordom under sin krafts tid stå på stolen i den kyrka, där hans vördade fäder genom århundraden talat milda och straffande ord till en andäktig menighet. Men vad som mest förvånade var dock detta att en mängd arbetare från Laxforsen voro tillstädes vid kyrkan. I flock och följe hade de i god tid infunnit sig. Och i spetsen hade Baronens tåg, klädd som en herremän.

Denne man var allt fortfarande en gåta! Endast så mycket trodde man sig veta att hans namn var Urner — Henrik Urner — och att han skulle nerstamma från en gammal och högt aktad släkt. Hur han råkat på avvägar och varit nödsakad till att söka sin försörjning som simpel arbetare, hade man däremot icke lyckats få reda på. Ett visste man emellertid med bestämdhet: att hans inflytande över kamraterna vid Laxforsen växte dag för dag. Icke

en sak, som angick deras gemensamma bästa, avgjordes utan hans gillande. Till vilken politisk tro denne man bekände sig var man emellertid alltjämt tveksam om. Ja! Socialist var han väl, menade man sinsemellan, omstörtare på ett eller annat sätt. Ty de flesta, som en smula kommit i tillfälle till att blicka in i hans föreställningsvärld, menade som så att han endast med övervinnelse hade gått in på att tala sina kamraters sak när det allt emellanåt gällt att underhandla med ledningen om löner och förmåner. Själv skulle han vid ett par tillfällen ha låtit förstå att all underhandling var av ondo. Det trälände folket skulle ej tigga. Det skulle taga sin rätt och om motstånd därunder gjordes, ej ett ögonblick tveka att med våldsamma medel omintetgöra varje sådant.

Baronen var i dag dystrare än vanligt.

Han stod för sig själv där på griftgården och lät sin inbundna blick glida över sjön och bygden. Och lite var lade märke till att hans händer allt emellanåt knöto sig krampaktigt.

Nu smäller storklockan till och de mindre falla in med sina gälla stämmor. Från torngluggarna går klockklang ut över de sommarstilla bygderna, ut över Storvattnet och skogarna, som långt i norr smälta samman med skyarna i skälvande solrök. Som en mäktig kör sjunga klockorna i mullrande moll under himlens höga tempelvalv, där solfärgade skyar segla för att försvinna i norr, där blåa åsar stänga.

Uppe på kyrkmon, där under den papistiska ti-

den dalens första kapell skulle ha stått, blir likfärden plötsligt synlig. Och de mörka klungorna på griftgården stå i andlös och högtidlig väntan.

Nej ingen hade sett sådan ståt! Detta menade man viskande sinsemellan.

Ridande prestaver, vars hästar voro höljda av svarta schabrak, kommo i spetsen och efter kom likvagnen, dragen av fyra hästar med gungande plymer och fladdrande täcken. Kistan var vit och alldeles höljd av röda rosor. Och på båda sidor om denna bildade vitklädda flickor hedersvakt.

Detta var något enastående — icke ens de gamla patronerna vid Edsforsen hade någonsin jordats under sådan ståt.

Men patronen var ju bottenrik — och att han ville hedra den döda, fann alla både vackert och riktigt.

Vid griftgårdsporten mötte prästerna i full ornat under det klockorna alltjämt ringde — gamle Piscator dödsblek, med det vita håret vajande i vinden; Salomon Brede, mörk och dyster med läpparna fast slutna. Över griftgården bars kistan in i kyrkan, där den anbraktes på en katafalk framför altaret.

Folket strömmade efter de talrika begravningsgästerna in och inom kort var varenda bänk upptagen. Genom de höga korfönstren strömmade solljuset in i gyllene floder och i skälvande knippen, som bredde ut sig över det nötta stengolvet och trängde sig vidare över altarringen mot altaret, där de heliga kärlen gnistrade.

Den törnkrönte Kristus, som hängde på sitt kors över bordet, blev omstrålad av en underbar gloria och hans lidande drag blevo levande.

I fordom tid hade Kristusbildn i Edskoga kyrka varit namnkunnig vida omkring. Otaliga voro de som vallfärdat hit för att hos den söka lindring — men så småningom hade den mist sin underbara kraft och ingen trodde nu längre att denna bild var förmer än någon annan.

Sedan jordfästningen ägt rum och de båda prästerna inför altaret sjungit begravningsmässan, tog Salomon Brede plats vid kistan.

Han lät blicken långsamt glida ut över det mäktiga begravningsföljet — högtidsklädda bönder och deras kvinnor, söner och döttrar, människor, som till huvudsaklig del voro honom fullkomligt främmande. Och närmast honom och kistan stod den dödas far vid sidan av Edsforsens patron.

Vad som både förvånade och pinsamt berörde pastor Brede var detta att Dingsrudn ej visade några som helst tecken till sorg. Med ett bortskämt barns sorglösa belåtenhet betraktade han det smyckade koret, de otaliga kransarna med dess band med gnistrande guldtryck, den tysta, högtidsklädda skaran, som i en halvkrets samlats kring hans dotters kista.

Det var såväl prästen som alla andra uppenbart att Dingsrudn kände sig i hög grad smickrad och stolt. Var han ej den förnämste i dag, den som stod främst vid sidan av sin tilltänkte måg, bygdens mäktigaste man.

Patronen var däremot allvarlig; stel och rak trots sin ålder stod han där och stirrade rakt fram. På hans något insjunkna bröst gnistrade ett par granna ordensstjärnor i solskenet: en svensk stjärna i grönt band, den han genom sin vän landshövdingens förmedling fått mottaga som ett ringa erkännande för sin långa och i alla avseenden samfundsnyttiga verksamhet — och dessliques en utländsk, den han, efter vad hans vänner visste, redeligen köpt och betalt.

Det var dödstyst i kyrkan när Salomon Brede började tala. Han stod hög och ståtlig med sol kring den höga pannan och varje hans ord fyllde kyrkan och ekade under de höga valven. — —

Det var om livet han talade och om döden. Om livet som var jämmer för de många och lust för de få, lust för de starka och hänsynslösa, de som ej ett ögonblick tvekade att trampa ner de svaga, blott detta tjänade deras syften eller beredde dem triumfators glädje. Och han talade om döden som befriaren, den store och barmhärtige tröstaren när livets olyckor genom människornas hårdhet bli den svage övermäktiga. Den som svårast syndat har ofta lättast för att döma — men icke sig själv, utan den, han i sitt övermod tillintetgjort.

Men en skall döma honom i detta livet eller i det tillkommande — Gud, den allsmäktige!

Salomon Brede stod där utmanande, tyckte menigheten, som fyllde kyrkan, och många menade att hans ord gällde Edsforsens patron i främsta rummet.

Men denne förändrade ej en min, hans ansikte

var alltfört orörligt och läpparna hårt sammanprässade.

Vi fråga oss i dag, yttrade prästen åter och hans stämma var mörk och dov, vi fråga oss nu när vi stå här en solig sommardag omkring en ung kvinnas bår varför detta har skett. Varför har ett liv som detta släckts utan ringaste mening? Ty vi finna denna förtidiga död obegriplig och meningslös. Men kanske den allsmäktige haft en särskild avsikt med detta, som han tillstatt. Kanske han ville väcka och förmana eller kanske han ville sätta dolda krafter i rörelse, omskapande krafter, förödande krafter, som med tiden skulle leda människorna tillbaka till honom och in på rätta vägar.

Ty förvisso — jag begagnar detta tillfälle, när bygdens folk efter många år åter så gott som mangrant är samlat i fädernas tempel, till att säga detta — här har syndats gruvliga. Fädernas gudstro, fädernas gärningar, fädernas förnöjsamhet, dess offervillighet, fördragsamhet, rättskänsla — allt som gav dem styrka i livet och förtröstan i döden, detta har varit det nya folket fjärran, bedrägeri har avlöst den omutliga hedern, pänningbegär och sinnliga njutningar av alla slag ha trätt i stället för redlighet och gammaldags gudsfruktan, som under tider av hunger och ofred givit folket häruppe styrka att härda ut och att med hopp bida de ljusa tider, de bett om, och som Gud förvisso skulle sända sitt folk när prövningens och tuktens hårda tid var tillända.

Eder tuktans tid har ej kommit än, men den

skall, den måste komma, såvida ej Gud i sin stora och obegripliga nåd avvänder den från eder. Då skolen I åter söka hit och finna lisa i eder jämmer — —

Prästen tystnade plötsligt och famnade den förvånade och delvis förbittrade menigheten med sin bjudande blick.

Så gick han ett par steg fram i riktning mot patronen.

Men en av eder skall Gud ej tillgiva, säger han hårt med en underlig glans i blicken, en av eder skall han en gång slå med död och förintelse. Ty denne ene, som i synd övergår varje annan syndig människa, kan ej finna nåd för hans ögon. Men ej allenast honom skall Herren Gud slå utan hans avkomlingar skall han förgöra, den säd han efterlämnar sig, denna som är avlad i synd och född med förbannelsen i sitt blod.

Patron Oveson vacklar, står och stirrar på prästen under det att han långsamt bleknar.

Men så rätar han sig trotsigt, vänder sig hastigt och sätter sig å närmaste bänk.

På ett tecken av Jonas Piscator, som under akten suttit i prästgårdens stol, för svag att hålla sig upprätt så länge efter den ansträngande altartjänsten, börjar orgeln brusa och kyrkallmogen stämmer in i psalmen, som spelas.

Salomon Brede sjunger psalmen tillända, men när kistan lyftes från katafalken för att bäras ut och sänkas ner i graven, följer han icke med.

Hela hans kropp darrar och hans tankar irra rolösa som nattliga skuggor.

Nej, nej, detta var ej det tal han ärnat hålla! Men han förebrådde sig intet. Detta han sagt, måste sägas! Först i dag hade han fått folket i tal. Och kanske det säde, han sått, skulle slå rot när folket kommit till ro igen, till besinning.

Utan att aktgiva på något omkring sig går han långsamt in i sakristian.

Kring graven, som var grävd i slutningen mot syd strax i närheten av kyrkan, samlades så småningom begravningsföljet och hela kyrkallmogen.

Sinsemellan viskade alla om detta som hänt.

Oerhört, skandalöst, menade de flesta. Men detta skulle sannerligen bli kunnigt för såväl prost som biskop. Fick ej denne Brede sin lön! Hade han någonsin haft anledning att beklaga sig i så måtto —

Detta menade såväl Dingsruden som de andra storbönderna, där de skredo mot griften emellan ovårdade gravkullar, där ogräset sedan många år ohäjdadt fått frodas, då ju ingen sökte kyrkan och ej heller gjorde sig underrättad om fädernegravarnas tillstånd.

Sedan kistan sänkts ner och mängden av kran-sar och blommor kastats efter i graven, trädde patron Oveson fram.

Han blottade långsamt sitt huvud, rätade på sina ordnar och harklade sig grundligt.

Han ville å egna och familjens vägnar tacka för denna hart när enastående tillslutning, som — —

ägnats — — — och han såväl som den djupt nerböjda familjen ville nu anmoda de närvarande om att alltid i kärleksfullt minne bevara den — som genom en för dem alla ofattlig olycka gått bort — —

Längre kom han inte.

En hög man, vars mörka skägg fläktade i vinden och vars blick gnistrade under sammandragna bryn, hade plötsligt banat sig väg fram genom folkhopen och närmat sig talaren.

Alla stirrade med stigande förvåning.

Baronen — den galne anarkisten — vad ville han här!

Patronen tar ett steg baklänges och han lyfter handen avvärijande framför sig.

Mördarel säger fridstöraren och han kryper samman som om han haft för avsikt att kasta sig över den andre.

Rösten är väsende låg, men dock genomträngande skarp. Ansiktet är likblekt med drivande svett över panna och kinder.

Patronen står ett ögonblick mållös och omgivningen lägger märke till att han undviker den andres blick, som flammar av hat och upphetsning.

Men så rätar han sig stolt.

För bort denne galning — genast, säger han befallande och vinkar.

Men ingen rör sig.

Mördare, upprepar Baronen åter, nu en smula högre — — Vid denna öppna grav anklagar jag dig, du son av djävulen, för att ha mördat denna kvinna. — — Jag känner allt, jag vet att hon frivilligt gick

i döden för att undkomma dig. Din plats är ej här! Besudla ej den jord, som gömmer hennes stoft, med din närvaro!

Han tystnar ett ögonblick och dödsstillhet härskar. I allas blickar läses förfäran.

Den ljumma vinden sveper över griftgården med hälsning från de vilande bygderna, från skogarna och de solglimmande vattnen fjärran och när nu när dödens kyla i fördubblad måtto gör sig kännbar i upprörda sinnen.

Så ser han upp.

Med detta ditt sista dåd är måttet äntligen rågat, säger han långsamt. Du skall falla på dina gärningar. När jordisk rättvisa ej kan fälla, skall Guds — — men dagen och stunden känner ingen.

Baronen vänder sig långsamt, skrider sakta genom hopen, som öppnar sig för honom, och sällar sig till kamraterna igen.

Den dagen predikade Jonas Piscator för första gången på många år åter i Edskoga kyrka.

Och alla som stannat kvar sedan begravningsföljet i en underligt upprörd stämning begivit sig på hemväg, voro efter gudstjänstens slut överens om att mäktigare predikan ej på länge hållits. Ingen kunde fatta att den, som talat så mäktiga, av kraft och ande burna ord, var densamme, som för kort tid sedan var föremål för allas medömkan och för mångas begäbbelse.

När han sedan tillsammans med pastor Brede kom ut ur sakristian för att begiva sig hem, blev han

omringad av gamla bönder och deras kvinnor och många tryckte hans händer under rörelse.

Aldrig har solen strålat över Edskoga som i dag, yttrade den gamle med tårade ögon, och jag tackar Gud som låtit mig leva för att skåda detta. Nu önskar jag mig ej döden längre, ty nu är jag präst igen; väckare och hugsvalare som mina fäder varit och jag vet att innan jag vandrar skall min egen och fädernas bygd överstrålas av Guds värmande och väckande sol.

Han vände sig om, sedan han nickat farväl, och gick hög fast böjd under årens tyngd över griftgården mot den rostiga järngrinden.

Omkring honom sjöng solvinden och över hans huvud fladdrade brokiga fjärilar och kvittrande svalor som ilade åter och fram till sina redan i tornmuren.

XV.

Vid Laxforsens pappersbruk ligger allt arbete nere sedan flera dagar tillbaka.

Om detta och om ingenting annat talade man i bygden. Hundratals arbetare, gifta och ogifta, varav många hörde hemma i Edskoga, hade en dag utan varsel nerlagt arbetet.

Nej, nej, hade de samfällt ropat när förvaltarens tillsammans med mästare och förmän uppmanat

dem att genast utan protester gripa fatt som vanligt — de ville inte, ingen enda ville!

Hade inte det oerhörda hänt, att Baronens på patron Ovesons befallning blivit avskedad och strängeligen tillsagd att redan samma dag lämna Laxforsen.

Baronen, som var och alltid hade varit för- eningsbandet emellan dem alla; han som var klokare än någon och som alltid och vid alla tillfällen talat sina kamraters sak. Och han skulle jagas därför att han vågat, det ingen annan vågat — säga sanningen!

I mörka klungor hade arbetarna samlats utanför kontoret i den tidiga morgonen och deras hållning blev alltmera hotfull.

Ett par dagar efter det Dingsrudsbondens dotter blivit jordad, hade Edsforsens patron i egen person infunnit sig vid bruket.

Här finns en — en arbetare, som är farlig för lugnet och trevnaden, skulle han ha sagt till förvaltaren, ingeniör Brun, i myndig och bjudande ton.

Detta visste arbetarna att berätta, där de samlats för att invänta svar.

Ingeniören, som ej kände arbetarna närmare, hade just ingenting kunnat svara till detta.

Han skall genast jagas — har ni förstått!

Jo, ingeniören förstod nog, men han bad dock att få veta syndarens namn.

Namnet hans känner jag ej, hade patronen svarat, men jag vet att han går under öknamnet: Baron.

En förman blev omedelbart tillkallad.

Om här fanns en man, som kallades Baronen.

Jo — förmannen kunde inte neka till det. Hans namn var annars Urner, Henrik Urner, en underlig man förresten, men flink och påpasslig arbetare.

Patronen hade stått länge och upprepat detta namn — Urner — Urner.

Så hade han frågat, och hans röst hade varit alldeles förändrad, hade förmannen tyckt — varifrån denne Urner väl kunde vara — var han var född, om någon kände något till det.

Nej varifrån Baronen var, kände ingen.

Så hade patronen yttrat något, det ingen av de närvarande kunde fatta meningen med.

Heter han Urner, så är det dubbelt nödvändigt att han genast försvinner; så hade han sagt lågt för sig själv. Inte en dag, inte en timme får han längre uppehålla sig här. Ty han är en farlig man, som kan vålla mig och oss alla de största svårigheter!

Det blev som patronen befallt.

Henrik Urner blev eftersänd och fick besked om att han redan i morgon dag skulle försvinna från Laxforsen.

Han protesterade icke; framställde ej heller några frågor; han nickade endast att han förstått och att han ingenting hade att invända emot detta.

Redan samma dag spred sig nyheten — Baronnen var avskedad, Baronnen skulle lämna dem; den de alla, unga och gamla, lärt sig att se upp till för

hans kunskapers skull och för hans mod, den skulle jagas som man jagar ett farligt djur!

Men det skulle ej ske! Ingen enda ville arbeta en timme längre om han, den förnämste av dem, blev jagad! Här gällde att hålla samman; ingen fick bryta sig ut ur ringen, ty detta gällde allas välfärd.

Dagen därpå kom patronen igen. Kom ridande till Laxforsen på en kråmande rashingst upp genom dalen.

Den fräna lukten från bruket bredde sig ej längre över bygden. De höga skorstenarna utspydde ej ånga och rök som nyss. Maskinerna, som nu under månader bullrat natt och dag, stodo stilla. En underlig ro hade kommit över dalen, något av söndag och högtid. Inga vagnar rullade på vägarna; inga rykande båtar släpade längre timmer över Storstvattnet och ur skogarna ekade ej längre yxhugg och dån när träden föllo. Driften var nerlagd på obestämd tid och Edskoga hade återfått sitt gamla utseende, sedan maskinerna stannat och ugnarna ej längre eldades vid Laxforsen.

Patronen lät hingsten få lösa tyglar; hade ingen brådska; ville ej på något sätt visa att han var angelägen om att arbetet vid bruket snarast togs upp.

Denne farlige man, Baronen kallad, skulle bort! De andra skulle få svälta några dagar, ja varför inte några veckor. Han, patron Oveson till Edsfor- sen, skulle sannerligen inte komma att giva efter för dessa styvsinta kanaljer. Patronen nickade framför sig och ett leende gled över hans sträva drag.

Detta — detta kom förresten lägligt! Arbetet hade ju forcerats under den senaste tiden; väldiga lager funnos, som icke på en tid kunde avsättas. — En månads vila, eller varför inte ett par, skulle hjälpa —

Patronen låter den skarpa blicken bakom hornbågade glasögon famna bygden och skogarna, som böljade emot synranden.

Ja, Edskoga hade ett annat utseende den gången han först kom hit. Då lågo gamla gårdar med tak av torv eller kluvet virke under den svarta skogen; urgamla ättegårdar, som gått i arv under otaliga släktled från far till son. Och så stilla som här var den gången. Endast under julen gnällde de hemgjorda fiolerna i gårdarnas storstugor och dansen gick het och vild vid flämtande talgljus nätterna i ända. Fattigdomen var rotad i dalen då, och människorna gingo här tungsinta och böjda under de gråa arbetsdagarnas tunga bördor. Men så kom han! Till en början möttes han av misstro, ja av fiendskap nästan, men han blev dock den som i kraft av sitt snille omskapade bygden. Han, Edsforsens unge patron, blev den som bröt ner de sekelgamla murarna omkring dalen och dalens gårdar och som styrde om att den nya tiden som ett förfriskande vatten strömmade in över den undan-gömda bygden, som under århundraden levat sitt tunga, grubblande skuggliv. Men huru många tackade honom? Knappast en enda! Tvärtemot. När en och annan blivit utfattig på grund av slöseri eller lättsinne i handel och vandel — så fick han, patron

Oveson, skulden. Han hade ödelagt dalen och dess fordom självsäkra bönder, hette det då, i sin själviska hänsynslöshet. Patronen skrattade kort och gav hästen ett hack av sporren.

Hänsynslöshet! Som om hänsynslöshet skulle vara av ondo och till fördärv. Hm! Vad hade byggt upp världsvälden, tog han sig friheten fråga, om ej hänsynslöshet — vad var livets och utvecklingens bärande och drivande kraft om ej hänsynslöshet. Patronen skrattade igen. Nej, den som ej ville fatta hänsynslöshetens världsomdanande betydelse, den borde gå i kloster. Ty på hänsynslöshet skulle framtiden grundas, på maktens rätt, på den starkes rätt att trampa ner den svage, på det att kulturen ej skulle gå under på grund av medlidande och humanitär ynkedom.

När patronen når fram till Laxforsen mötes han av idel mörka och fientliga blickar av de otaliga arbetare, som fylla planen framför kontoret. Ingen enda hälsar och samtalet avstannar när han rider fram emot kontorstrappan. Han mönstrar hopen utmanande.

Här var han den starke, för vilken dessa uppstudsiga kanaljer skulle få böja sig, djupt, djupt, ända i stoftet.

Men tiden var ej mogen ännu. Först skulle de få tid att svälta med kvinnor och yngel! Svälta i veckor och månader — tills de krypande som hundar underkastade sig den starkes stränga och nådiga vilja.

Patronen hade knappast försvunnit förrän högljudda hurra-rop höjas ute på bruksplanen ---

Leve Baronen! blev det ropat, och ned med alla, som stå rätten emot!

Den man väntat på hade kommit, ej arbetsklädd längre och ej böjd som under arbetet, ej heller gammal och sliten utan rak och ungdomlig och med ett leende på läpparna.

Han blir genast omringad och alla ville komma åt att trycka hans händer.

Varför denne man hade vunnit ett sådant inflytande över dem och deras beslut, kunde väl ingen arbetare med ord förklara. Instinktivt slog de krets omkring honom, därför att de trodde på honom. Och honom ville de följa; till hans ord och befallningar ville de lystra, utan att fråga sig varför. Ty han hade lovat att snarast föra dem till kamp och seger! Vad kampen gällde och vad segern innebar hade de endast ett mycket oklart begrepp om. Men kampen måste kämpas och segern vinnas på det att det arbetande folket måtte få fördubblat inflytande! Ja så småningom, eller varför inte med ens genom en eller annan kraftåtgärd, tillvälla sig all makt, bli de enda, som betydde något, sedan de gått obeaktade och kuvade i alla tider med det pinade djurets hat i blodet, drömmande dunkla drömmar, färgade av blod och brand.

Inne på kontoret går patron Oveson fram och tillbaka på golvet med händerna på ryggen och med nerböjt huvud.

Går länge så och lyssnar till sorlet därute och till de rungande hurra-ropen.

Ja, ja, nickade han utan att dock yttra något; detta var något nytt, något, som han aldrig ens ett ögonblick hade tänkt sig — —

Arbetare, som ville regera, försvaga hans inflytande, som genom enig sammanhållning ville förödmjuka honom!

Något nytt och oerhört —!

Väl en följd av den nya tiden — ett nyupptäckt drag i dess skiftande ansikte.

Men detta drag måste försvinna, utplånas utan skonsamhet om herrarna skulle få ostört regera nu och framdeles.

Så stannar han plötsligt och ser upp.

Är ingenjören här? frågar han kort.

Jo, ingenjören var där.

Ha dessa kanaljer därute något att fordra?

Innestående avlöning, menar herr patronen?

Den andre nickar.

Några dagars avlöning, om jag ej missminner mig.

Dessa pänningar må icke utbetalas!

Nej, ingenjören förstod.

De ha brutit sin överenskommelse — jag har rätt att fordra ersättning.

Ingenjören hade fortfarande ingenting att invända; han nickar endast stilla att han förstått och att han skulle rätta sig efter sin husbondes befallning.

Patronen börjar åter att vandra fram och till-

baka på golvet. Men plötsligt stannar han och ser upp igen.

Är Erik Björn tillstädes?

Jo, Erik Björn var tillstädes. Han hade redan tidigt i dag fått befallning om att infinna sig vid bruket. Kom nu digera och pustande med korta, nervösa steg ur ett angränsande rum.

Hör, Erik Björn, säger patronen hårt — har du haft för vana att lämna mina arbetare kredit?

Jo, jo, delvis, stammar den tillfrågade — på patronens befallning.

Från och med i dag är det slut med detta — har du förstått!

Jo, den andre förstod.

Ingen enda av dessa lättjefulla kanaljer får utan att genast erlägga betalning hämta det ringaste från Björnidet eller dess filialer.

Erik Björn böjer undergivet på huvudet.

De ska svältas till lydnad, de och deras kvinnor och barn!

Patronen går ännu några slag fram och tillbaka på golvet.

Stannar igen.

Redan i denna dag skall du ge mig under rättelse om hur mycket envar är skyldig — noggrann och detaljerad uppgift, som kan läggas till grund för laglig utmätning, om och när jag anser detta vara av behovet påkallat!

Jo, patronens lydige tjänare Erik Björn nickar att han förstått.

Du kan gå, Erik Björn, patronen vinkar avfärdande med handen — men ingenjören stannar!

När patronen är ensam med sin förvaltare tänder han en cigarr, bjuder ingenjören en annan och slår sig sedan ner vid en av de höga pulpeterna.

Sitter länge och ser ut över Storstvattnet och bygden på motsatta sidan, som ligger begjuten av morgonsolen. Men blicken glider högre och allt längre bort och når skogen, som ännu står kvar, och de kala vidderna, där icke en buske, knappast en telning kan upptäckas.

Ja, om ett år eller par skulle skogen, all skog, som intill denna dag skonats, vara fälld, transporterad hit, vara förädlad. — — Men bruket skulle detta oaktat i obegränsad tid stå här vid den kokande forsen med flammande ugnar, sjudande jättekittlar, slamrande maskiner och rykande skorstenar, ty patron Oveson kände sig ung ännu, kunde än i många år med kraftig hand leda driften och han skulle nog veta att skaffa nödig skog. I Gränsbygden fanns milsvida skogar än i denna dag; bönderna däruppe hade ej velat sälja än, avvisat varje anbud. Men med list eller bäst kanske genom att förespegla dem andel i vinsten skulle de nödgas att sälja. De ofantliga skogsvidderna däruppe skulle falla honom till och hans rikedom, hans anseende, hans makt skulle fördubblas år ifrån år. Bruket skulle ej så länge han höll tyglarna, så länge han levde och var dess allsmäktige ägare, falla samman i ruiner som så månget annat. Ty han hade lyckan med sig mer än någon annan och den som vetat att kuva och un-

derlägg sig en hel gammal bygd som denna, den skulle veta att allt framgent visa sin makt över människorna.

Hör ingenjör Brun! — Patronen ser äntligen upp. — Är denne nihilist, denne Baron — hml — avlägsnad nu?

Ingenjören skakar på huvudet.

Nej tyvärr —

Patronen springer upp.

Jag skall veta att tvinga honom! Denne man får ej stanna, hans inflytande är för stort, han kan, när han önskar det, rent hypnotisera sina kamrater. Det bor en stark själ i denne farlige man och arbetsron kommer aldrig att upprättas så länge han finnes kvar!

Gubben sjunker samman igen på stolen och sitter fundersam länge.

Nej, han måste avlägsnas, säger han äntligen hetsigt. — — Jag befäller er, ingenjör Brun, lägger han långsamt till och betraktar denne skarpt, befäller er att underrätta alla bönder i dalen, ja i hela Edskoga om detta: ingen vågar, såvida han ej vill göra sig till ovän med mig, att hysa denne man eller att låta honom få köpa det ringaste till livets nödortf.

Men jag går ännu längre: ingen vågar från och med i dag att förse någon av dessa skränare och upprorsmän här vid bruket med livsmedel — Laxforsen är från och med i dag i detta fall isolerad från den övriga bygden.

Genom svält får en fältherre en fästning säk-

rast att kapitulera; genom svält skall jag tvinga dessa strejkande kanaljer att böja sig för mig och mina befallningar.

Jo, ingenjören hade åter förstått och han hade ingenting att invända.

Men när gubben åter stigit till häst och försvunnit i ett moln av damm nere i vägsvängen, gick han länge allvarsam och nerslagen fram och tillbaka i sitt rum.

Hela tiden tänkte han på patronens befallning och på dennes uppenbara rädsla för Baron.

Något måste ligga gömt under detta, mumlade han gång efter annan, någon hemlighet. Ty aldrig har det väl hänt att denne styve gubbe under en påtagen barskhet visat tecken till en sådan rädsla som i dag. Det är inte för arbetsrons skull utan av fruktan för denne man rent personligen, som alla dessa åtgärder skola vidtagas.

Men som den lydige tjänare han var, lät ingenjör Brun redan samma dag alla bönder utmed Storstvattnet veta vad patron Oveson fordrade och befallde. Och ingen enda hade något av vikt att invända emot detta.

Ty en självständig och orädd bonde fanns ej längre i Edskoga.

XVI.

Sommarnatten ligger drömmande och ljus över Storstvattnet och dalen.

En sådan tryckande stillhet härskar överallt. På vägarna sjunga ej fiolerna längre som de ofta gjorde under flydda somrar, då ungdomen kom samman efter dagens arbete; och ute från det blanka vattnet höres ej heller plask av åror och ekande trall.

Bygden hade ändrat utseende; blivit en annan nu; människornas tankar hade blivit tyngre och rygarna hade krokmat, och mera sällan gick dansen numera het och vild som förut på dansbanor och lövade logar.

Ty de unga hade börjat lämna Edskoga. —

Icke en gård fanns numera, som lämnats obeörd. Ungdomen trivdes ej hemma längre, nu när fattigdomen kom smygande och dag efter dag gjorde sig allt starkare påmind. Ingen bonde i dalen kände sig självständig längre; gårdarna voro intecknade oftast till sitt fulla värde och alla unga kunde säga sig att deras framtid bäst blev tryggad genom att de för alltid lämnade den bygd, deras fäder brutit och där de suttit som små hövdingar under sekler i det trygga medvetandet om att ingen skulle våga att blanda sig i deras göranden, blott de ville betala skatt och tionde.

Den breda landsvägen ligger grå och övergiven i midnatten. Ur sjön stiger så småningom en florn lätt dimma, som breder ut sig över de sankt ängarna, där ungboskap ligger makligt utsträckt; höjer sig upp emot de vilande gårdarna och fyller till sist hela dalen med sin gråa kyla.

I de blommande klövervallarna spinner nattskär-

ran — knarr-knarr-knarr-knarr — medan det entoniga och sövande suset från Edsforsen i söder blandas med det kokande bullret från Laxforsen i norr.

Plötsligt slites tystnaden sönder av tunga steg. En man kommer vägen fram ifrån söder, går med lutat huvud och stirrar under det han stöder sig tungt mot en påk av knotig en.

Och hela tiden talar han sakta, halvt viskande, halvt mumlande för sig själv. Gång efter annan stannar denne nattlige vandrare, står uppmärksamt lyssnande och stryker i djupa tankar sitt mörka skägg. Men sätter så påken ånyo hårt i vägen och skrider långsamt vidare.

Nej, nej — det måste handlas nu, mumlar han och nickar bekräftande framför sig — att uppskjuta avgörandet är brottsligt. Ty det som skall komma, det kommer lika så naturnödvändigt som att en ny morgon skall gry efter denna dimmiga natt. Icke jag är straffaren; ingen människa kan förmå detta; kan släppa lös de bundna krafterna till ödeläggelse och befrielse, utan de gudomliga makter, som leda oss, som gå före oss om dagen i en eldstod, om natten i en molnstod; dessa som visa vägen genom de brännande öknarna till det land Förnuftets gud har lovat sitt arbetande folk.

Timme efter timme har Henrik Urner vandrat omkring i skogen; på djurstigar under skyddande snår, dit ej människor kommo, hade han smugit sig fram alltsedan kvällningen.

Ännu bodde han kvar vid Laxforsen, ty självmant hade han ej velat flytta och med makt kunde

han ej avlägsnas, då arbetarna, hans kamrater, alla som en förbannat sig på att de i så fall skulle låta blod flyta.

Vid Laxforsen var nu nöden fruktansvärd, och ur allas blickar lyste ett djuriskt hat emot den, som ensam var orsak till arbetsfolkets förtvivalade ställning. Vad dessa otaliga familjer, som ännu bodde kvar i brukets kaserner levde av, uppehöll liv med, var för alla utomstående en gåta. Pänningar att köpa för ägde säkert icke en enda. Och kredit gavs icke. Enda förklaringen var kanske denna att mödrar och barn allt emellanåt i flock och följe drogo bettlande genom bygderna; magra, dödsbleka med utsläckta ögon — — levande lik som med skälvande lemmar och tiggande blick bad om en bit bröd.

Hur länge driften kommer att ligga nere?

Ingen enda kunde svara på detta.

Patron Oveson var obeveklig och arbetarna voro obevekliga!

Ännu höllo de obrottsligen samman, ville hålla samman, skulle hålla samman — om de själva och deras närmaste så skulle vara nödsakade till att söka sig bort härifrån för att rädda livet.

Men innan detta skedde skulle blod flyta! Detta hade de kommit överens om.

Bönderna i dalen kunde ej fatta de svältande arbetarnas tankegång.

Galningar, kunde de mumla och skaka på huvudet — att neka arbeta av en sådan orsak —

Nej, de ville inte hjälpa — och vågade ej hel-

ler! Egensinne skall krossas, menade de när de någon enstaka gång kommo samman i Björnidet.

Nej, handlade arbetarna rätt och i överensstämmelse med sina egna intressen, skulle de snarligen låta denne styvsinte man, Baronen, förstå, att nu hade han vållat olycka nog, och att han ofördröjligen skulle försvinna ur deras åsyn. Visst och sant var ju det att patron Oveson ej längre, efter vad de erfarit, var villig till att låta de mera hallstarriga återgå till arbetet om de också ödmjukade sig och bådo om tillgift. Han hade låtit förstå att nytt folk skulle anlända snarast och att flertalet av de strejkande med kronobetjäningens hjälp skulle avlägsnas från Laxforsen.

Men han ville nog visa barmhärtighet, låta nåd gå före rätt.

Detta menade bönderna, där de sutto bänkade omkring marmorborden i Björnidets krogسال; och ingen av dem vågade tala nedsättande om den som sedan flera år helt och hållet hade dem i sitt våld. Ty gästgivaren var som oftast närvarande och han skulle nog ej dröja med att underrätta sin husbonde om vad som yttrats.

På tillståndet vid bruket, där arbetet nu under en månads tid legat nere, tänkte Baronen åter och åter. Men han sysselsatte sig även med sig själv, där han hopsjunken gled fram på den öde vägen i den dimmiga högsommarnatten.

Hela hans långa, växlingsrika liv, från den dag, han som barn med tårade ögon satt vid moderns dödsbädd och intill denna stund, låg framför ho-

nom som en bred väg, där dagrar och skuggor väx-
lade i irrande mångfald.

Varendaste natt när han legat vaken, varen-
daste natt under många år, i hemlandet och därute,
i världen, dit han dragit som ung för att glömma,
hade han sett sin mor ligga i sin torftiga bädd
med svettpärlor på panna och kinder.

Och han hade genom nattens tystnad hört hen-
nes ord tränga emot sig som en fjärran viskning.

Den gången som barn kunde han ej fatta vid-
den av hennes olycka. Han satt endast och grubb-
lade över varför hans mor, som hade så milda
ögon och vars vita hand kunde stryka honom så
smekande lätt över håret när han lutade sitt huvud
emot hennes flämtande bröst, varför hon skulle dö
så ensam, så fattig, så övergiven av alla människor
och varför livet för henne gestaltat sig så tungt
och svårt.

Varför hade ej den gode guden, den hon så
ofta talade om och på vars kärlek och barmhär-
tighet hon så bergfast trodde, jämnat vägen för
henne, gjort hennes dagar ljusa och fyllt hennes
blick med sol.

Mer än en gång hade han också frågat om detta,
men alltid fått till svar: att Gud ville pröva och
ödmjuka dem som han innerligast älskade för att
göra dem värdiga att vinna hans eviga salighet. —
Nej, icke en förebråelse riktade hon emot den Gud,
hon trodde på, ty hennes vissa hopp och förtröstan
var den att en högre, renare, mera fullkommen

lycka än all jordisk, skulle komma henne till del på andra sidan om döden.

Alltid var den döendes stämma så mjuk och mild. Och när hon talade om den man, som hon älskat, denne, som blev dödad, innan hon ännu hade rätt att bära hans namn, kunde hennes blick bli förklarad, och hon kunde le betagen som om hon sett honom framför sig.

Men aldrig ville hon yppa för sin son, fast han ofta frågade härom, vem denne man var som gjort henne ensam i världen och berövat hennes barn en far.

Nej, min son, brukade hon svara — Gud skall vedergälla allt det onda, som begåtts, ty hans allena är hämnaden, icke vår. Och lova mig högtidligt innan jag dör att du aldrig skall forska efter hans namn. Och jag beklagar på det livligaste att jag i ett tungt ögonblick yppat något om detta, som förörökat mina dagar och slutligen brutit ner mig alldeles.

Men över honom, sonen, hade ovissheten om det som skett vilat som ett tungt öde.

Hans liv hade förbittrats. Han hade gått tungsint och grubblande, och i varje människa, som visat prov på hänsynslöshet, hade han sett sin faders baneman.

Men till sist hade han dock rätat sig med en kraftansträngning. Hans muskler hade fjädrat sig och hans pulsar hade dunkat och blodet hade brunnit som eld.

Han fick ej gå under i dådlöst grubbel — han måste handla, han måste hämnas!

Han skulle aldrig tveka att slå; skulle hata för tusen, drömma för tusen; offra sig om så var nödigt för de små och värnlösa i samfundet.

Så hade han kommit utrikes. Uppehållit sig i Polen och Ryssland under flera år.

Och därute hade han gjort bekantskap med en del unga människor, män och kvinnor; underligt folk, som drömde blodiga drömmar och som med tiden lärde honom att fatta hatets uppbyggande och förnyande kraft.

Ty dessa kunde hata! Och med vilken oförskräckthet gingo de ej till verket när det gällde. Med glädje offrade de livet. Och den som blev anförtrodd ett livsfarligt uppdrag, den blev avundad av dem, som ej ansetts värdiga eller lämpliga att utföra detsamma. Ty att sluta i galgen innebar intet fruktansvärt för dessa.

Detta gick Baronerna och tänkte på i natten, ensam och med lutande huvud.

Han gick allt framgent långsamt som om tiden ej hade något värde för honom.

Där låg nu Laxforsens bruk. De höga skorstenarna skymtade genom dimman och de ojämna takens konturer stod som mörka sotstreck emot sluttningarna där bakom.

Så stilla här var, så dödens stilla.

Den ensamme vandraren ryckte till.

Just dödens tunga vila bredde sig kring bruket och dess byggnader, men icke omkring detta allenast, utan över dalen, över hela bygden, över skogarna — dessa som ej längre med skäl kunde näm-

nas skogar, utan nakna fall, kala vidder, varifrån förödande stormar under kommande långa vintrar skulle slungas ner över bygderna på båda sidor om Storstvattnet. — —

Och dessa förblindade bönder, dessa vansläktade avkomlingar av stolta och självständiga fäder, de skulle allt framgent böja sig utan protest, skulle utan att rodna av blygsel låta plundra sig in på bara kroppen.

Men nu kunde det få vara nog! Ett nytt folk, ett folk som vaknat eller åtminstone kunde väckas och göras kampfärdigt när som helst hade kommit hitupp. Ett namnlöst folk, utan förtid, människor, som inte kunde yvas över fädernas bedrifter, över fädernas stolthet och självständighet — söner av tigande, misshandlade trälar. Och genom detta folk och genom dess sammanhållning skulle befrielsen komma. Ty dessa kunde, vågade när så var behövt knyta sina händer och slå — därför att de ingenting hade att mista, men allt att vinna av en kamp på liv och död.

Och denna kamp skulle börja nu — i dag, i morgon, vilken timme som helst.

Nu var nöden här så stor att ett dröjsmål var oförsvarligt. Nu skulle den som kunde elda, leda, befalla ropa sitt rungande: till storms! Och ingen skulle tveka — ingen enda!

I öst började skyarna glöda och dimman skingrade sig så småningom. Snart skulle solen höja sig över åsarna och dess strålar skulle gnistra i gårdarnas rutor. Människorna skulle vakna till en

ny dag, en glädjens dag, en arbetets eller den svindande svältens.

Baronen stannade plötsligt. Där låg Dingsrud, han nickade framför sig och blev stående och stirra emot den stora gården ute på näset, som delvis ännu var gömd i dimma.

Och där hade hon bott, Margareta. Hon som i begreppsförvirring offrade sig, därför att hon trodde detta skulle gagna hennes fars sak, då hon ej kunde hängiva sig åt en förhatlig. Offrade sig för gårdens skull, för släktens och för traditionens.

Den ensamme mannen sjönk ner i det daggiga gräset vid sidan av vägen.

Hade han älskat denna kvinna? Ofta hade han i ensamheten frågat sig detta, men alltid hade han svarat sig: nej. Men han älskade hennes minne. Ty hon hade som ingen annan häruppe förstått honom, eller åtminstone försökt att förstå, lidit tillsammans med honom, varit öppen och nästan sjukligt mottaglig för hans tankar.

En underlig kvinna, så olik alla andra han träffat häruppe. En revolutionskvinna, som under andra förhållanden med glädje skulle ha offrat sig, ej för släkten utan för mänskligheten, ej för ett stycke stenbunden jord utan för idéer, som en gång verkliggjorda skulle kullkasta och omdana det samfund, som fotats på pänningmakt och orättfärdighet.

Så flammande i anden och ändå så bunden och så förvirrad i sina begrepp.

Baronen skakade på huvudet åter och åter som

om han omöjligan kunde lösa denna människosjälsgåta.

Och till honom, en främling, hade hon, fast i dunkla ordalag, anförtrott sig — delgivit honom sina planer, antytt varför hon ville dö. Vem kunde loda djupet i en så underligt sammansatt själ!

Baronen sitter länge så under det dagen så småningom ljusnar och solen stiger över flammande skyar.

Nej, han hade ej älskat denna kvinna, lika så litet som han älskat någon annan, som kommit i hans väg.

Ty han fick ej älska en enda — han, som skulle och måste älska alla, som stapplade fram utefter livets törniga allfarsväg, tyngda av fattigdomens och av den dova förbannelsens börda.

Men hans kärlek fick ej stelna i ofruktbar medömkan utan mynna ut i hat! Icke mot någon viss, utan mot alla, som tryckte ner den svage i dyn. Hans uppgift var, och hade varit alltsedan han vaknat, att hata och att leda människomassorna i kampen emot de rikes tyranni.

Baronen reste sig långsamt, sträckte på sig och stirrade länge mot soluppgången.

Åskammarna i öst glänste så underbart, tyckte han, och de djupa skuggorna nyss kröpo samman under fallen som skrämnda djur, tunnades och försvunno när solen i praktfullt välde rullade emellan kopparröda skyar som ett glödande järnklot.

Soldagen, mumlade den ensamme, befrielsens dag, som jag både fröjdats åt och fruktat. Nu är

väntans tid till ända och i dag skall det ske, som måste ske — därför att Gud vill det, han som hjälper när nöden är som störst och som lät himlens eld rägnas ner över Sodom och Gomorrha för dess orättfärdighets och dess blodiga onskas skull!

XVII.

Jo, pastor Brede måste åter göra sig under rättad om förhållandena däruppe vid Laxforsen.

Han måste åter söka hjälpa nu som så ofta förut. Ty nöden blev allt mera fruktansvärd dag för dag. Visst och sant var ju det, att ingen enda av dem däruppe sökt kyrkan eller erinrat sig honom och hans gärning förrän nöden blev outhärdlig; men detta fick ingenting betyda.

Först nu under den senaste tiden hade de påmint sig att socknen hade en präst, en man, som enligt deras förmening var pliktig till att hjälpa, insamla gåvor och dela ut; ja av egna medel understödja dem, som ingenting hade att leva av längre.

Och allt detta hade Salomon Brede gjort.

Dag efter dag hade han gått från gård till gård, ofta hånad och utskrattad, talande det svältande folkets sak. Ty detta var hans plikt.

Här måste hjälpas, hade han åter och åter sagt. Ingen som ej med egna ögon sett det, kan göra sig en föreställning om nöden vid Laxforsen.

Nakna väggar och tomma sängar; allt som funnits har bortbyttts för mat, och nu finnes ingenting längre.

Men bönderna i Edskoga och deras kvinnor varken ville eller vågade hjälpa. Dessa för dem främmande arbetare vid bruket, som kommit på den förryckta idén att ej vilja arbeta, intresserade dem inte. De hade nog av sig själva och sitt. Ty tiden blev svårare, dagarna ondare, ju längre det led.

Detta sade de den bettlande prästen — och när han inte utan vidare lät sig avfärda med detta, läto de honom tydligt förstå, att den tid var för längesedan förbi när prästerna hade något att betyda och hade rätt att blanda sig i andras angelägenheter.

Pastorn skulle sköta sin tjänst, så länge de ville ge honom lön, menade de ofta, och att gå tiggande från gård till gård behövde han ju knappast, så länge de ville underhålla honom på annat sätt. Visst hade det hänt att präster gått som andra vrak från bygd till bygd; de hade känt och kunde namngiva mer än en av dessa; försupna stackare, som man både föraktat och ömkat — men alltid hade det varit sådana, som avsatts från ämbetet, ej sådana som Brede, som ännu ej kommit så långt.

Den unge prästen lade märke till nu när han närmade sig bruket, att oron där i dag var större än vanligt.

Bruksplanen myllrade av människor. Arbetsklädda män med borstskäggiga ansikten och obarmhärtiga ögon stodo i klungor under lågmält sam-

tal, och på trapporna sutto kvinnorna med utmärglade småbarn i knä utan att låta tungorna löpa som annars.

Grupperna upplöstes och nya bildades oupphörligt.

En febermättad oro låg i luften. En och annan gång hördes en högröstad hotelse eller en het förbannelse skära som ett piskrapp genom det dova mumlet.

Pastor Brede närmade sig tveksamt.

Dessa människor kände han inte; hade aldrig sett sådana ansikten förr och ej heller sådana ögon. Nej, här var han knappast välkommen. Hade överhuvudtaget aldrig varit välkommen av arbetarna vid Laxforsen. Ingen enda av dem hade tackat honom; ingen yttrat ett ord av erkännande för det arbete han gjort. Men mer än en kvinna, som fått motaga en gåva, hade med tårade ögon tryckt hans händer och med skälvande läppar bett Gud välsigna den, som ömmade för de fattigaste bland alla fattiga.

Vad vill ni? En ung man med stripigt hår under en rämnad halmhatt går hotande emot prästen.

Förvissa mig om tillståndet, svarar denne och möter utan fruktan den andres blick, som flammar av fanatisk upphetsning.

Tillståndet här! Mannens ton blir i hast hånande och han går ännu ett steg närmare med det klotrunda huvudet nerdraget mellan axlarna — vad angår det er!

Ett par äldre män, som prästen personligen kände, kommo till.

Du skall vara hövlig mot pastorn, sa den ene, vänd mot den upphetsade arbetaren.

Hövlig — hövlig, fräste denne, vet hut! — Hövlig mot en präst — en svartrock — en som håller med de stora — som aldrig svält. —

Som aldrig svält, ekade prästen mekaniskt. Jo jag har svält om någon har det. Dagar, månader, år har jag svält. Så värst länge sedan är det inte att jag under en lång tid låg sjuk på grund av bristande näring. Men jag arbetade detta oaktag dagar och nätter för att komma fram, bli präst, bli svartrock, som ni säger, därför att den Gud, ni ej tror på, ville det och utsett mig till sitt ringa redskap.

Den unge arbetaren står förvånad och en smula slagen.

Så vänder han sig med en axelryckning och ett glåpord.

Men länge dröjer det inte förrän andra komma i hans ställe. Unga arbetare med utmanande hållning, som samlas omkring prästen och fråga vad han vill, vad han önskar, om han kommit hit som patronens sändebud eller som dessa förbannade bönders vän.

I så fall skulle de be honom att omedelbart förfoga sig bort, medan här ännu var lugnt — —:

Salomon Brede stod där ensam. De arbetare, som nysstagit hans parti, hade stilla listat sig bort och försvunnit i mängden.

Allt mera hotande blev arbetarnas språk och allt starkare trängde de sig på.

En och annan fattade tag i prästen eller knuffade honom omilt hit och dit. Här behövdes vare sig präster eller underhandlare eller spioner! — Och fanen i hälvete skulle ta den som vågade blanda sig i arbetarnas angelägenheter. Här voro de herrar och frågade varken efter präster eller patroner eller blodsugande bönder. Och den som trodde och menade annat, den skulle döden dö! Ty i dag skulle det visa sig vem som var den starkaste. I dag — i dag!

Knutna nävar sträcktes mot Brede, som stod där obeslutsam om vad han skulle företaga sig mellan dessa i sitt hat förblindade människor, som av instinkt kände sig manade till att angripa den, som stod utanför deras krets och som enligt deras mening knappast kunde ha något gemensamt med dem.

Inom få ögonblick hade det ryktats att pastor Brede var där.

Spion, blev det viskat man och man emellan — varför skulle han annars komma just i dag!

Slå ner prästen! blev det plötsligt ropat — ner med prästerna, folkets fiender, de rikes vänner, alla utsugares försvarare —! Och detta enstaka rop blev gentaget åter och åter tills luften fylldes av ett förbittrat sorl, som fortplantade sig allt längre och längre och trängde sig upp och ner genom den soiskimrande dalen, som låg där fredlig med betande boskap på de sankta strandängarna och med grupper av skördefolk på åkrarna.

Men i ett enda slag blir det tyst.

En högtrest man hade blivit synlig på kontorets stentrappa. En högtidsklädd man, vars ögon lyste befallande under rynkade bryn och vars långa profetskägga vajade i vinden.

Stilla, säger Baronerna och vinkar, jag förbjuder varje huvudlös gärning.

Han tiger åter och låter blicken sväva ut över den tigande människomassan, mönstrande och granskande.

När jag ger lov, då skall det handlas! Inte skränas!

Arbetarna, nyss så upprörda, sjunka samman. Deras ryggar krökas, ögonen bli mattare och alla vända de sig mot den, som de korat till sin ledare, utan tanke på annat än att hörsamma hans befallningar.

Baronerna kommer emot prästen med utsträckt hand.

Ni kommer ej till oss i ont uppsåt, pastor Brede.

Nej, det gjorde prästen nu inte. Han griper den andres hand och trycker den mellan båda sina.

Men i dag är eder närvaro dock opåkallad. Baronerna talar långsamt med tonvikt på varje ord.

Ni förstår oss väl knappast, pastor Brede, och skall kanske aldrig förstå oss.

Men ni har elden! Jag har hört er tala. Om ni stege ner till folket, ginge ut bland folket som män och kvinnor jag kommit samman med gjort, entusiastiske förkunnare som ni, hatare och guds-

benådade drömmare som ni, då skulle ni bli förstådd, älskad och lydd, men icke nu!

Till detta kunde pastor Brede ingenting svara.

Gå ut bland folket, tänkte han, hade inte han gått ut bland folket, så hade väl ingen gjort det. Ingen ville väl folkets väl som han, ingen hade väl drömt sådana drömmar om ett stolt och självständigt folk, som skulle älska jorden och jordens gärning, så som fäderna gjort — och som aldrig ville träla under någon.

Runt omkring de båda männen, som både i klädedräkt och utseende så avsevärt skilde sig från mängden, flockade sig lyssnande blusmän, som ej längre med förbittring betraktade den, de nyss varit på väg att stena.

Osammansatta själar, nickade prästen; människor, som kunna ledas med en vink av den, de tro på och se upp till, men som bli värnlösa som barn på vilse vägar om de överlämnas åt sig själva.

Så ser han upp och hans blick fångar Barons.

Ni har ett stort ansvar, säger han.

Alla ha vi ansvar, pastor Brede.

Men edert är större än mångens, säger prästen livligt, ty ni kan befalla — och bli lydd, något som är sällsynt numera. — —Vore ni blott genomträngd av en hängiven gudstro skulle ni med tiden utträtta storverk, lägger han lägre och långsamare till.

Gudstro, Baronen lägger sin arbets hårda hand på prästens skuldra, tungt och fast som om han

ville trycka ner honom mot marken — — gudstro! Vad känner ni till min gudstro —? Och vad vet ni om det jag hitintills utträttat och skall utträtta, just i kraft av denna min tro. Jag är äldre än ni och har sett mer av världen än ni, mer av dess jämmer, dess orättfärdighet än ni kan göra er en föreställning om. Och var viss om att jag för länge sedan givit upp om min gudstro ej varit så flammande. Den kamp jag kämpat nu under många år har varit Guds kamp och de segrar jag vunnit har varit Guds segrar.

Men jag inser och medgiver att min Gud uppenbarat sin vilja på ett annat sätt än eder. — — Förstår ni detta?

Prästen stod med sänkt huvud länge. Men så såg han upp och skakade på huvudet.

Nej, han förstod inte detta. Och när han betraktade de kringstående, kunde han med visshet säga sig att inte heller de förstodo.

En lätt nordavvind kom svepande längs Stortvattnet och dalen. Och himlen, som nyss välvde sig blank och blå över bygden, från vars vilande gårdar röken steg rakt upp i luften, blev inom få ögonblick alldeles molntäckt. I mörkgråa kolonner stego skyarna upp över storskogen i norr och vältrade sig i jagande flykt mot söder; solen försvann alldeles och över sjön drogo ilar, som plöjde det svarta vattnet som mäktiga fiskstim. Temperaturen sjönk och vinden övergick så småningom till storm.

Dessa hastiga temperaturförändringar hade blivit allt vanligare häruppe under de senaste åren.

Förr hade somrarna varit varmare än nu och förfriskande rägn hade fallit under maj och juni när jorden varit tacksammast för väta. Nu var det annat. Veckor kunde gå utan att en rägnedroppe föll under sommarens varmaste tid och dag efter dag kunde bönderna med stigande ängslan späja mot en skyfri himmel efter rägn. Men i stället för rägn kommo isiga vindar från norr, som piskade den förtorkade äringen mot jorden och jagade upp dammet i kvävande skyar på vägarna.

Men när säden skulle skäras eller bärgas hände det alltsom oftast, så som i dag, att ett ovälkommet rägn kunde falla.

De äldsta i dalen funderade mycket över detta och menade sins emellan som så, att skogen ej längre reglerade vind och rägn som i gamla dagar, då bygden liksom alla andra bygder häruppe emot riksgränsen icke allenast kunde brödföda sig själv utan sälja mängder av spannmål till Norge och de stora bruksbygderna österut.

Men de unga, som inhämtat lärdom vid högre skolor och som alltid talade med vanvördnad om de gamlas meningar, logo öppet och fastslogo som något självfallet att temperaturen aldrig varit anorlunda än nu.

I den sjungande stormen gick en lutande man mot söder under det skummiga vågor fräste mot de mossiga stenarna, som kantade landsvägen, där den buktade sig fram utefter sjöstranden.

Den ena frossbrytningen efter den andra skakade hans kropp. Men han aktade varken på köl-

den eller det susande rägnet. Endast det han erfarit eller trott sig erfarit vid Laxforsen i dag upptog hans tankar.

Ja, ja, Guds, den allsmäktiges, vilja ske — prästen nickade framför sig. Det som skulle ske, det skedde — och han hade varken makt eller rätt att förhindra — —

Ett var visst: något skulle hända, något osedvanligt, som kanske skulle få betydelse för bygden och för dess folk.

Men vad visste han inte och ville ej heller veta det.

Pastor Brede blev alltmera upprörd ju närmare han kom prästgården. Och han tänkte åter och åter på detta som gamle Piscator antytt innan han gick hemifrån i dag.

Här stundar underliga ting, min son, hade gubben sagt där han stod under tunrönnen och lät blicken glida över bygden och sjön. Underliga ting. Ty storklockan har klämtat i natt igen — midnattes min son, något som ej hänt på länge, länge.

Men ingen hörde det utom jag — ingen människa.

Detta hade gubben sagt och hans blick hade blivit dunkel och fjärrskådande som under den tiden när den gamla prästgården var befolkad av fädernas irrande skuggor.

XVIII.

Edsforsens patron gick åter i giftastankar.

I dalen visste man att berätta om alla hans fririer till unga flickor i bygderna omkring Edskoga. Bonddöttrar vrakade han emellertid numera — varför visste man inte, men till bruk och herregårdar kom han ofta åkande, högtidsklädd och med hår och skägg omsorgsfullt färgat i akt och mening att erbjuda en eller annan ungmö sin hand och sina rikedomar.

Nej hade han visst aldrig fått, menade man allmänt, men ej heller obetingat ja! — Ett anbud som detta avvisade man ej utan efter noggrannt övervägande. Ty om ock Edsforsens herre var gammal och ful och desslikes vida beryktad, så var han dock rikare än någon annan i milars omkrets. Och denna omständighet var ej så alldeles oväsentlig i en tid som denna när pänningen var allt.

Någon vecka dröjde det dock innan patronen för andra gången kunde fira förlovningsgille.

Dagen upprann emellertid och den lyckliga hade jämte sina föräldrar ankommit till Edsforsen.

Fästmän var halvt ett barn; en del menade 17, andra 19 år.

Liten och stillsam med ett smalt ansikte, inramat av gult hår.

Fadern, som var ett tjog år yngre än sin blivande måg, hade en gång varit officer, men sedan slagit sig på bruksdrift, blivit förvaltare och slut-

ligen ägare till ett litet järnbruk österut i provinsen.

Samma dag som jäsningen bland Laxforsens arbetare nått sin höjdpunkt, var det förlovningsgille vid Edsforsen och en hel del gäster hade infunnit sig.

Patron Oveson var storligen belåten, där han frackklädd och med ordensstjärnorna på bröstet gick från rum till rum i den stora byggnaden och tog reda på om allt var som det skulle.

Jo, jo, han nickade och myste i det sotfärgade skägget; ingenting fattades; metallkronorna och kandelabrarna av drivet silver lyste som små solar och de gamla dyrbara möblerna av valnöt och mahogni glänste; rummen hade vädrats och de mjuka mattorna luftats och piskats; borden i matsalen stodo dukade med silver och kristall och vinkällaren såväl som visthusbodarna och skafferier voro välförsedda.

Mat och dryck, patronen gned sina händer och sträckte på sig, sådant hade aldrig varit brist på vid Edsforsen! Ingen hade vetat eller förmått att tänka ut sådana kulinariska överraskningar som han när han sett ortens honoratiores på middagar och supéer hos sig. Duktiga husmamseller hade han ju också haft, otaliga förresten under årens lopp — Hm! — Hade fått stanna här, tills han tröttnat på deras sällskap och börjat vämjäs vid deras tårar och tysta förebråelser. Men den som i förtäckta ordalag låtit förstå, att hon räknat med den möjligheten att för all framtid få stanna kvar som husfru och patronessa vid Edsforsen, den hade ome-

delbart fått flytta. Ty i hans planer hade ej ingått att avstå från sin frihet och möjligheter till ombyte.

Malte Oveson gned sig i skägget och nickade. Men nu hade han tröttnat på denna frihet, som han älskat så högt. Nå, tröttnat hade han kanske inte — men nu började han ju åldras. Det var lönlöst att söka förneka detta. Han var ej densamme som förr, nej! Lemmarna stelnade och blodet rann trögare och tanken var ej livlig och skarp som den gång han stod i sin fulla kraft. Inte en dag fick han dröja längre med att på allvar binda en ung kvinna till sig, en som kunde skänka honom sunda barn, som skulle ärva hans rikedomar, och vilken med kärlek skulle vårda honom när han till sist blev liggandel

Patron Oveson blev nästan rörd när han tänkte på detta.

Nå, Elna Berge, med vilken han i dag skulle växla ring, var kanske ej den rätta, men — — Hon var ju ung och tålig och tacksam och säkerligen trofast — han skulle nog så småningom söka anpassa henne efter sina önskningar och behov.

Gubben satte sig åter i rörelse, skred genom de höga rummen med små stela, trippande steg för att efter verkställd inspektion taga emot sina ärade gäster, som nu började anlända.

— — — — —
Middagen var aväten. Och förlovningen högtidligen eklaterad.

Fästmöns mor, en diger matrona, klädd i svart sidenklänning och med massor av oäkta smycken

hade gråtit som sig borde när hon omfamnat sin svärson och kysst sin dotter, som med rädda ögonkast betraktat sin blivande herre. Men nu glittrade ej tårar längre i någons öga.

I glädje och gamman var sällskapet samlat inne i kabinettet, som stötte intill matsalen. Och detta menade alla: att en mera gästfri och mera gladlynt värd hade ingen sett.

Därute rasar ett fruktansvärt oväder.

Rägnet störtar oavbrutet ner ifrån en kolsvart himmel och stormen bullrar med prässande kast över taken och sliter i parkträden, som kvidande böja sig mot jorden.

Fästmän har krupit tätt intill sin mor, som stryker henne lugnande gång efter annan över rygg och armar, och hela tiden följer hon med sin glanslösa blick de skumvita virvlarna därute i forsen, som oavbrutet stiger allt högre och högre minut för minut.

Hon fattade just ingenting av detta. Men hon visste och sade sig det åter och åter att hon var såld till den högstbjudande som en annan trälinna och att hon var kuvad och viljelös och urståndsatt att företaga sig något.

Ja, om en månad eller ett par skulle hon för alltid lämna de sina — lämna de breda bygderna och de lövkransade sjöarna, där hon rott och badat och där gula och vita näckrosor gungade mellan gröna blad i strändernas susande säv. Och hon skulle få lämna vännerna därhemma och sin barn-

doms lekkamrater, med vilka hon hade så många minnen gemensamt.

Patronen har slagit sig ned i en hörnsoffa tillsammans med sin svärfar och framför sig ha de flaskor och glas. De supa och skåla och samtala ivrigt.

Om jag tänker vräka dessa satans bråkmakare — bullrar värden och betraktar sin granne med synbar förvåning. Jo, kära bror kan lita på det!

Han lyfter glaset långsamt och nickar, tömmer det och sväljer. Sätter sedan ner det med en skräll på den blanka skivan.

Nådatiden är för länge sedan tilländalupen nu, skall jag säga kära bror. Inte en får stanna, inte en!

Patronen som druckit mer än någon annan både vid bordet och efteråt, är högljudd och ledsagar varje yttrande med manhaftiga knytnävslag i bordet.

Jag har skaffat mig vräkningsdom på dem allesamman. Om få dagar, kanske i morgon, i övermorgon — jag vet ej säkert — kommer kronobettjäningen — kommer manstark i följe med ett kompani jägare. Ut skall varendaste en!

Patronen dunkar åter i bordet, så att flaskor och glas hoppa.

Här skall skapas arbetsro — och jag skall visa dessa kanaljer vem som har makten, vem som äger bruket, vem som befaller över dalen, över varenda människa häruppe!

Patronen fyller glaset med skälvande hand; skålar och tömmer.

Om blod kommer att flyta — antagligen!

Gubben rycker på axlarna. Dessa galningar ha ju svultit och börja se rött nu; hetsat upp sig — eller låtit hetsa upp sig av en nihilist, en svartskäggig satan, som jag ej förmått avlägsna. En lymmel som i mångas närvaro förolämpat mig och den jag omedelbart avskedade.

Men nu gäller det, snarligen! Alla mått och steg äro vidtagna. Dagen blir blodig, men jag skall segra! Ett kompani jägare, förstår kära bror, ett hundratal karlar med skarp slipade bajonetter på gevären, män som lystra och —

Patronen reste sig utan att avsluta meningen.

Stod och stirrade mot dörren, där en man, som ej hörde till de inbjudna plötsligt och oväntat uppenbarat sig.

De båda: patronen under takkronan, vars flämtande ljuslågor klart belyste hans stela ansikte och mannen vid dörren, där skuggorna lågo täta, betraktade varandra under tystnad några sekunder.

Vad vill du? frågar patronen äntligen och hans röst är hes och låg — vad vill du, Erik Björn?

Gästerna hade alla rest sig i den största förvirring och de stirrade oavvänt på denne främmande man, som stod flämtande och likblek därborta i halvskymningen med sönderrivna händer och blödande ansikte.

Vad vill du!

Patronen går långsamt emot den objudne gästen, som på ett sådant oväntat sätt stört trevnaden; stirrar honom in i ansiktet. Vad menar du!

Äntligen förmår gästgivaren att tala.

Vad jag menar. Att själva djävulen är lös — det menar jag! Rösten är ansträngd, hög och gäll.

Handelsboden är plundrad och gästgivaregården. Som djävlar ha de huserat. Slagit sönder fönster och dörrar. Trängt in i min bostad; ödelagt min egendom — mina tillhörigheter — miss-handlat mig och mitt tjänstefolk. Berusat sig av spritlagren och rövat allt ätbart.

Erik Björn talar hastigt och osammanhängande under det att hans kropp darrar som av rädsla eller stark upphetsning.

Patronen bleknar långsamt och hans röst är osäker när han frågar:

När hände detta?

Nu — nyss, flämtar den tillfrågade — jag flydde — hit — för att varna.

Varna — vad menar du?

Vad jag menar — att dessa berusade galningar inom få ögonblick komma hit. Hit till Edsforsen — det menar jag. Och Gud nåde den som ej dessförinnan satt sig i säkerhet!

Patronen står ett ögonblick med sänkt huvud, under det att hans gäster flocka sig kring honom; i räddhåga och förfäran. Så ser han upp.

Hur vet du detta?

Hur jag vet det. Helt enkelt därför att de sinsemellan talade om detta som om något på förhand överenskommet — något som var planerat i förväg. Och jag säger än en gång. Gud nåde den som ej i tid satt sig i säkerhet!

Gästgivaren hade blivit lugnare, hans röst var ej gäll som nyss utan djup och det kunde förefalla som om han kände sig lättad och fritagen från ett stort ansvar nu när han i tid hunnit varna sin herre för den fara, som hotade honom och hans hus.

Genom dalen och över Storstvatnet drager den isande nordanstormen med ökat raseri nu när skymningen fallit. Det stora huset, ur vars fönster ljuset strömmar ut och faller i gula floder över det härjade gräset, skälver från grundmuren upp till takåsen när de snurrande vindkasten prässa på. Gardinerna fladdra som vindpiskade segel och ljuslågorna släckas den ena efter den andra; endast lamporna brinna som förr med susande vita lågor.

En besinningslös oro har gripit alla.

Endast patronen är lugn.

Fästmän har försvunnit — och ingen har lagt märke till vart hon tagit vägen. Många av kvinnorna gräto och anropade händervidande Gud om hjälp. Männen sprungo högljutt pratande och under många gester fram och tillbaka — från rum till rum, sökte efter vapen. De revo ner jaktgevär från väggarna och gamla rostiga ryttarpistoler, som hängt som dekorationer under årtionden och som knappast kunde spännas. Men alla voro de överens om att de ville, de skulle försvara sig; visa dessa rövare och banditer att de inte hyste den ringaste fruktan om de komme än så manstarka.

Med ens förstummas allt prat och alla böner.

En sten hade plötsligt slungats in genom ett fönster i salongen, som var klart upplyst. Den hade

susat förbi huvudet på patronen och krossat en spegel, som var upphängd över ett bord på långväggen.

Men den mållösa tysnaden varade endast en sekund.

Som sopade bort av stormen, som trängde in genom den krossade rutan, försvunno män såväl som kvinnor in i angränsande rum under högljudda rop, förbannelser och veklagan.

Släck lampor och ljus! vrålar patronen. Han var den ende som bibehållit fattningen.

Men ingen efterkommer hans befallning.

Den ene efter den andre kastar sig handlöst ut genom de i hast öppnade fönstren mot älven, där täta buskar och lummiga ekar kunde ge skydd emot de anstormande och emot det rasande ovädret.

Patronen lade till sin förvåning märke till att han var ensam — att alla dessa, som nyss så högljutt och utmanande talat om försvar, hade flytt — lämnat honom i sticket!

Pultroner, mumlade han — fegt pack; hans blick gnistrade som ett retat rovdjurs, där den for sökande genom rummen.

Björn, ropar han plötsligt — Erik Björn!

Ja, patron! svarar en röst ute i korridoren. — Har stängt porten, patron — — Jag flyr inte — viker intel!

Erik Björn visade sig i dörröppningen med en revolver i handen och närmade sig sin herre.

Genom rägnets sus och stormens buller hörde de båda männen i nästa ögonblick ett högljutt larm,

skrän och svordomar. — En anfallande vild armés stridsrop. — — Tramp av tunga fötter, som närmade sig hastigt.

Skjut! säger patronen kort.

Och ett skott knallade samtidigt med att massor av rutor splittrades i huset och stenar i tjugvis rullade in över golvens mattor.

Ögonblicket efter fylldes de tomma fönsteröppningarna av människor — vilda karlar, som under eder och föbannelser omringade patronen utan att dock överfalla honom genast.

Skjutur du! säger en man och närmar sig patronen.

Bly är för hårdsmält när vi svällt så länge!

Vad vill du mig, din kanalje!

Patronen går med knutna händer emot Baron.

Döma dig, svarar denne lugnt — kräva dig till räkenskap för dina otaliga förbrytelser.

Innan gubben hann svara knallar ånyo ett skott ur Björnens revolver!

Ett skrämnskott — ingenting annat, avlossat i avsikt att befria patronen, som stod i närheten av sitt skrivbord i arbetsrummet, urståndsatt att sätta sig i säkerhet — —

En mäktig låga slår i nästa sekund upp mot taket — —. Den stora bordslampan hade träffats; störtat omkull, krossats och rullat ner på golvet, där papper och annat lättfängt låg huller om buller.

Människohopen skingrade sig omedelbart; alla ville bort, ut ur det brinnande rummet, som inom en sekund var fyllt med rök och flammor.

Berusade män nyktrade hastigt till; de knuffade varandra i dörröppningarna; sparkade varandra, under det lågorna sträckte slickande tungor efter dem; trampade ner varandra, under det röken höll på att kväva dem.

Ingen enda tänkte nu längre på ändamålet med detta besök; endast en tanke besjälade dem — att komma bort från det brinnande huset; ut i natten och ovädret för att rädda livet!

Patronen rusar mot dokumentskåpet, blind för faran. Sina dokument måste han rädda — sina värdepapper — sina pänningar —

Han andas med stönande jämmer i den kvävande röken, ser eldgnistor dansa för blicken, tycker att huvudet vill sprängas och att allt mörknar omkring honom. Men han måste fram, måste rädda sina rikedomar!

När fram till skåpet längst bort. — Trevar sig fram med ögonen hopknipna — finner bunt efter bunt, obligationer, aktiebrev, reverser, köpehandlingar, buntar av sedlar — — famlar sig fram, står och raglar fram och tillbaka under det att den tjocka, kvävande röken ligger som en mur omkring honom.

Långt fjärran ifrån tycker han sig höra en röst — en hes och rosslande stämma, som kallar — ropar hans namn.

Han vill svara, be om undsättning, men kan inte få fram ett ord.

När han för ett ögonblick öppnar ögonen ser han gula flammor vifta genom röken; och genom

suset hör han som en fjärran åska ovädrets raseri därute.

Så försvinner allt; luften mörknar och han tycker sig sjunka. Bröst och huvud vill sprängas; knäna svikta. Och med utbredda armar faller han och blir liggande.

— — — —

Pastor Brede sitter denna svarta oväderskväll inne hos Jonas Piscator tillsammans med sin trolövade, Erika Björn.

Gubben sitter i sin nötta länstol framför brasan under det att han då och då låter sin magra hand glida genom sitt vita hår. Ingen har yttrat något på länge; ovädet, som kommit så hastigt och oväntat efter en dag så solig och varm, har tryckt ner dem och gjort deras blick inåtvänd.

Guds röst i stormen — mumlar äntligen den gamle prästen och nickar emot Brede, som sitter närmare dörren — stormen, som ränsar; som den allsmäktige stundom sänder för att vräka omkull de ekar, som hindra himmelens sol att tränga ner till alla svaga och förkrympta telningar, som gro i dess skugga.

Han tystnar åter och lutar sig fram emot elden, som bullrar i skorstenen och vars flackande sken faller rött över det sandströdda golvet.

Pastor Brede svarar icke, sitter som förr, framåtlutad med händerna knäppta.

Jag har bevittnat många en storm, mumlar gubben åter, under det att han stirrar rakt fram — och sett många en ek falla — eller jättefura

kanske snarare, mastträd som trängt djupt med sina rötter. Men den största står än — står reslig och hög tills Herrens väldiga väder kommer — —

Den gamle ser upp och fångar genom den gråa skymningen sin ämbetsbroders blick.

Då skall den falla, nickar han — och dess fall skall bli stort!

Salomon Brede står just i begrepp att säga något, be om förklaring, ty han kunde ej genast fatta meningen med detta dunkla tal, men i detsamma slås dörren upp och en gammal grå kvinna med förfärad ögon och flygande hår rusar in.

Här sitter ni i ro och mak! skriker hon under livliga gester — och lägga ej märke till något! Ser ni ej eldskenet mot himlen, lågorna och röken! Vet ni inte att Edsforsen står i ljus låga.

Jonas Piscator reser sig utan ett ord och de andra följa hans exempel. Han går in i angränsande rum, varifrån dalen och Edsforsen kan ses. Längre står han vid fönstret och betraktar branden, som breder sig med fruktansvärd hastighet. Så vänder han sig om och nickar emot de andra.

Storklockan klämtade i natt — snart ha vi lik i Edskoga prästgård, säger han lågt. Storfuran faller och dess fall blir stort. Guds dag är kommen, stormens dag och vedergällningens.

Något senare är pastor Brede tillsammans med Erika Björn på väg mot Edsforsen.

Rägnet har upphört att falla och himlen har ljusnat. Men med fördubblad kraft sveper stormen genom dalen och piskar Storstvattnet till frä-

sande skum. Bäckar och rännilar ha svällt och landsvägen mot söder är stycktals översvämmad.

Akdon skramla och gälla rop tränga fram genom stormen; hästhovar klappa och piskor vina och som konturlösa skuggor hasta människor på vägarna mot söder i kapp med de drivande skyarna.

Som mullret av ett åkslag hade i skymningen den underrättelsen brett sig från gård till gård längs Storrattnet att Björnidet plundrats av arbetare från Laxforsen och att dessa nu voro på väg mot söder för att aldeles ödelägga Edsforsens bruk. Inom kort hade också brandröken blivit synlig och omedelbart därpå lågorna emot den blodfärgade himlen.

Ingen tänkte ett ögonblick på att stanna hemma. Visserligen hade de ingenting emot att det brinnande bruket för alltid utplånades från jorden, men de vågade ej för patronens skull.

Allt högre och högre steg eld och rök och ett virvlande regn av springande gnistor föll oavbrutet över Edsforsens omgivningar. Ur alla fönster fladdrade ätande eldtungor, som klättrade upp efter vägarna och sopade över taken.

Nej något praktfullare och mera hemskt hade ingen sett! Och Gud innerligt nåde den som ej i tid kommit undan, hittat ut ur det stora huset.

Omkring Edsforsen hade natt blivit till dag. Parkträden och husen utefter fallet, hyttorna och de gamla magasinerna, stallar och logar lågo klart belysta som i skarpaste solsken och över brandstället lyste luften gul och de drivande skyarna blodröda.

En nedbrytande känsla av ångest och beklämning fyllde alla, som hastade mot Edsforsen — det gamla bruket, som stått här i många mansåldrar och som nu höll på att förintas inför allas ögon. Ty att branden skulle kunna släckas trodde ingen på.

Vad betydde väl rägnet, som under några timmar fallit, gent emot denna förfärliga hetta, dessa fladdrande eldpelare som stego och föllo och gnistorna, som antände överallt. Inte det ringaste. Bruket skulle brinna ner i grund, såvida ej ett Guds under skedde.

Plötsligt smäller storklockan i kyrktornet till och över dalen och skogarna, som täckts av drivande rökskyar, gå klämtslagen, dova i brummande moll allt längre och längre åt alla håll, mot bygderna som ligga runt kring Edskoga på andra sidan om de stängande skogarna.

Otaliga gånger såväl natt som dag hade storklockan klämtat, ringt dalen vaken eller dess folk till samling när eldsvåda brutit ut, när skogen fattat eld i varma somrar, eller i fordomtid när fiendehorderna översvämmade bygderna under mord och plundring. Storklockan i Edskoga kyrktorn hade under århundraden varit dalfolkets rungande väckare, hade klämtat och ringt när olycka och nöd varit på färde och så småningom hade den fått en människas stämma. — —

Hjälp — hjälp — hade den mullrat — och den som ville kunde utan svårighet höra kvävda snyftningar blandas med klämtslagen. De gamla hade i alla dagar menat som så att klockan, som under

århundraden genom sin trånga tornglugg följt dalens öden och dalens folk i såväl mörka tider som ljusa, blivit ett levande väsen, som kunde varna och profetera, sörja och fröjdas med folket.

Och i natt sjöng den åter, men ingen hörde den snyfta och under veklagan ropa på hjälp.

Ty brukets undergång var ej dalfolkets olycka.

På en slipprig gräsplan ett stycke från huset låg en halvnaken gubbe och på knä vid hans sida en underligt upphetsad man, som ömsom grät och förbannade.

Och i en sluten krets kring dessa stodo några människor, högtidsklädda, men med sotsvarta ansikten och blödande händer.

Min är skulden, lallade den knäböjande gång på gång — min är skulden. — — Hade jag bara ej skjutit — bara ej skjutit — —.

Plötsligt ser han upp, reser sig hastigt och stirrar mot det brinnande huset, som nu är alldeles ömspant med flammor.

Spring! skriker han med gäll röst — spring! Nu störtar taket!

Och gripna av en panisk förfäran störta alla bort, in emellan träden, utefter gångarna, utan att offra en tanke på annat än att rädda sig.

Ett knittrande brak skakar luften. — — En mäktig eldpelare stiger emot himlen ur bålet — och taket, som sedan länge varit ett eldhav, glider, glider — spränger väggarna — och faller under ett åsklikt muller.

I nästa ögonblick stå de närmaste husen i ljus låga.

Elden flyger över taken, klättrar utefter väggarna och biter sig fast överallt.

Människor strömma till från alla håll; springa fram utan att närmare göra sig reda varför — men måste omedelbart draga sig tillbaka för den brännande hettans skull.

Nej, att söka rädda något här, var hopplöst.

Edsforsens bruk var dödsdömt. Detta viskade man sinsemellan med torra läppar under det att storklockan klämtade oavbrutet; ringde till begravning i den rägntunga sommarnatten.

XIX.

Jonas Piscator vankar i djupa och rolösa tankar fram och tillbaka i sitt rum. Han går långsamt med händerna på ryggen; stannar någon gång och lyssnar, men fortsätter igen.

Det är tidigt i gråljusningen dagen efter den stora branden.

Den iskalla stormen mullrar ej längre över prästgårdens tak, och i vattensamlingarna ute på tunet spegla sig de rosiga skyarna i öst nu när himlen välver sig hög och blå över dalen i soluppgången. Ett fönster står öppet och in strömmar en ren, förfriskande luft och en doft av våt mylla.

Så blev då detta slutet, mumlar prästen med låg röd; Storfuran måste falla, och Guds straff måste skoningslöst drabba den, som syndat utan återvändo, dagligen och stundligen.

Den gamle prästen går av och an i stor oro. Hela natten hade han vakat; hade ej tänkt på vila nu när huset fått en gäst — en som låg i förfärliga plågor och kämpade med döden.

I medvetslöst tillstånd hade patron Oveson forslats hit till Edskoga prästgård i natt. Låg nu i prästens egen säng, stundom vid sans och stundom medvetlös, förbränd och urståndsatt att tala.

Bud hade genast blivit sänt efter läkare. Men vad skulle en läkare förmå härvidlag, ingenting. Detta var den vissa döden. Här fanns ej skymt av hopp.

Jonas Piscator spratt till. Någon hade bankat.

Folk ute i en så tidig timme, när dalen ännu sov, underligt detta, tänkte gubben.

I nästa ögonblick gled dörren upp och en högväxt man steg in, hälsade med en nick och gick med framsträckt hand emot prästen.

Denne står ett ögonblick förvånad.

Vad vill du, min son, säger han äntligen; minst av allt väntade jag dig — efter detta som hänt i natt.

Baronen är resklädd kan prästen se; han bär gråa kläder och ränsel på rygg, den han ej tagit av sig.

Trodde ni, herr kyrkoherde, att jag tänkte rymma, försvinna som en förbrytare från dalen?

Jonas Piscator trycker äntligen den andres hand och betraktar honom länge under tystnad.

Nej, säger han äntligen, den tanken var mig fjärran. Ty du är ingen förbrytare, Henrik Urner. Vad du gjort, lägger han till efter en paus, var något som Gud tillstatt. Du har säkerligen utan att veta det varit hans straffande gissel, den som skulle komma när tiden var mogen.

Den gamle prästen börjar åter att vandra i stark oro fram och tillbaka på golvet; hans ansikte är slappt och dödsblekt och hans vita händer darra.

Jag känner allt, min son. Han stannar åter och betraktar den andre, som står borta vid dörren med hängande armar och matta ögon efter en natt utan sömn. Jag vet hur det tillgick. Prästen talar högre nu och hans stela ansikte får plötsligt liv när solljuset glider in genom det öppna fönstret och faller i en gul strimma över golvet.

Så frågar han plötsligt:

Men säg mig, min son, var det din avsikt att döda, fast du blev förskonad från detta?

Mannen borta vid dörren svarar ingenting på länge; står med sänkt huvud som i grubbel. Men så ser han upp.

Fråga blixten om han måste antända, fråga vattnen om de måste kasta isarna om våren — säger han äntligen dovt och hans djupa ögon flamma under den breda pannan. Vad jag måste verkställa ha starkare viljor än min, än människors svaga viljor, bestämt — jag var verktyget endast, herr kyrkoherde.

Gubben går den andre ett steg närmare.

Och nu ämnar du försvinna?

Ingenting binder mig längre nu — min mission är ändad.

Och vart bär det?

Dit jag behövs, där våld måste brukas, herr kyrkoherde — där allmakten vill straffa genom mig.

Henrik Urner går fram emot prästen. Han griper dennes hand med båda sina och ser honom skarpt in i ögonen.

Herr kyrkoherde, säger han långsamt och inträngande — Ni som vid upprepade tillfällen visat välvilja och barmhärtighet — glöm ej det svältande folket.

Nej, prästen skulle ingenting glömma. Men vad förmådde han allena.

Baronen står ett ögonblick fundersam med sänkt blick. Så ser han upp. Ty jag måste vandra nu, säger han förklarande. Kan ej stanna här längre och får det inte.

Han bugar sig avmätt, vänder sig långsamt och går mot dörren.

Men Piscator hejdar honom och vinkar honom tillbaka. Vänta, min son, säger han viskande lågt — jag har något att fråga dig om.

Han står och stirrar framför sig länge, står med det vita huvudet ödmjukt sänkt och med händerna knäppta över bröstet. Från angränsande rum kommer med jämna mellanrum, som en döendes plågsamma andhämtning djupa suckar och stön.

Så rycker han till som om han fattat ett beslut. Och han ser upp.

Säg mig, min son, säger han hastigt — vet du vem denne är som lider så svårt?

Baronens blick blev i hast mörk och obarmhärtig.

Jo, han visste detta — han som alla andra. Det var Edsforsens patron som kämpade med döden — bygdens ödeläggare — kvinnoskändaren — förtryckaren — den rikaste och på samma gång den fattigaste, som led för sina synders skull.

Jo, jo; gubben nickar långsamt bekräftande. Men han är och har varit något mer.

Mer — jo Baronens visste att hans syndaregister var ännu längre.

Den gamle prästen går ett par steg emot Baronens, som står hög och rak borta vid dörren.

Straffet är utkrävt nu, säger han lågt. Herren Gud har slagit sin fiende. Och nu när vi skiljas vill jag säga dig detta: Denne man hette en gång Sevenius!

Sevenius, upprepade den andre mekaniskt utan att visa tecken till överraskning.

Prästen betraktar Baronens.

Du känner då intet till det som stod i förbindelse med din faders död?

Nej, Baronens gjorde inte det. Han hade med hand och mun lovat sin döende mor att aldrig forska efter detta.

Den gamle prästen rätar sig och hans röst blir stark med ens.

Efter detta tillkommer det icke mig att uppenbara något, ej ens i egenskap av präst.

Den gamle går närmare Baronens och ser honom frågande in i ögonen:

Men om denne man vore din faders baneman — skulle du då kunna förlåta honom detta i hans smärtsamma dödsstund?

Den andre möter prästens blick med lugn; förändrar icke en min, står därborta vid dörren som förut.

Förlåta, säger han äntligen; jag är ingen förlåtare, ty ingenting är mera farligt, mera omoraliskt än att förlåta en förhärdad — man förlåter ej lodjuret, herr kyrkoherde, när det rivit bondens får och getter; man jagar det obarmhärtigt. Baronens höjer rösten och går ett steg fram emot prästen.

Jag är hämnaren och skall bli det, den obarmhärtige hämnaren. Men detta vill jag säga eder: Min hand skulle ej ha höjts förrän dagen var inne — om jag också vetat att denne man fördystrat mitt liv. Personlig hämnd känner jag ej mer — får ej känna — —

Något senare hade dörren slutit sig efter Henrik Urner.

Prästen stod länge vid fönstret och följde honom med blicken, där han slog in på vägen mot söder i den solskälvande morgonen. Gick rak och ung med snabba, spänstiga steg, tills han äntligen försvann bakom en skogsdunge ovanför Edsforsen, ur vars ruiner en från rök vältrade sig upp mot himlen.

En underlig man, mumlade gubben och sjönk utmattad ner framför bordet. — Klok eller galen, vet Gud allena. — En äventyrare eller en Guds utsände. — En samvetslös uppviglare eller en som är mättad med rättfärdighet. — — Ingen kan döma härom; blott Gud allena, som i evighet har makt att rannsaka hjärtan och njurar.

— — — —

Fram på förmiddagen kom doktor Erling till prästgården.

Sedan han torkat sig grundligt med en brokig duk, som han förvarat i mössan, fått fram snusdosan och snusat, gnidit sig i mustascherna och knäppt snuset av skjortbröset, uttalade han sin förvåning över att prästen ännu var vid liv.

Du var döden när den gången, kära Jonas.

Jo, Jonas kunde inte neka till det.

Säg mig — har du slutat att supa? frågar läkaren plötsligt och sticker sin stora kroknäsa alldeles i ansiktet på prästen.

Denne rycker smärtsamt till, men besvarar läkarens blick med ro och fasthet.

Jag behöver ej berusa mig längre, säger han lågt.

Behöver! Läkaren betraktar sin vän över glasögonen och skrattar länge och bullersamt. Behöver någon supa sig från vett och samling och bli ett sådant vrak som du var den gången —!

Prästen dröjer med svaret. Men så säger han högre än nyss:

Det är så mycket en kan behöva när en är stadd

i nöd. Då tillgriper man stundom medel som synas underliga både för andra och för en själv — efteråt. Han tystnar och ser drömmande framför sig. Men så ser han upp och säger fast:

Ett är jag emellertid övertygad om: jag blev räddad genom detta — räddad åt livet, åt arbetet, åt tron på människorna och på kärlekens omskapande makt. När allt störtade samman omkring mig; när dagen blev en pina, natten ett hälvete, då fann jag mig nödsakad till att välja emellan två ting: döden eller ett liv som närmade sig död, ett liv i glömska och i umgänge med alla som ville mig väl. En gång blev det sagt mig, skulle dagen ljusna och solen flamma som fordom över Edskoga gamla prästgård — en gång skulle prestaren falla, han som även sökte snärja mig, dimman skulle lyfta över dalen och Guds ande skulle återvända till mig. Och för att uppleva den dagen måste jag gömma mig och bli skyddad av makter, vars tillvaro de vankunniga förneka.

Makter? Hm. Erling står och gnider glasögonen och kisar närsynt på prästen. — Tror du, gamle Jonas, på uppenbarelser — du, en bildad man?

Endast den vankunnige förnekar, säger prästen, endast den blinde tror sig se och veta allt, fast han ingenting ser och vet.

Jonas Piscator talade långsamt och myndigt, där han stod vid det öppna fönstret och lät blicken glida över Storstvattnet. Men plötsligt ryckte han till.

Hörde du!

Jo, läkaren hörde och han satte glasögonen skyndsamt på sig.

Ett kvävt jämmerrop hade trängt ut från angränsande rum.

Hm! Höll på att glömma varför han kommit för allt detta ovederhäftiga prat om andar och makter och andra galenskaper.

Erling böjer sig ner och börjar febrilt packa upp instrument ur väskan och hala fram salvor och medicinglas, bindlar och annat ur sin resulster. Hm! Hm!

I prästens sovrum och i hans egen säng låg patron Oveson med bindlar kring huvud och armar och ett stycke från sängen satt hans sköterska, Erika Björn.

Hela natten hade den sjuke varit medvetslös. Men i grådagningen hade han vaknat till medvetande igen och hans smärtfyllda blick hade irrat hit och dit utan att finna fäste. Gång efter annan hade han försökt tala, framställa en eller annan fråga, trodde sig sköterskan förstå, men ej lyckats framprässa annat än ett rosslande läte, som ekade tomt och skrämmande genom det stora rummet.

Allt emellanåt hade gammelprästen under nattens lopp kommit fram till sängen, lutat sig ner över den sjuke och betraktat honom noga.

Erika Björn hade rest sig och glidit fram till sängen även hon; stått med knäppta händer och delat sin uppmärksamhet emellan Jonas Piscator och den som skulle dö. Ty att dalens mäktigaste man

nu kämpade sin sista kamp förstod såväl hon som alla andra som kommit honom nära.

Och hon hade hört den gamle prästen viska gång efter annan att slutet var nära och att ingen räddning fanns för den, som blivit slagen med Guds gissel.

Nu skall du dö, Jonathan Sevenius, yttrade han en gång sakta och nickade emot den medvetlöse — du som i mansåldrar utmanat Gud, du som trott på makten, men aldrig på rätten — du mammons lydige träl. Nu har du fallit på dina gärningar — Jonathan Sevenius. Du, som knappast varit en människa utan en ond princip och som dragit olycka över allt, det du rört vid.

När läkaren tillsammans med prästen kom in låg den sjuke vaken.

Hans blick var vidöppen och han betraktade uppmärksamt de bådas minspel och rörelser.

Läkaren nickade. Han hade nu i en mansålder räknat sig till patronens närmaste umgänge; besökt Edsforsen alltid när han företagit resor till dalen och han hade deltagit i otaliga gillen och dryckeslag där.

Men den sjuke låtsades om ingenting.

Känner du mig inte, Malte Ovesson?

Den sjuke ligger orörlig och stirrar som förr.

Läkaren lutar sig fram och söker lyfta upp honom, men lyckas inte.

Vi måste avlägsna bindlarna, måste ta skadorna i betraktande, mumlar han halvhögt. — Du lider väl mycket — lider väl mycket, käre vän?

Äntligen gör den sjuke en matt rörelse.

Och ett smärftfullt stönande banar sig väg mellan hans gråa läppar. Han sluter för ett ögonblick ögonen och huvudet faller tungt åt sidan.

Rör mig inte — rör — mig — inte, mumlar han äntligen halvhögt. Du skall ej plåga — du som skulle hjälpa och läka. Dig och dina konster har jag ej bruk för mer.

Patronen har åter öppnat ögonen och han ser skarpt och ogillande på läkaren.

Denne rätar på sig och biter av en svordom, skjuter fram hakan och vänder sig från sängen; går sedan mot dörren men vänder sig åter mot den sjuke, som utmanande möter hans onda blick.

Under några ögonblick betrakta de båda gubbarna varandra under tystnad.

Du kan gå! säger äntligen den sjuke och nickar.

Gå — gå! brusar läkaren upp under det att hans händer knyta sig. Ett sådant mottagande hade han sannerligen aldrig fått, aldrig!

Jo, jo — han skulle gå, genast, i detta ögonblick skulle han avlägsna sig. Men betalning skulle han ha! — nu, ofördröjligen! Reste inte hit upp för ro skull. Inte för ro skull, nej!

Doktor Erling var benägen för att upprepa när han var gripen eller upphetsad, vilket senare hände dagligen.

Jonas Piscator trädde nu emellan och sedan läkaren fått sitt arvode, lät han genast spänna för.

Han skulle sannerligen inte — sannerligen inte, det förbannade han sig på under det att han pac-

kade ner sina instrument och medicinflaskor, söka lindra smärtorna — eller förlänga livet — förlänga livet på denne man! Denne hund och bock som rättvisligen borde plågas i evigheters evighet.

XX.

Fullmånen skiner stor och blank över Edsdalen och över Storstvattnet, i vars svarta djup de vilande gårdarna och de glidande skyarna spegla sig i sensommarnatten.

Dalen sover. Under åsarna och på näsen ligga gårdarna med svarta hus, som kasta långa slagskuggor över tunen och över vägarna, som orma sig fram som gråa streck mellan mejade sädesåkrar och nertrampade hagmarker, där idisslande boskap vilar.

Men i sina breda sängar ligga dalbönderna vakna vid sidan av sina kvinnor och se ut i den ljusa natten; ligga timme efter timme i tungt och förtärande grubbel. Först nu efteråt, sedan den första upphetsningen efter den stora branden vid Edsforsen hade lagt sig, kunde de överblicka sin ställning och dra sina slutsatser med anledning av detta nya och oväntade som inträffat.

Att patron Oveson skulle dö voro de alla övertygade om. Den som fått sådana skador, kunde ej tillfriskna utan måste dö! Hade de inte allesamman

hjälppts åt att kläda av honom och transportera honom till prästgården under föregående natt medan brandröken låg tung över dalen och storklockan oavbrutet ringde till begravning.

Förfärligare brandskador hade ingen sett; gapande, blodiga sår på bål och lemmar; håret och skägget avsvett; fingrarna spruckna och halvt förkolnade. Som i febersyner sågo de detta och de kände en dov ångest fylla sig när sömnen uteblev i den klara männatten.

Men vad som dock så småningom allt starkare övertäligade dem var fruktan. Fruktan för det som skulle inträffa nu när Edsforsens gamle patron väl var död.

Vem skulle ärva alla hans rikedomar?

Detta frågade man sig åter och åter.

Bröstarvingar hade han inte — många oäkta, men inga äkta barn. Avlägsna släktingar skulle väl snart komma hitupp och göra sina anspråk gällande — folk som utan nåd skulle fordra sin rätt, som skulle lämna alla skuldebrev till indrivning och störta alla patronens gäldenärer i fattigdom och fördärv. Ty varifrån skulle sådana summor i hast skaffas. Ingen hade pänningar i överflöd häruppe. Annat var det ju fordom medan skogen stod kvar och säd odlades till avsalu. Då fanns dalrar och stinna plånböcker i varendaste gård — men nu, nu —!

Bönderna kände hur en kall svett bröt fram vid hårfästet när de övertänkte sin förtvivlade ställning. Och nu som så ofta under de senaste

tiden förbannade de patronen och sin egen fåfänga, som drivit dem till att sälja sin förstfödslorätt för en grynvälling.

Ur ett fönster i Edskoga prästgård glider en svag ljusstrimma ut i natten, och vid en döendes säng sitter en ung kvinna nerböjd, försjunken i djupa tankar. Patronen ligger halvvaknen på rygg och nattlampans sken faller darrande gult över hans ombundna huvud. Allt emellanåt klagar han sig sakta och blicken vidgas i ångest. Men ögonblicket därpå är det åter stilla; endast en klockas långsamma tik — tak — tik — tak från ett angränsande rum blandas med nattvindens stilla prassel i de gamla applarna utanför fönstret.

Erika Björn måste vaka även i natt, åtminstone under några timmar intill midnatt. Sedan skulle gamla Malena, prästens hushållerska, avlösa.

Under det minuterna glida i förnatten, sitter Erika Björn med sitt ljusa huvud mellan händerna och hennes tankar irra oavbrutet hit och dit.

Än tänkte hon på fadern, Erik Björn, den döendes trogne hund, som nu strövade vilolös genom bygden, anklagande sig själv för dråp — och än på pastor Brede, som nekat att komma till den döende.

Nej, nej, den unga kvinnan kunde nicka bekräftande framför sig när hon sysslade med detta — hennes fästman hade nekat. Han hade låtit hälsa att han för sin själafrids skull icke ville se eller tala med den döende, ej heller ville mottaga hans bikt. — Jag är ej stark nog att genom ett långt liv

bära på denne förfärlige mans hemligheter, hade han sagt. Härvidlag är gamle Piscator den starkaste och den som minst tar skada. Ty han är gammal och skall snart gå i graven med den tunga börda, som generationer av biktande människor lagt på hans skuldror.

Du förstår nog detta, hade han sagt till henne och slutit henne hårt i sina armar. För mitt ämbetes skull får mitt sinne ej tyngas av biktens börda, den jag ej får lätta genom att dela med dig eller någon annan.

Jo, jo — hon hade förstått detta. Och hon hade betagen sett in i hans ögon och sakta smekt hans hår.

För min skull och för din egen får ditt sinne ej förmörkas, hade hon viskat. Ty du och jag, som lovat att hålla samman i soldagar och mörka vinternätter, alltid, alltid — vi äro dock för mer än ämbetet. —

Då hade den unge mannen liksom stelnat i hennes armar, hade hon tyckt, och han hade skjutit henne ifrån sig och betraktat henne med förfäran.

Vad menar du? hade han frågat och hans röst hade varit sträv och hes — vad vill du säga med detta?

Skulle du och jag, arma, eländiga kryp, som kräla under Guds sol, vara förmer än Guds kyrka, än ämbetet, som är upprättat för kyrkans skull — —

När hon ej kommit sig för att svara något till detta hade hennes trolovade fortsatt och hans ögon hade flammats av hänförelse.

Du skall veta att Gud har menat stora ting med

mig. — Jag skall med hans mäktiga bistånd lägga bygden under kyrkan som den fordom var innan ödeläggelsen kom som en stormflod. Nu, nu i denna dag när det starkaste hindret har fallit, ser jag målet tydligare och vägen mera solbelyst. Nu tvivlar jag ej längre, trots alla motgångar, på Guds seger och på kyrkans. Inom kort skall templet fyllas söndag efter söndag och psalmsången skall stiga som bruset från ett mäktigt vatten mot valven — — Jag, en Brede, en ättling av det välsignade folket, som genom århundraden letts av den allsmäktiges starka hand, jag besitter krafter nedärvda från fäderna, som kunna betvinga och böja de genstridiga under Guds ok —

Och därför är min kraft Guds egen; men mina enskilda tycken och drömmar om lycka få ingenting betyda — —

Så hade pastor Brede talat och hon hade känt sig kuvad, förintad inför hans trovissitet och kampglada förtröstan.

Midnattes kom Jonas Piscator in tillsammans med Malena, som neg djupt för den sjuke, som låg vaken och stirrade in i halvskymningen.

Erika Björn nickade godnatt och avlägsnade sig omedelbart.

Malena tar plats i länstolen ett stycke från sängen och hennes rinnande ögon irra ängsliga hit och dit som om hon fruktade förborgade faror. Hon kände prästgården, gamla Malena, och hade under alla dessa år, hennes husbonde varit sjuk till själen, sett och hört så mycket, det hon ogärna

ville minnas, och det hon aldrig yppat för någon människa.

Men med katten sin hade hon samtalat när hon i långa nätter suttit ensam och lyssnat till sin husbondes röst, som steg och föll, som frågade och svarade — —. Och katten satt i hennes knä med spiselden gnistrande i de gröna ögonen och följde varje hennes rörelse uppmärksamt. Han var hennes tröst, hennes enda sällskap, den som förstod henne, när alla människor skydde prästgården och endast gråa skuggor kunde glida förbi henne i halvskumma rum och gångar.

Jonas Piscator står borta vid dörren, obeslutsam om huruvida han skulle avlägsna sig eller icke. Vid otaliga dödsbäddar hade han under sitt långa liv suttit, nätter och dagar, med tröst och milda ord på sina läppar; men här kände han sig överflödigt, därför att den allsmäktige Gudens vilja skulle ske tillfylles. Den som fallit för hans mäktiga hand, sig själv till straff och andra till varning, den hade han ej rätt att trösta i hans tunga dödsstund.

Den gamle prästen står just i begrepp att avlägsna sig när den döende vinkar honom till sig.

Varför skall jag, säger han stilla med ansträngning, dö så ensam — så övergiven av alla mina vänner?

Han försökte att resa sig upp i sängen, men förmådde det inte och hans blick var så mörkt förtvivlad, men på samma gång så genomträngande skarp när han frågade detta.

Prästen stod ett stycke från sängen och aktgav

noga på den som snart skulle dö, och en beklämmande oro bemäktigade sig honom allt starkare.

Fråga ej mig, utan fråga dig själv om detta, svarar den gamle äntligen lågt. Du, Malte Sevenius, bör i dina sista stunder gå tillrätta med dig själv och fråga dig varför du levat och varför du skall dö fattigare än någon annan människa.

En gång trodde jag mig veta det, yttrar patronen långsamt under det han fasthåller prästen med sin ängsliga blick — veta varför jag levde och arbetade — — trodde mig se målet för min strävan — och trodde mig buren av krafter, som skulle föra mig allt längre fram mot makten — den jag fann vara förmer än allt annat — —. Men nu ser jag endast en hopplös tomhet omkring mig — och jag förstår nu att allt det jag sett och drömt om varit glidande skuggor — —.

Han tystnade igen och föll med ett stönande samman i sängen.

Glidande skuggor, upprepar prästen viskande och nickar framför sig. Jo, jo, den döende hade äntligen fått sina ögon öppnade och såg — såg, det som hittills varit honom förborgat: livets tomhet och meningslöshet när den allsmäktige ej gick före på den långa vägen, som band samman födelse och död.

Den döende rörde sig ånyo.

Allt är mig så tomt och meningslöst, viskade han med ansträngning; himlen är skyig och framför mig öppnar sig jorden som en bottenlös avgrund ——. Säg mig, präst, finns ej bro eller spång, som kan bära mig över det bottenlösa mörkret?

Jonas Piscator tiger länge; står där gammal och böjd som under en fruktansvärd börda. Så samlar han sig med ens och ser upp.

Nej, Malte Sevenius, för dig finns ej ens den bräckligaste plankan, som kan rädda dig över avgrunden, säger han högtidligt. Du har varit den rike mannen, som levat var dag kräsligen; som haft din glädje här i livet, men som den allsmäktige skall stöta ifrån sig med de förfärliga orden: jag känner dig icke!

Patronen reste sig med våldsamt ansträngning och blev sittande framåtlutad i sängen, omvirad av blodiga bindlar.

Du är sträng, Jonas Piscator, säger han långsamt. Ingen präst har före dig talat sådana ord till en döende.

Icke jag är sträng; jag den vanmäktigaste mask som krälar på jorden, utan Gud, svarar gubben fast. Han har nu straffat dig redan här i livet för dina gruvliga synders skull och han skall straffa dig framgent i evigheters evighet — — Ty Jahve är förfärlig i sin rättfärdiga vrede!

Med ett dovt stönande faller patronen baklänges och blir liggande på rygg med vidöppna ögon och med skum omkring läpparna.

Gamla Malena hade rest sig kvidande, men i nästa ögonblick hade hon fallit samman i stolen igen, och hennes förfärade blick irrade fram och tillbaka i det skumma rummet, i vars vrår svarta skuggor bredde sig som raggiga djur, färdiga till språng.

Månen hade glidit bakom huset och planerna utanför fönstren lågo täckta av djupa slagskuggor; men tunet på motsatta sidan var belyst, och den urgamla rönnen, som genom tiderna betraktats som helig, reste sin bladrika krona som i trots emot de drivande vita skyarna.

Jonas Piscator hade nästan ljudlöst gått ett par slag fram och tillbaka på golvet.

Så stannar han och vänder sig mot sängen, där den sjuke ligger som förr stirrande mot loftet, där vattnet från det otäta taket ritat de underligaste figurer år efter år.

Vill du bekänna något, Malte Sevenius? frågar han lågt och hans röst är åter beslöjad och mild.

Patronen svarar ingenting på länge, men så viskar han något, knappast förnimbart. Han ber att man skall resa honom upp i sängen; lägga kuddar bakom hans rygg. Ty nu ville han beställa om sitt hus, ordna ett och annat. Ja yppa något som var av den allra största vikt — nu när dödens kyla började isa hans misshandlade kropp.

Bed pastor Brede ofördröjligen komma, yttrade han bedjande lågt sedan han blivit rest och stöttad.

Malena reste sig omedelbart och gick över tunet in i adjunktsflygeln, men återvände genast med det beskedet att den unge prästen varken ville eller kunde komma.

Han måste, säger den sjuke skarpt. Jag måste tala med honom innan jag kan dö.

Jonas Piscator går fram till sängen och lutar sig över honom.

Vad vill du honom? Vad vill du uppenbara?

Patronen tiger ett ögonblick. Så rätar han på sig och något av hans forna kraft vänder tillbaka.

Jag vill säga honom detta: att jag insätter honom som arvinge — att jag skänker honom allt det jag äger — allt, allt, hela min stora rikedom!

Han andas tungt och flämtande under det kroppen drar sig samman i svidande kval. Men i nästa ögonblick har han åter fått makt över sig själv.

Och dig Jonas Piscator, kyrkoherde i Edskoga, tar jag högtidligen till vittne på detta. Du skall vittna och intyga, om detta blir nödigt, att jag före min död vid klart och sunt förnuft på detta sätt förfogat över mina egodelar. Ditt ord har vikt och kan gälla och ingen skall bestrida din utsago.

Malena har rest sig och glidit fram emot sängen, som om hon ville säga något. Men i nästa ögonblick hade hon vänt och sjunkit samman igen i skuggan.

Patronen ligger halvt avsvimmad med vidöppen, stirrande blick och allt emellanåt banar sig ett smärtamt stön fram emellan hans skummiga läppar.

Jonas Piscator tiger; står ett stycke från sängen, dit nattlampans darrande sken ej kan tränga, står rak och orörlig med händerna knäppta över bröstet.

Så säger han plötsligt: Jag vet vad du vill yppa i natt, Malte Sevenius; jag vet allt, allt. Ditt liv och all din färd ligger framför mig som en öppen bok. Jag har sett allt och hört allt, som hänt häruppe, fast man påstått att min själ varit sjuk, vil-

ket den icke varit. Jag kan ej förhindra dig i detta du ämnar företaga dig. Men jag fruktar för följderna, fruktar för att du andligen förgiftar den man, du i din dödsstund vill kalla till din säng.

Några minuter senare befann sig pastor Brede i den sjukens rum.

Jonas Piscator hade själv hämtat honom, ty för sin egen själaros skull vågade han ej annat.

Malena hade rest sig igen; stod nu borta vid ett fönster och lät sin skumma blick glida ut i natten, ut över Storstvattnet, som låg blankt och skälvande som en spegel i månskenet, och allt längre och längre ut över vidderna och mot åsarna, vilka som murar stängde vid synranden.

En sådan natt hade hon aldrig upplevat och vid en sådan dödsbädd hade hon aldrig vakat, och hon bad med torra läppar att Gud nådeligen ville förskona henne från att än en gång vaka vid en sådan.

Pastor Brede stod skygg borta vid dörren och betraktade den döende.

Denne låg stönande i starka smärtor och hans ögon vandrade från föremål till föremål, heta, tigande ögon, som återspeglade ett spillt livs anklagelser och en namnlös fruktan för den vissa döden.

Minut går efter minut. I angränsande rum knäpper uret så larmande högt, nu när natten tiger och inte en vind rör sig — nu när tre människor samlats vid en dödsbädd, så olik alla andra.

Så småningom lindras dock den döendes smärtor och blicken blir lugnare.

Kom närmare, säger han lågt.

Och Salomon Brede smyger sig fram emot sängen.

Jag har låtit kalla dig, säger han hest. Och jag tackar dig för att du äntligen kom; ville förbarma dig över den som en gång var den starkaste man, jag kände, men nu är den svagaste, den mest hjälplöse av alla stackars hjälplösa varelser under himlen.

Salomon Brede står i den sjukens närhet och stryker sig med skälvande händer oavbrutet över det böljande håret. Han ville säga något, kanske trösta — han visste ej säkert, men förmådde ingenting.

Säg, frågar den döende plötsligt och söker luta sig fram emot den unge prästen, säg mig om du hatar mig alltjämt?

På dödens tröskel upphör hatet, svarar den tillfrågade — nu är ni oskadlig, nu har mitt hat hört upp.

Jag har något att anförtro dig, säger patronen med låg och otydlig röst, den han dock sökte giva nödig stadga; något som kommer att överraska dig, kanske förfära, men som dock måste sägas innan jag kan få dö.

Pastor Brede kände hur han bleknade långsamt och hur svett bröt fram vid hans tinningar.

Som kan förfära — vad menade denne man; skulle också han dras in i virveln, som sugit ner människorna häruppe i djupet — han som icke be-
blandat sig med denne man.

Den döende reser sig med en kraftansträngning och sitter i sängen.

Du är nu en rik man, säger han, den rikaste i bygden — — men förvalta nu dina rikedomar på ett rätt sätt, lägger han till.

Rik, prästen tar ett steg baklänges, är jag rik?

Allt, som jag äger skall du ha, ty ingen står mitt hjärta närmare än du. — — Och någon gång skall du tänka på mig och erinra dig att jag ångrade allt i min smärtsamma dödsstund.

Salomon Brede står alldeles förtumlad. Han ser än på den döende, än på kyrkoherden, som står halvt bortvänd med sitt ansikte i skuggan.

Säg mig, prässar han äntligen fram — varför skulle jag, just jag framför alla andra, ärva edra — — edra blodspänningar?

Därför att jag nu inför den vissa döden känner behov att gottgöra — vill, om du så behagar, köpa mig själaro och förlåtelse — åtminstone för en missgärning.

Missgärning, upprepade prästen.

Den döende talade plötsligt högre och hans stämman var lugn.

Du känner till att din far — — eller han som kallades din far, David Brede, blev funnen död i Storstattnet våren efter det du föddes.

Den andre nickade.

Och nu måste jag bekänna att jag — jag var orsaken till hans död.

Prästen vacklade och lutade ansiktet i händerna — —

Gud — Gud, stönade han — vad är detta —.

En mörk hemlighet, som äntligen blir uppenbarad, genmäler den döende. — — Du bör veta att denne Brede själv tog sitt liv — frivilligt gick i döden —.

Herre Gud hjälp mig, stönade prästen — hjälp mig —.

Han raglade hit och dit och skulle ha fallit om ej Jonas Piscator skyndat sig fram och slutit honom i sina armar.

Lugn, lugn, min käre son, förmanade gubben — det är ej slut ännu; du måste dricka försmädelsens kalk i botten.

När Salomon Brede återvunnit jämvikten, går han närmare sängen och ber att få veta allt.

Ingenting skall förtigas, säger den döende. Om du också förbannar mig i min dödsstund, skall du veta allt.

Jag förförde din mor innan hon blev gift med Brede. Jag ombesörjde detta giftermål för att rädda hennes heder. Den man, vars namn du bär, var en veksint drömmare, som icke kunde överleva skammen när den blev honom uppenbarad.

Giv mig dråpslaget utan omsvep! Den unge prästen rätar på sig och hans ögon låga — säg nu —!

Den sjuke lutar sig fram och säger fast:

Du är min son. — Jag är din rätte far — — I dina ådror flyter mitt blod!

Den unge prästens ansikte är stelt, munnen halvöppen, ögonen släckta.

Länge står han så och stirrar utan att se något annat än ett mörker, som aldrig tar slut.

Men så vänder han sig långsamt mot Jonas Piscator och frågar lågt:

Hörde du också detta?

Jag hörde det min son.

Och du tror det är sanning?

Jag vet det är sanning, min dyre son — har vetat det under alla dessa år. Ty din mor har bekänt och sagt mig allt.

Den gamle prästen breder ut sina armar och den unge faller emot honom under det att hans kropp skälver av förtvivlad gråt.

XXI.

Några timmar senare dog Edsforsens patron.

Sedan pastor Brede, raglande som en drucken, lämnat sjukrummet, blev Jonas Piscator ensam med den döende. Ty gamla Malena hade med tårade ögon bett att få avlägsna sig. Och den gamle prästen hade genast givit sitt bifall härtill.

Gå du, hade han menat, jag ensam är stark nog att vaka här i natten tills döden kommer.

Den döende låg länge och stirrade ut i halvskymningen. Nattlampan susade svagt på bordet ett stycke från sängen och därute i de lummiga träden prasslade ett stilla vinddrag.

Från söder kom i rogivande moll suset från Edsforsen, som ännu gick i skummande kok efter ovädret nyss — och en och annan gång trängde genom stillheten en ton från Laxforsen i norr som en jättekatts fräsande.

Men i prästgården var allt så tryckande stilla.

Gammelprästen stod vid det öppna fönstret och såg ut. Han kände sig så gammal och hjälplös nu när han var ensam med den, som visserligen i detta ögonblick var ofarligare än någon annan människa, men som hade det sista och det svåraste igen.

Nej, nej, han kunde ej trösta och tala om den allsmäktiges nåd och om blodröda synder, som kunde avplanas. — Ty han trodde ej på detta! Kunde ej tro på detta. Det onda, som förövats, måste bestraffas — Gud var en rättfärdig och en sträng Gud — som straffade fädernas missgärningar till och med inpå barnen allt intill tredje och fjärde led. — — Skulle han då förlåta den som syndat med uppsåt, levat för att synda — —. Prästen avbröt sin tankegång och vände sig hastigt mot den döende, som hade gjort en rörelse och sakta nämnt hans namn.

Han satt halvt upprest nu och hans skrämnda blick irrade runt i rummet. Det svedda håret klubbade sig fast till hans panna och tinningar och munnen gapade halvöppen.

Jonas Piscator — viskade han hest och orden kommo klanglösa och tomma som från ett valv — hjälp mig om du förmår något — du som är — präst.

Han tystnade plötsligt och hans infallna ansikte

stelnade i namnlös förfäran. — Ögonen voro onaturligt vidgade och globerna lågo elfenbensvita under de svullna ögonlocken.

Hjälp mig — Jonas Piscator. — Ty du är den ende, som kan — som har makt — — du Guds — och kyrkans tjänare. — Befall alla dessa — dessa jag ser här kring min säng att gå — försvinna — låta mig dö i fred.

I livet var du den starke, mumlade prästen — jag den förbisedde och stundom bespottade — nu är du svagare än någon — —

Ser du ej, klagar den döende åter — dessa som anklaga mig — och hör du ej deras hot och deras förebråelser.

Den gamle prästen gick fram till sängen.

Nej, detta var ingenting nytt för honom, som hjälpt otaliga att stappla de sista stegen in i evigheten.

Han hade hört samma bön, samma jämmer, sett den starke hjälplös och förtvivlad när han stod inför dödens ansikte.

Och han fick handla nu, som han alltid gjort. Han fick utestänga livet och livets anklagande gestalter och låta den döende somna med hans hand över ögon och panna. Men icke som den medlidande människan, som dock ingenting förmådde i sin fattigdom, fick han handla, utan i egenskap av vigd man, i egenskap av kyrkans tjänare.

Något senare stod Jonas Piscator, Edskoga gamle präst, ornatsklädd inför den döende.

Han stod hög och allvarlig och på bordet in-

vid sängen brunno tvänne ljus på ömse sidor om den uppslagna bibeln.

Patronens oro hade tilltagit. — Om han yrade eller om han ännu var vid sans, kunde ej prästen avgöra, men hela tiden kämpade han med dessa skuggor, som omgävo honom i hans dödsstund, under det att den skräckfyllda blicken vandrade, vandrade oavbrutet.

Därute hade natten så småningom ljusnat, och över vattnen lyfte dimmorna som rök från nerbrunna bål, gledo längs dälderna, rullade sig samman, tunnades ut och försvunno allt eftersom himlen i öst färgades röd av den uppgående solen.

In genom det öppna fönstret trängde gryningsljuset. Grått och skälvande bredde det ut sig över golvtiljorna, jagade de skrämmande skuggorna undan, och inom kort gnistrade genom den dävna morgonluften den första solstrålen.

Den döende låg lugn och andades tungt. Låg ännu med ögonen vidöppna. — Men förfäran hade vikit ur hans ansikte. Det var uppenbart att de syner, han sett, vikit bort nu när ljuset kommit till jorden och en vigd man vakade vid hans läger.

Gå inte ifrån mig, hördes en lallande barnröst — käre far — gå inte —

Den gamle prästen böjde sig djupare ner över den som nu skulle dö.

Nej, nej, han skulle ej gå —

Lägg — din hand över — mina ögon och — utestäng ljuset, bad denna lallande barnröst åter

med stor ansträngning — — och bed — bed för mig — för min fattiga, förvildade själ —

Jonas Piscator föll på knä vid sängen, lyfte en flik av sin prästkappa och bredde den över den döendes ansikte, lade sin hand på hans panna och bad innerligt under det ljuset allt starkare bredde sig över det nötta golvet, nu när den nya dagen kom efter en natt i vakans vånda, att Gud i sin outgrundliga nåd måtte förlösa en fattig syndare och giva honom dödens och evighetens ro.

När gamla Malena en timme senare smög sig in i sjukrummet låg Jonas Piscator, hennes husbonde, ännu på knä vid sängen och bakom honom på bordet brunno tvänne ljus med röda, rykande flammor.

XXII.

Med farten av ett åkslag drog den underrättelsen genom Edsdalen och över bygderna och skogarna på båda sidor om Storstvattnet att Edsforsens patron var död.

Icke i mans minne hade ett dödsfall gjort ett så djupt intryck. Och detta fast alla med visshet sagt sig att detta måste bli slutet.

Efter en genomvakad natt hade gamla Malena haltat till granngården och för kvinnorna där lågmält berättat ett och annat hon sett eller trott sig se under dödsnatten i prästgården.

Nej, Malte Oveson blev knappast salig, menade gumman där hon satt tårögd och vaggande av och an framför spiseln i köket under det eldskenet belyste hennes skrumpna ansikte.

Mycket hade hon både sett och hört under årens lopp i prästgården — men det hon senast sett var underligare än allt annat.

Vad hon då hade sett? undrade kvinnorna, som nyfikna skockade sig omkring henne, angelägna om att inte gå miste om något.

Å, man ser så mycket, menade Malena och nickade hemlighetsfullt — och både orätt och farligt var det ju att berätta för någon människa om nattens och mörkrets hemligheter. Men för katten sin kunde hon ju berätta, ty det lättade så underbart — Hm! Jo. Hon såg en parvagn köra upp till trappan strax innan patronen dog. Svart vagn och svarta hästar. Men ingen kusk — nej. — Detta hade hon lov att berätta för katten sin, som följt henne troget i många år och som var klokare än en människa. — Om jag inte drömde, undrar du. — Gumman nickade mot katten som satt i hennes knä och betraktade henne uppmärksamt. Nej jag sov inte — nej. — Ty jag hörde uret picka på väggen och suset från Edsforsen lika så tydligt som nu. — Svart vagn och svarta hästar, som buro svarta täcken med långa fransar. — Den skenbarlige satans ekipage, som kommit att hämta den fördömde.

Malena torkade sina rinnande ögon med förklädet och satt sedan och stirrade in i elden, vaggande av och an i djupa tankar.

Anej, Edsforsens herre kunde inte bli salig —, det hon hoppades på och det andra hoppades, som levat sitt liv i fattigdom, ånger och ödmjukhet. — Vad synen hon sett betydde, var inte svårt att förstå. — Och Gud i din nåd bevara du alla för högmod och satans funder.

— — — —

Patronen är död, viskade dalens bönder. — Den mäktige har fallit som en jättefura faller med buller och brak en stormnatt om hösten.

Och hans verk var avslutat.

Edsforsen, som genom århundraden betytt så mycket, var en hög av rykande ruiner. Och Laxforsens bruk var i det närmaste ödelagt av upphetsade människors händer. De som gått där förbi hade med förfäran lagt märke till hur dessa främmande arbetare huserat. Maskinerna hade de förstört, sprängt i spillror och krossat med släggor och stenar, förråden hade de plundrat, dörrar och fönster hade de i obändigt raseri slagit in. Men inte nog med detta! Innan de med sitt och de sina hade avlägsnat sig för att aldrig återkomma, hade de sprängt dammluckorna med dynamit och låtit vattnet fritt husera. — Nu var Laxforsen liksom Edsforsen närmast en ruinhög.

Men ingen enda i dalen visade dock tecken till skadeglädje — utan snarare fruktan för det som skulle komma. Åter och åter undrade man över detta: Hur skulle den unge prästen, som så oväntat blivit rik och den de vid upprepade tillfällen hånat och förföljt, nu handla emot dem? Skulle han ej minnas

allt det onda han utstått för deras skull. Och skulle han ej veta att hämnas?

De enades därför om att redan i denna dag i flock och följe begiva sig till prästgården för att i djupaste ödmjukhet bedja sin nye herre om förskoning.

Jonas Piscator står i likrummet och betraktar den döde oavvänt, där han ligger hopsjunken och grå i det gula solljuset, som tränger in genom de nerfällda gardinernas rispor.

En underlig man, nickade prästen, och en farlig, farlig man. Ty han om någon trodde på maktens berättigande framför allt annat, makt var rätt för honom. Och därför måste han falla! Gamle Piscator följer solstrålarna med den skumma blicken, där de hänga som glittrande band i den dammiga luften. Men så betraktar han åter den döde.

Men kanske han ej kunde annat, mumlar han lågt. Han var väl ett rovdjur som så mången annan i dessa tider — ett lodjur, en slagbjörn, en glupande varg, som blott jagade efter byte, jagade, jagade — utan att tänka på annat än att mätta sig själv. Han bör kanske ej dömas, ej förbannas — — men för länge, länge sedan skulle han ha slagits ner, så som man slår ner och oskadliggör ett farligt rovdjur.

Den döde låg på rygg med de blodiga händerna på bröstet och hans mun stod vidöppen som om han ännu efter döden ville skrika ut sin jämmer.

Och hans ögon stodo vidöppna och tycktes bedja om förbarmande.

— — — — —
I flock och följe hade dalbönderna kommit. Och medan gammelpprästen uppehöll sig inne i likrummet hade de dragit in på tunet. Solen brände från en skyfri himmel och luften skälvde i middags-hettan.

Nej, pastor Brede, den de kommit för att underhandla med, blev icke synlig. Och ingen i prästgården hade sett honom eller kunde giva besked om var han fanns. Männe han gömt sig, undrade de sinsemellan, männe han inte ville träffa dem av en eller annan anledning. Och deras oro och beklämning blev allt starkare medan de stodo i lönlös väntan.

Men han måste visa dem barmhärtighet. Han fick inte gripa dem med hårda händer, fast de ej alltid handlat så som de bort medan han var fattig och saknade inflytande.

Nej, inne var han inte, hade Malena sagt och ej heller i prästgårdens närhet. Men gammelpprästen var tillstädes — och han skulle genast komma.

Till sist kom han också; stod hög och allvarlig uppe å trappan och fannade den tigande klungan därnere på tunet med sin myndiga blick.

Om de kommit för att se den döde? undrade gubben — kommit för att taga avsked av patronen, som låg därinne.

Bönderna ryckte till och flyttade sig hastigt. Ånej — ånej — de ville inte det. Allesamman ska-

kade de på huvudet och menade som så att de fått nog av Edsforsen och Edsforsens patron och att de skulle dra en suck av lättnad den dag han begrovs.

Nej, nu ville de träffa Salomon Brede.

Vad de ville honom?

Dingsruden steg fram, ej välfödd och fräjdig som i forna dagar, men med en smula värdighet ännu i tal och åtbörder. Och han bad att få meddela å egna och kamraternas vägnar att de alla bitterligen ångrade sitt uppförande under de senaste åren och att de från och med denna dag ville bättra sitt leverne. — —

Se, det var nu om dessa pänningar, som de skylldes pastor Brede — de ville tala. — —

Dingsruden drog fram en stor duk ur bakfickan och torkade sig över pannan och kinderna, och såg sedan med ett tveksamt leende på sin gamle själasörjare. — —

Han hoppades att prostens ville tala deras sak.

Jo, nickade denne, det skulle han nog — — allrahälst som pastor Brede ingenting ville ha med detta oväntade arv att göra.

Vad — Dingsruden ryckte till och de andra bönderna, för vilka pänningen alltjämt var det förnämsta av allt, stodo gapande av förvåning — vad ville detta säga — ville han inte —

Nej, han vill inte, mina vänner, säger den gamle prästen värdigt — vill ej mottaga dessa syndapänningar, vid vilka blod och tårar klibba.

Bönderna stå länge mållösa. Stå i det brän-

nande solskenet och se med undrande och tvivlande blickar på den gamle däruppe å trappan.

Detta var för dem något nytt och alldeles ofattligt — att en människa, som gick och gällde för att vara klok, kunde handla så besinningslöst och dåraktigt!

Men vem skall då — ärva? fick Dingsruden äntligen fram.

Vem som skall ärva dessa rikedomar, svarar gubben efter en lång tystnad, kan näppeligen sägas i dag. Men en sak är bestämd: att de skola användas till bygdens återuppbyggande. — —

Och jag är den, som fått i uppdrag att ombesörja detta.

Bönderna tränga sig upp för trappan och omkring prästen.

Bygdens återuppbyggande — vad menade deras själasörjare. — De blevo allt ivrigare och deras rörelser blevo sprittande livliga, som om de nyss kastat av en tung börda och nu åter kände blodet fylla sina domnade lemmar.

Vad prästen väl kunde mena med detta. — Skulle skulden efterskänkas och de åter komma att sitta som burgna bönder på sina fäderneärvda gårdar — —?

Den gamle prästen svarar ingenting på länge.

Han står hög och myndig som i forna dagar och ser ner genom dalen mot kyrkan, som reser sig vit mellan lummiga lindar på sitt näs högt över Storstattnet.

Aldrig hade han känt sig så högtidligt stämd

som i dag och aldrig så tacksam mot Gud, som givit honom kraften åter att tjäna sig och kyrkan. Är av sorg och den djupaste förnedring voro glömda nu, uppslukade av natten som om de aldrig varit. Nu stod han åter en solskälvande sensommardag och såg sin egen och sina fäders fagra dal breda ut sina armar emot sig. Och han såg templet, där han och hans förfäder i otaliga år predikat och tröstat en andäktig menighet under ljusa tider och mörka, stå som fordom med sitt tornkors gnistrande i solbranden. Och han bad utan ord om nåd och kraft att än en tid få verka för att kunna föra de vilsegångna åter till den kyrka, som genom århundraden, innan förnedringens och olyckans tid kom, varit samlingsstecknet för dalen och dalens folk.

Äntligen sänker han blicken och betraktar bönderna.

Om skulden kommer att efterskänkas, säger han stilla, nästan drömmande, får helt och hållet bero på eder själva, mina barn. — — Om I arbeten som edra fäder gjorde; om I drömmen stolta odlar-drömmar som de — — då vill jag glömma att I stå i beroende till mig. — Ja, jag vill ombesörja att envar sker rätt och att medel till fortsatt odling aldrig skola fattas. — Av blodspänningarna skall välsignelse komma genom hängivet arbete till fromma för eder och edra barn — till evärdelig fromma för allt strävsamt och arbetande folk i bygden.

Aldrig hade bönderna andats lättare än i dag när de efter besöket i prästgården vände hem till

sina gårdar. Och aldrig hade de sett solen skina över en fagrare bygd än Edsdalen.

Förnedringens tunga tid var tillända nu och de kunde åter andas ut i tacksam befrielse.

Ty detta sade de sig själva och varandra där de i solfallet gingo upp genom dalen efter det vilande Sturvattnet, att Jonas Piscator ej gick med hämndetankar. Hur han än komme att handla — aldrig behövde de frukta att han skulle gälda ont med ont.

Han var en Piscator, mer behövde näppeligen sägas. — En ättling av starka, vidsynta män, som genom många mansåldrar varit Edsdalens kloka hövdingar, och aldrig skulle han handla på annat sätt än till deras och bygdens bästa.

XXIII.

Det är i kvällningen.

I väster över åsarna brinner himlen brandröd och över Sturvattnet ligger ett flörlätt dis, som virvlas upp och slites sönder när en vindfläkt allt emellanåt krusar den blanksvarta ytan.

En lutande man irrar i halvskymsningen utan mål genom storskogen, som ännu står kvar ett stycke från prästgården. Han går med stapplande steg utefter djurstigarna utan att se upp eller lägga märke till något omkring sig. Det mörka håret fladdrar kring hans infallna ansikte och ögonen äro livlösa och släckta.

Allt emellanåt stannar han; står lyssnande stilla som om han hört främmande ljud; höjer huvudet och låter blicken glida mellan de knotiga furustammarna och över snåren, som kasta gråa skuggor över stenar och vindfall — men fortsätter åter sin rolösa vandring.

Hela dagen har Salomon Brede varit borta från prästgården. Och han ville, han kunde ej återvända dit, så länge solen var på himlen. Nu kunde han fatta, det han hitintills ej kunnat, varför Jonas Piscator under sin förnedrings tid ej sökte människors sällskap, ej vågade visa sig ute på vägarna annat än vid natt. — Nu var han själv den olyckligaste av alla olyckliga, en som ödet böjt samman och trampat på. Och nu måste han i sin gränslösa jämmer och förtvivlan hålla sig borta från människorna, icke för att få sörja i fred, utan för att få lindring i sin jämmer. Ty detta visste han nu: ingen människa kan trösta den som drabbats av olyckan så hårt som han. Men naturen och umgänget med denna kan lindra; skogen kan susa ro i en uppriven själ, och skogens skiftande dofter kunna gjuta läkedom i svidande sår.

Så blev då detta slutet, mumlade den unge prästen och förde sina darrande händer upp till de feberheta tinningarna — slutet — slutet på årslånga drömmar om framgångsrikt arbete i Herrens vingård.

Han stannade plötsligt och stirrade rakt fram, sjönk sedan ner vid sidan av stigen med huvudet lutat i händerna.

Han förmådde ej längre att hålla sig upprätt, hade vandrat oavbrutet nu under många timmar — men han förmådde ej heller att hålla sig stilla. Blodet kröp som sjudande gift genom hans kropp. — Den förbannades blod rann i hans ådror — ej bondeblod, ej Bredarnas blod, utan ogärningsmannens —!

Den unge prästen kastade sig framstupa i den höga ljungen, som nästan döljde honom helt och hållet. Låg med händerna prässade kring sitt värkande huvud.

Över honom strök vinden fram; spelade kring de mossiga stammarna, som stodo som tempelpelare omkring honom, och rörde vid barren, som sakta vajade av och an —

En hackspett kom bullrande och började trumma på en ihålig stam, men lättade nästan omedelbart och försvann inne i tjockningen. Skymningen blev allt djupare härinne; en grå, förtätad skymning, som kom som en dimma ur daldjupet därnedanför, nu när solen försvunnit på allvar och endast kopparbruna moln krönte skogen i väst.

Och med skymningen kom kylan; råa dunster stego långsamt ur tjärn och myrar inne i ensamheten och bredde sig som en dalande rök över vidderna.

Men Salomon Brede låg som förr med händerna kring huvudet utan att tänka på annat än detta förfärliga som hänt honom — —

Herren din Gud är en stark hämnare, viskade hans torra läppar — — som söker fädernas miss-

gärningar inpå barnen — — allt intill tredje och fjärde led — — Herren Gud var hämndens Gud, lika väl som kärlekens — en sträng Gud, förfärlig i sin vrede —

Nej, nej, för honom fanns ej väg, ej stig som ledde mot ljuset. Han var den orättfärdiges son — i hans kropp flöt förgiftat blod — och Gud skulle sannerligen ej låta sig blidka.

Den ensamme reste sig halvt i ljungen. — En frosskakning hade med ens ilat genom hans lemmar och han lade märke till att natten kommit och gjort skogen mörk.

Nej, han förmådde ej resa sig. — Och han ville ej, kunde ej visa sig för människor!

Allt, allt, som han förgäves grubblat över i långa nätter, blev med ens så klart.

Varför förmår jag ingenting? hade han frågat sig — varför står templet tomt och varför vill ingen anamma det Herrens ord jag predikar?

Nu kunde han svara: Den allsmäktige hade ej sett med välbehag till hans offer — till den orenes offer — Herrens välsignelse hade aldrig vilat över hans gärning, så som han i sin fruktansvärda blindhet så bergfast trott! Gud hade med förtörnelse sett att han med sin närvaro besmittat hans hus; sjungit mässa och utdelat sakrament — han som var förgiftad, oren, avlad i synd, född i förbannelse — —

Salomon Brede reste sig stönande, vacklade hit och dit och var nära att falla. Men i nästa ögonblick hade han fått en smula herravälde över sig

själv; funnit den smala stigen och börjat stappla fram efter denna.

Nej, nej, nu var det för alltid förbi — —. Aldrig mer skulle han stå inför altaret, aldrig mer predika, aldrig mer drömma soliga drömmar om en äntlig seger över de människor, som vandrade fjärran från Guds vägar.

Ty nu såg han ej vägen själv, nu när natten och töcknen täckte hans själ —, denna som nyss var så brinnande, så hoppfull i sin stora förblindelse.

Nej, den kraft han känt var ej av Gud, utan sprungen ut från mörkret, från den djupaste avgrunden! Det var sin faders kraft att förinta och ödelägga han förväxlat med Guds, det godas kraft till uppresning och förnyelse. — — Och i sin van-kunnighet hade han hädat och förtörnat den allsmäktige, vars namn han ej längre kände sig värdig att viska.

Den förtvivlade vandraren stannade plötsligt.

Skogen hade öppnat sig, ljusnat och stigen hade försvunnit. Framför honom låg ett mörkt vatten, vid vars stränder näckrosor växte mellan bredbladig vass.

Lomtjärnet, nickade prästen. Här hade han varit förut; suttit i ljungen vid sidan av henne, som han höll av och hoppades få — — men som nu var förlorad för honom!

Månljuset föll ner mellan sönderrivna skyar och plöjde en silverblank väg över vattnet.

Här omkring Lomtjärnet var vildmark ännu. Ty prästgårdens skog hade ej skövplats på samma sätt som all annan skog omkring Storstjärnet. Här

bredd sig tystnaden djupare än på något annat ställe och härinne betade älgen stundom under sommarens nätter på de starrbevuxna stränderna eller klev stolt med högburet huvud över gungande myrar inne i ensamheten.

Prästen sjönk uttröttad ner på en sten i skogslagget; satt med huvudet emellan händerna och lyssnade betagen till den månblanka nattens alla hemlighetsfulla ljud.

En uggle kom susande med mjuka vingslag och slog sig ner i en gran alldeles i hans närhet. Snart ekade skogen omkring Lomtjärnet av hennes hesa: klävvitt! Men om en stund lyfte hon åter och flög vidare som en glidande boll djupare in i skogen. Strax i närheten gastade en räv, skrek utdraget och genomträngande som för att injaga skogen och natten skräck.

Ner till vattnet kommer plötsligt en högbent älg; står några ögonblick och vädrar, suger in den dävna luften i långa drag och frustar ut den igen. Vänder det väldiga huvudet åt alla håll som om han fruktade ett lurande försåt. Går sedan närmare vattnet under det grenar och kvistar knäckas under hans klövar.

Han dricker länge och under flåsande stön. Höjer huvudet åter och lyssnar spänt.

En väldig älgoxe, nickar prästen; men ensam är han knappast — —.

Djuret står länge orörligt och dess ögon vidga sig späjande ut i natten.

Ett sakta buller närmar sig inne från skogs-

djupet; grenar knäckas; klövar slå mot sten och vindfall. Oxen vidgar näsborrarna och stönar. — Och detta stönande besvaras inne från mörkret.

I nästa ögonblick kommer en älgko ut i månskenet; stryker sin långa mule över oxens rygg och hals, sänker så huvudet ner mot vattnet och dricker flåsande.

Sedan honan druckit börjar en vild parningslek på strandbrädden. De båda djuren jaga varandra, resa sig upp emot varandra, grenar krossas under deras klövar och hela skogen ekar av deras stön och strupljud.

Prästen sitter och betraktar detta under det månen glider mellan vita skyar och skuggorna krypa samman för att åter förlängas. Han sitter förhäxad av skådespelet tills de båda djuren försvinna inne i de svarta slagskuggor, som skogen kastar över vattnet och över stranden på andra sidan.

Och han glömde sin sorg för ett ögonblick, glömde allt annat än detta han såg och sett; skogens och naturens obändiga krafter, uppenbarade genom älgparet, dessa krafter som levde i allt, fortplantningens drifter, som sörjde för släktenas bestånd genom tiderna.

Nej, han ville inte dö — kunde inte dö!

Men han ville fly storbygden, där människorna blivit så små i sin erbarmliga jakt efter pänningar, efter anseende, efter njutningar, och han ville fly människornas umgänge, som drog ner och förgiftade envar, som trodde på annat än lyckan i rikedomen.

Men han skulle leva, leva dubbelt starkare än

förut och i umgänget med naturen skulle han finna glömska och läkedom.

— — — — —
Erika Björn hade hela dagen från tidigt på morgonen sökt sin trolovade.

Gång efter annan hade hon begivit sig till prästgården, sökt ute och inne, ropat hans namn med gråtkvävd röst, stått timvis på tunet och spejat utefter dalen och utefter dalens vägar. Men den hon med stigande ångest sökte kom ej hem och visade sig icke i hemmets närhet.

Min dotter, hade Jonas Piscator sagt, och lagt sin hand på hennes axel; du ängslas utan anledning. Ty han kommer eftersom han högtidligen har lovat mig att komma.

Men prästfru blir du aldrig, mitt barn, hade han lagt till med ett matt leende.

Om hon blev prästfru eller ej, var henne nu så alldeles likgiltigt. Vad som allenast upptog hennes pinade tankar var fruktan för att den hon höll så oändligt kär i förtvivlan skulle begå någon överilad handling.

Hon hade erfarit allt och hon kände Salomon Brede.

Vad som skulle ha föranlett andra att jubla, kunde lätt giva honom dödsstöten. — Dalens rikaste man var genom sin rikedom bliven den fattigaste, den olyckligaste av alla människor.

I kyrkan var han icke och ej heller i dess grannskap och ingen i dalen hade sett honom.

Nej, Salomon Brede fick ej dö; fick ej lämna

henne ensam nu när livet blev tyngre dag för dag. Hemmet var skövlut som om en fiendehord huserat, vilket ju även var fallet. Och hennes far gick än som en sinnessjuk utefter vägarna, anklagande sig själv och berättande envar som ville höra på att han var skuld i det förfärliga som hände den kvällen vid Edsforsen.

Men allt detta som drabbat hennes far och hennes hem var dock så ringa och betydelselöst jämfört med den olycka, som skulle vältra sig över henne och förgöra henne i grund om hennes trolovade blev borta —

Med darrande läppar frågade hon envar som hon mötte på vägarna om de sett pastor Brede.

Men alla som en skakade på huvudet.

Nej, pastor Brede hade ingen sett. Och ingen kunde giva den ringaste upplysning om var han fanns.

Dagen gick och det blev skymning och natt. Men Erika Björn tänkte icke på vila. I det klara månskenet avlägsnade hon sig allt längre från hemmet och utan att rätt göra sig reda varför, slog hon in på en slingrande skogsstig, som ledde mot Lomtjärnet, närmare en halvmil borta från bygden.

Hon går allt fortare och fortare. Harar som sovit i snåren utmed stigen fara skrämnda upp, och skogsfågel som för längesedan satt sig på nattkvist vaknar av de trippande stegen och bullrar djupare in i mörkret.

När hon av månens läge kunde se att midnatten var nära, såg hon Lomtjärnet framför sig.

Skulle hon kanske finna honom här — levande eller död.

Hon stannar plötsligt och trycker händerna emot bröstet. — En grå gestalt hade rest sig, skilt sig från den djupa skuggan och närmat sig henne med synbar tvekan.

Hur visste du att jag fanns här?

Salomon Brede står hög, men blek framför henne i månskenet, utan huvudbonad och med kvistar och barr i det böljande håret — —

Visste — visste, stammar hon — jag visste ingenting — gick blott, driven och ledd av min gränslösa längtan efter dig.

Hon kastar sig emot honom, slår armarna kring hans hals och gråter länge utan att kunna få fram ett ord.

Prästen står stel och stum med hängande armar, står och stirrar över hennes nerböjda huvud ut i natten.

Men så gör han en hastig rörelse och frigör sig från det fasta famntaget.

Nej, nej — släpp mig, säger han häftigt — en av Gud förbannad —

Vad menar du?

Den unga kvinnan faller slappt samman och hennes blick fylles i hast med namnlös förfäran.

Att du aldrig, aldrig kan bli min, Erika Björn, viskar prästen; att jag ej har rätt att förgifta dina dagar, ej rätt att avla barn med någon, ty förbannelse skall följa mig och skulle följa mina avkomlingar intill tredje och fjärde led!

Den unga kvinnan fattade först nu hur mycket som stod på spel.

Här måste kämpas med förtvivlans mod om ej allt som hon drömt om skulle ramla samman. Men hon måste segra! Hon fick ej, kunde ej gå miste om denne man.

Och med darrande röst talade hon om detta. Besvor honom att stanna i dalen hos henne och hennes folk — eller om detta ej lät sig göra, låta henne följa honom vart han gick. Hon skulle aldrig klaga hur svårt det än blev, skulle träla natt och dag för hans skull, vaka med honom i långa nätter när hans själ behövde deltagande, bära de tyngsta bördor för hans skull — —

Den unge mannen ville åter göra sig fri från hennes hårda famntag, föreställa henne hur dåraktigt detta var.

Men han förmådde ingenting. Han lät sig sövas av hennes stämma, glömde sin sorg och domen, som svävade över hans huvud, glömde natten och tiden, allt utom henne, som ville offra allt för den fredlöses skull. Han kände hennes flämtande andedräkt emot sin kind och han såg hennes brännande ögon borra sig in i hans.

Och hans knän sviktade till sist under en varm, en älskande kvinnas tyngd.

— — — —

När tjädern spelade solspelet i åsarna öster om Lomtjärnet, gingo tvänne människor, slutna tätt intill varandra, efter den smala skogsstigen ner emot bygden.

Skuggorna veko överallt och vattnen började glittra i solglansen. Livet vaknade med solen; dimmorna lättade och en mild vind jagade häruppe undan sensommarnattens dävna kyla, under det de blåa rökarna från dalens gårdar virvlade under vindkasterna, som ströko fram utefter Storstjärnet.

Föga blev talat av de två. Men deras tankar dröjde vid detta som hänt invid Lomtjärnet, under det skogen låg begravnen i skymning.

Rätt eller orätt, tänkte den unga kvinnan — vad kom väl detta henne vid. Här gällde att sätta sig över alla hänsyn. — Söka hålla fast den man hon ej kunde leva förutan. — Och efter detta som hänt, skulle det lyckas, måste det lyckas! Nu kunde han ej övergiva henne — —

Ett stycke från prästgården skildes de åt. Men Erika Björn vände sig gång efter annan om och följde sin trolovade länge med blicken.

Han gick som i djupa funderingar med långa, släpande steg och med slappt hängande armar — —

Inne i adjunksflygeln vandrade morgonen fram en upphetsad man fram och tillbaka med händerna hårt knutna som vore han i begrepp att försvara sig mot en eller annan fiende, som ville kasta sig över honom och binda honom.

Nej, nej, han kunde ej; hade ej lov att låta övertala sig! Han som alltid, alltid skulle känna olyckan och den allsmäktiges vrede sväva över sitt huvud som en hotande åsksky —

Som en botgörare skulle han draga härifrån, försvinna spårlöst in i skogarna, uppslukas av öde-

marken och ingen, icke ens hon, skulle någonsin erfara vart han tagit vägen.

Fram och tillbaka, oavbrutet fram och tillbaka vandrade den unge prästen i allt starkare upphetsning timme efter timme.

Solskenet gled in genom det öppna fönstret och flöt i en gyllengul strimma över hans skrivbord, över golvet och sängen som stått orörd under två nätter å rad.

Vila, han! Nej han kunde ej vila ens för en sekund — kunde ej tänka på ro och sömn, fast hans kropp och hans själ skälvde av trötthet. Som ett innestängt djur måste han vanka fram och tillbaka i tungt och förtärande grubbel.

Horkarl — kvinnoskändare, väste han gång efter annan under det att han tryckte sina knutna nävar hårt emot sina dunkande tinningar. — Faderns blod och faderns drifter — nu vältrade sig olyckan dubbelt tung och förfärlig över honom.

Men — han skulle kämpa emot — som en drunknad kämpar för livet! Här fick han ej stanna. Han måste bort för att icke besmitta henne eller någon annan med sin stinkande orenlighet.

Som den ödmjukaste av alla människor ville han leva, fjärran från människorna — som en bygdebrytare och en jordens tillbedjare ville han gå i ensamheten år efter år. Ty detta var enda utvägen — enda räddningen undan hopplöst förfall.

Och till sist skulle nog syndens förfärliga börda glida bort från hans skuldror och han skulle åter

en gång med hopp och förtröstan våga se upp emot Guds välsignade sol.

Några dagar senare spred sig genom Edsdalen den underrättelsen att Salomon Brede, den unge prästen, som ärvt ofantliga rikedomar, spårlöst försvunnit från prästgården och bygden.

Ingen hade sett honom den dag han försvann och ingen anade vart han tagit vägen eller vad som blivit av honom.

Dag efter dag, hösten fram, talade man om detta, förundrade sig över detta och till sist enades man om att han på grund av det oväntade arvet blivit sinnesrubbad och att han möjligen gjort en olycka på sig själv eller irrade rolös omkring i skogarna.

Men till sist fick man annat att tala om och den olycklige prästens namn blev allt mera sällan nämnt av folket utefter Storstvattnet.

XXIV.

Närmare tre år senare går en främmande man ner genom Edsdalen.

Till höger ligger Storstvattnet blankt som en spegel och på ängarna utefter stränderna på båda sidor sysslar dalfolket med slätter och höbärgning. Skogen ligger täckt av en disigblå slöja och i gårdar-

nas rutor gnistrar solljuset, under det blåa rökar ur skorstenarna stiga rakt upp för att förtunnas och försvinna i den heta högsommarluften.

Den främmande mannen, som bär helskäggs och är solbrynt som en bonde, lättar allt emellanåt på ränseln, han bär, och stannar för att se sig omkring.

Hans blick är djup och beslöjad som om han burit på tunga sorger eller gråtit mycket under den senaste tiden. Handen, som omfattar långstaven, är grov och barkad med svällande ådror under den håriga huden.

När han fram på eftermiddagen når fram till Laxforsen stannar han igen, spänner av sig ränseln och sjunker ner i gröngräset vid sidan av vägen.

Vad han ser är ej annat än en ruin — gapande tomma fönsteröppningar — nerfallna tak — sönderhuggna väggar. En bild av förstörelse och ödeläggelse.

Bruket, som både ruinerat och befriat dalen från förnedring och beroende, har fått förfalla.

Maskinerna ha sålts till vrakpris och ett flertal hus ha rivits ner och forslats bort. — Ingen enda i dalen ville veta av att skorstenarna åter skulle börja bolma, maskinerna slamra och att stanken från kittlarna åter skulle förgifta luften utefter Storvattnet.

Det fick vara slut nu, hade man sinsemellan menat — man hade sannerligen fått mer än nog av fabriksdrift i Edskogal!

Den främmande mannen, som närmast liknar en bonde, sitter länge fundersam i det dallrande solskenet, som om han övervägde något. Sitter med

händerna knäppta över knäna och betraktar oavvänt brukets ruiner.

Men så reser han sig plötsligt som om han fattat ett beslut. Tar upp ränseln, spänner den fast på ryggen, griper staven och går med hastiga, fjädrande steg mot söder, mot kyrkan och den gråa prästgården, som ligger högt över vattnet i förnäm ro, bäddad in i saftig grönska.

Alla han möter hälsa vänligt; de gamla nicka och mumla ett: Guds fred, och de unga männen lyfta stundom på mössorna som om denne främling från norr vore förmer än en bonde.

En och annan stannar sedan han passerat och ser efter honom.

Underligt detta; de tyckte sig så säkert ha sett denne man förut. Men när och var, detta kunde de ej dra sig till minnes.

Uppe vid grinden, som leder in till prästgården, stannar denne främmande man med synbar tvekan. Hans blick blir ängsligt spjandande, flackar hit och dit över det gräsdrodda tunet och emellan de gråa husen, som stå som blundande jättedjur i solglansen. Men så rätar han på sig, suckar djupt och skälvande tungt, öppnar grinden och stänger den omsorgsfullt efter sig.

Inne i sitt arbetsrum sitter Jonas Piscator lutad över sitt skrivbord. Och på golvet ett stycke ifrån honom sitter en liten mörkhårig gosse och leker med en hundvalp, som nappar honom i kolten och morrar.

Gubben ser alltemellanåt upp ifrån sitt arbete och betraktar barnet, nickar leende emot det, rätar

på sina glasögon och låter pännan åter med rasslande fart löpa utefter papperet. — Men om en stund lägger han den ifrån sig, vill resa sig upp, men sjunker åter samman i den knarrande stolen.

Genom det öppna fönstret strömmar en arommättad doft från nyslaget hö in i det solfyllda rummet och den gamle prästen andas in denna doft i långa, djupa drag. Åter betraktar han gossen och ett soligt leende glider långsamt över hans fårade ansikte.

Så blev Gud dock segraren — gubben nickade framför sig, där han satt halvt vänd ifrån bordet, som var belastat med papper och böcker. — Så segrade dock Gud och hans tjänare i Edskoga. — Efter långa år i synd och villfarelse hade folket vänt åter till kyrkan. Nu fylldes den åter som i forna tider söndag efter söndag. — Och han själv, den ringaste av Guds ringa redskap, han som en gång i sin stora hjälplöshet, innan kärleken blåste liv i hans skumma blick, var till begabbelse för alla, var nu dalens hövding. — Icke biktfader allena, som fick bära allas bördor utan att få kasta någon utav sig, utan den, man rådgjorde sig med, den, man såg upp till och invigde i all sin sorg och glädje.

Den gamle prästen vände sig åter mot skrivbordet, grep pännan, men lät den åter falla.

Någon hade knackat, sakta och liksom tveksamt.

Kom in! säger gubben och ser över glasögonen mot dörren.

Någon famlar vid låset och dörren glider upp. En skäggig man stiger in, hälsar lågt och blir stående.

Jonas Piscator reser sig hastigt; står ett ögonblick förtumlad, ur stånd att få fram ett ord. Men så breder sig ett ljust leende över hans ansikte och han går med framräckta händer ett par steg emot den nykomne.

Äntligen kommer du, min son, säger han med en röst som skälver av rörelse — äntligen — äntligen, mitt barn!

Salomon Brede står ett ögonblick tvehågsen och hans blick är skrämnd.

Så tar han sig samman; går fram och trycker den gamles händer. Och hans dystra ansikte veknar.

Tack, viskar han med tårade ögon — och förlåt mig att jag ej kommit förrän nu.

Gubben svarar ingenting till detta; står endast och betraktar den komne, länge och forskande. Så vänder han sig hastigt, böjer sig ner och lyfter upp barnet, som suttit på golvet och med förvånade ögon betraktat denne främmande, skäggige man.

Se här, min son, känner du detta barn, säger prästen långsamt.

Salomon Brede lyfter armarna som för att famna barnet, men låter dem sjunka igen.

Jag har drömt dagar och nätter om denne min gosse, säger han lågt.

Och du visste du var far?

Jag visste det, nickar den andre; har erfarit

det av farande fant, som en dag i våras kommo till mig i skogsensamheten uppe vid Peniklamp.

De båda männen betrakta varandra en stund under tystnad. Äntligen frågade den gamle:

Har du även tänkt på henne, ditt barns mor?

Salomon Brede sänker blicken och tiger länge.

Så säger han stilla:

Varendaste dag, varendaste timme har jag tänkt på henne. — Genom stillheten har hennes röst nått mig i vakna nätter. — Jag har kämpat om henne med alla dunkla makter, som förgiftat mig, med mitt blod och mina ärvda synder —

Och du har segrat, min son?

Den andre nickar: Jag har segrat — eller tror mig ha segrat.

Den gamle prästen ger honom barnet.

Tag då din son, säger han myndigt — och låt snarligen inför Gud och församlingen din trolovade bli din äktvigda maka.

Och du tror att jag kan våga detta — våga binda en kvinna vid den, som är oren?

Oren! Den gamle prästen gör en avböjande rörelse och hans ansikte blir i hast allvarligt — oren är ej den, som ej syndat mer, ej fallit djupare än andra människor. Icke ens i egenskap av präst fann jag dig oren eller ovärdig, fast du var avlad i synd.

Den andres ansikte ljusnar.

Menar du detta?

Gubben nickar: Jag menar detta.

Han står ett ögonblick med sänkt blick. Så ser han upp.

Tro mig, som är gammal, min son. — Ingen är oren som känner kärlekens väsen — ingen överflödig eller av Gud bortstött, som kan göra de gärningar du gjort sedan du tog avsked från ämbetet och lämnade dalen.

Salomon Brede tryckte sitt barn närmare intill sig och rätade sig samtidigt.

De gärningar jag gjort, stammade han förlägen och ett leende gled över hans solbrynta ansikte.

Jag känner allt, säger prästen, och din trolovade känner det även. — Vi ha följt dig steg för steg däruppe i Gränsbygden, fast du ingenting anat, och vi visste båda att du skulle komma när du ej kunde dröja längre. — Och därför ha vi ingenting företagit oss, min son.

Säg mig, säger Brede med ett förläget leende — — när och var kan jag få träffa henne — Erika — min trolovade?

Här kan du få träffa henne. Och detta när du önskar, svarar prästen. Hon bor här och har bott här alltsedan den dag du försvann, lägger han förklarande till.

Den andre ser sig osäkert omkring och hans ansikte rodnar.

Du är densamme som alltid, säger han omsider lågt, helaren och läkaren av sår, som andra slagit — — Jag har tänkt över detta så ofta, där jag gått för mig själv — — men jag borde ha vetat att du, Jonas Piscator, skulle ta hand om den, jag så skamligt har svikit.

Gubben står vid skrivbordet med solen i an-

siktet och hans blick bakom de gnistrande glasögonen famnar de mörka porträtten av hans fäder, som i tunga ramar hänga i bakgrunden. — Bistra präster med gråa skägg över brusande vita kragar, myndiga män, som genom århundraden lett dalens öden och som aldrig företagit sig annat än det som varit till allmogens gagn och bästa.

Han står länge så och hans ansikte ljusnar allt mer. — Tyckte han inte så tydligt att fädernas drag blivit milda och leende nu när solen sken och dagen var så klar och välsignad — — nu när en människa, som trott sig förtappad, vände åter till livet och äntligen kunde känna fast mark under fötterna, sedan hon lärt sig att fatta kärlekens bevingande och förnyande kraft.

Äntligen såg han åt sidan och fångade den andres blick.

Nu glömmer du detta, min son, säger han myndigt, men på samma gång milt. — — Du kunde väl ej annat. — Det finns så mycket som sker, som ej kan göras på annat sätt — —

Han går långsamt mot dörren till angränsande rum, öppnar denna och försvinner.

Om en stund kommer han tillbaka och vid handen för han en ung kvinna.

Känner du honom, säger han och nickar emot Salomon Brede, som ännu står med sitt barn i det gula solljuset.

Ett ögonblick står Erika Björn tveksam och betraktar denne bondklädde man, som håller hennes barn i sina armar. Men plötsligt går hon närmare,

lägger sina händer på hans axlar och fångar hans blick.

Så kom du äntligen, säger hon stilla — så kom du äntligen.

Hon står länge och betraktar den hon väntat på så länge, den hon samtalat med om dagarna, den hon drömt om om nätterna.

Och hon tyckte att rummet vidgade sig och att dagen blev mångdubbelt klarare, fast hennes blick skymdes av tårar.

— — — — —
Fram i kvällningen sitta de båda unga på en bänk under tunrönnen och se ut över Edsdalen och Storvattnet, som dallrar gyllenrött i den vikande solbranden.

Han håller fast hennes hand med båda sina, och med låg röst, som allt emellanåt skälver av rörelse, berättar han för henne om det liv han levat och om de drömmar han drömt däruppe i ensamheten, ej långt ifrån Norges rå.

Inne i Gränsbygds-skogarna hade han slagit sig ner, sedan han erhållit anvisning härom av Bredegårdens ägare, som ägde ofantliga skogsvidder, och som ingenting högre önskade än att nybyggen skulle anläggas och åkrar brytas, där marken var tjänlig härtill.

Ty alla av Brede-ätten hade varit odlare och deras högsta önskan hade varit och var än i dag att lägga vildmarken under plog och lie.

En halvmil gott och väl från storbygden låg ett tjärn, som hette Peniklamp, och här invid detta

tjörn skulle i fordom tid ett pörte ha stått, som uppförts av en invandrande finne. Och denne finne skulle enligt vad de gamla visste att berätta, vara den förste nybyggaren i Gränsbygden. De åkrar, som funnits här en gång, voro emellertid övervuxna med skog och till Peniklamp ledde ej väg eller stig genom ödemarken. Ty ingen ville utan tvingande skäl söka sig dit, fast vattnet var fiskrikt och skogen däromkring vimlade av allsköns villebråd.

Stället var förbannat för en eller annan ogärnings skull och hade skytts så långt någon kunde minnas tillbaka.

Hit hade nu Salomon Brede utan dröjsmål begivit sig. Ty en plats som denna lockade honom mer än någon annan. Här skulle han få leva i fred och ro — och här skulle han genom mödosamt arbete och genom att förvandla mossiga moar och ljungvidder till sädesbärande åkerland så småningom söka sona faderns skuld och i någon mån söka glömma det förflutna.

Ingenstädes var stillheten så djup och rogivande som här vid det skogkransade vattnet och ingenstädes hade han känt en sådan berusande doft av kåda och barr som här inne i den fjärran ensamheten när solen bakade varm i Brittsommardagarna — —

Nu stod en liten gård vid Peniklamp och säd böljade för vinden på de upplöjda åkrarna. Kreatur betade utefter tjärnstränderna och en nybruten väg smög sig genom skogen mot storbygden.

Detta berättade Salomon Brede, den skäggige

nybyggaren, stillsamt, men icke utan stolthet, för den unga kvinnan, som satt uppmärksamt lyssnande vid hans sida under det svalka kom i luften och solen gled ner mot de blåa åsarna väster om Storvattnet.

Och när han slutat, frågade han henne, ej utan en skälvning i rösten, om hon ville försaka hembygden för hans skull och följa honom tillsammans med deras son upp till tystnaden i Gränsbygdsskogarna.

Länge satt hon drömmande stilla och hennes ögon fylldes med tårar. Men så lutar hon sitt huvud emot hans axel och möter hans blick.

Jo, jo, hon nickade gång på gång, hon ville följa honom — vart han ville — och de skulle aldrig skiljas mer —

Jonas Piscator kommer långsamt ner för den höga trappan och på armen bär han deras barn.

Hans infallna ansikte är djupt allvarligt, men präglad av en upphöjd ro. Han står länge på turet och ser ut över dalen och vattnet, ur vars djupa lätta dimmor börja stiga. Ur gårdarna utefter stränderna stiger röken ringlande ljus i vindstillheten, och i rutorna gnistrar det röda solljuset. Från söder tränger genom tystnaden det kokande bullret från Edsforsen och i norr brummar Laxforsen som en evinnerlig orgelton, som stryker fram under den vilande skogen.

Ur hagar och från ängar drives boskapen hem. Getarjäsentornas gälla lock blandas och smälter samman med djurens läten, som i alla tongångar eka

emot åsarna på båda sidor om sjön. Och i leende flockar vänder slätterfolket hem från utägor och strandängar under det åkdon bullra utefter vägarna i moln av drivande damm.

Men där Edsforsens bruk en gång låg stiger över de brända tomterna, där gräs ej växer, som om marken vore förbannad, en grågul dimma lik en böljande brandrök. Och mot vattnet i norr stå de svarta ruinerna av Laxforsen som en skrämmande erinran om den olyckans och förnedringens tid, som nu är tillända.

Den gamle prästen vänder sig halvt och vinkar de unga till sig.

Ser ni dalen, mina barn, säger han lågt och drömmande — Edsdalen, som nyss var förbannad, men som åter kommit i åtnjutande av arbetets lycka och den högstes välsignelse, sedan guldkvarnarna ej längre mala sorg och olycka. —

Solen sjunker allt djupare och nere i daldjupet breda sig gråa skuggor i kapp med dimmorna.

Men högt över Storvattnet står kyrkan vit och väldig som den stått genom århundraden. Tornkorset gnistrar som en flamma i solbranden och de höga fönstren glöda nu när solen glider ner bakom åsarna i väst.

Den gamle prästen blottar långsamt sitt vita huvud och Salomon Brede följer hans exempel.

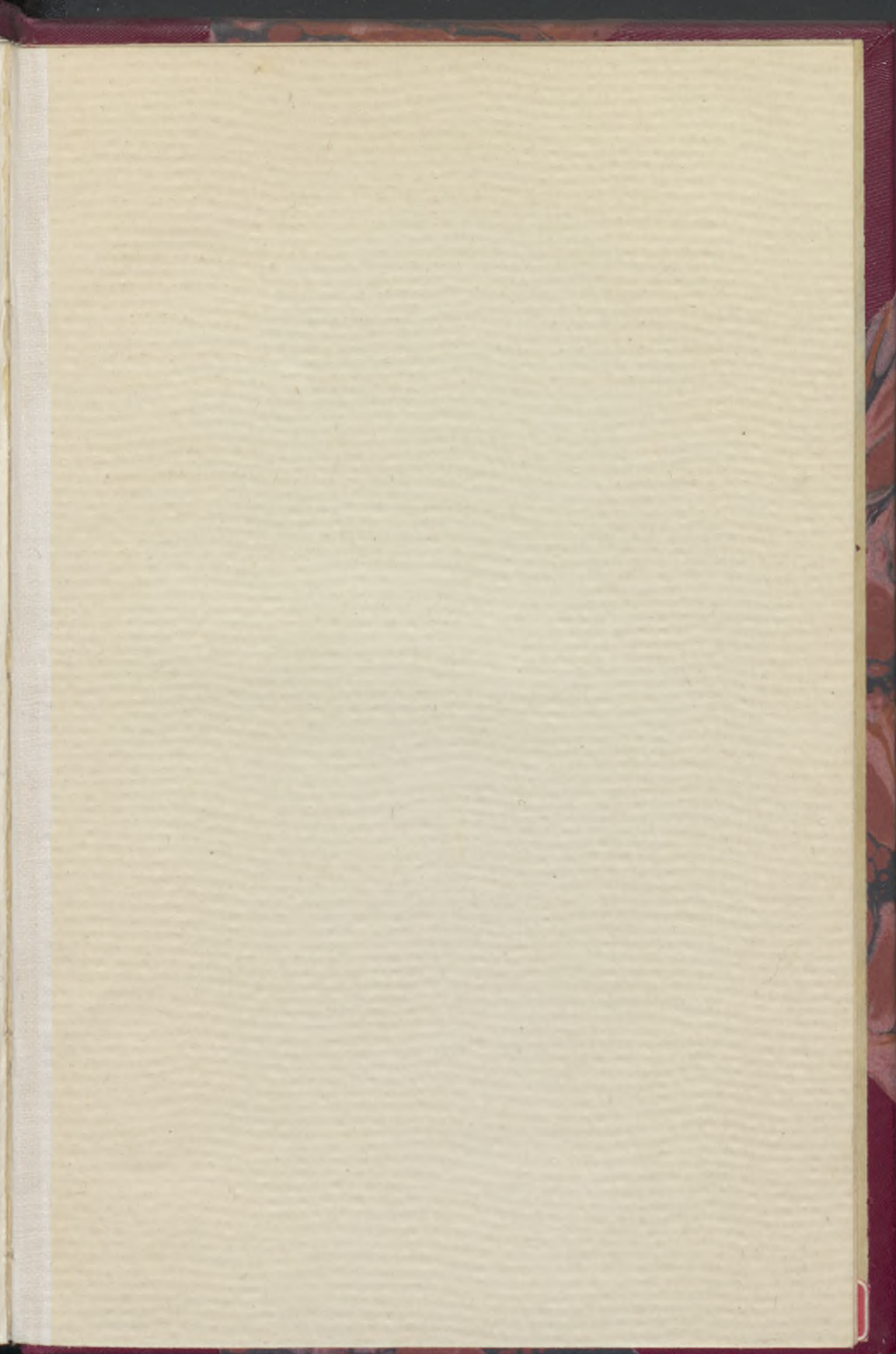
I detsamma börjar storklockan ringa solens nergång enligt urgammalt bruk. Stark och mäktig breder sig klangen över den vilande dalen och de drömmande skogarna på båda sidor.

Se tornkorset, säger prästen lågt och nickar — se hur det lyser över dalen som ett Guds strålande finger — korset som genom omätliga tider visat människorna vägen och förlänat mod åt den trötte när vägen var grå och oändlig. — Och minnens, mina barn, att under korsets välsignade tecken skola framtidens släkten tåga fram emot ro och förlösning.

Den gamle tystnar — står med lutat huvud och drömmande blick under det att de sista klämtslagen dö bort i skymningen.

Hand 4/5
1574 R

88

1584

FREDRIK PERSSON

Gränsbygdsskildringar

Syndare, *Berättelse*, 1915.

Modalsprästen, *d:o*, 1915.

Väckelsen, *Roman*, 1916.

Ofreden, *Roman*, 1917.

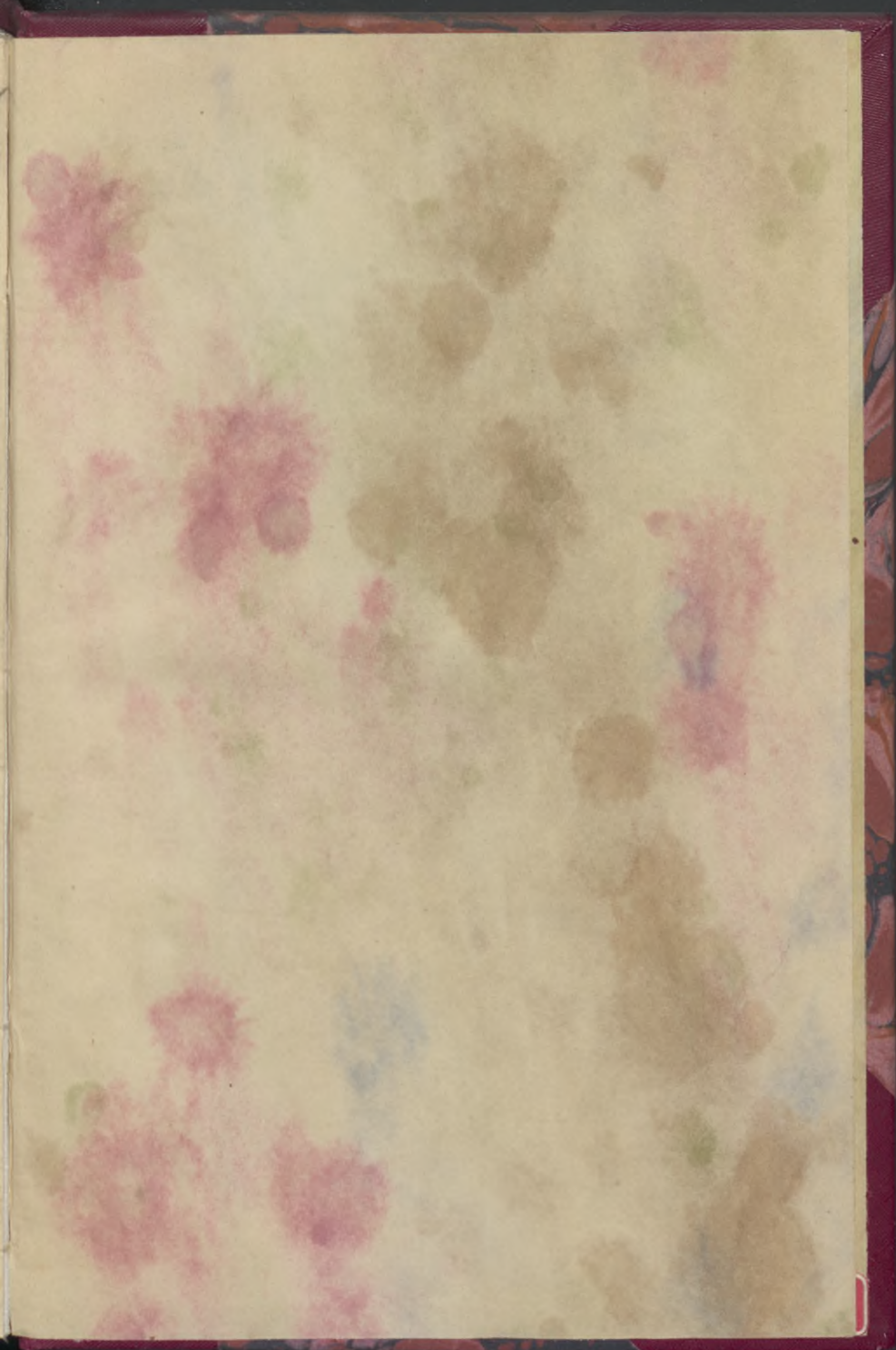
Björnhyttan, *Roman*, 1918.

Tysk översättning av

D:r Gustav Morgenstern.

GÖTEBORGS

UNIVERSITETSBOKHÅLLNINGEN

6000241221

Göteborgs universitetsbibliotek

1.65

JOHN JOHNSON
BOKBINDARE
GÖTEBORG

